

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Nordisk og lesevitenskap	Vårsemesteret, 2023 Åpen/ ~~konfidensiell~~
Forfatter: Sølvi Breivik	..... (signatur forfatter)
Veileder: David Natvig	
Tittel på masteroppgaven: Målet i Nordfjorden. En sosiolingvistisk undersøkelse av talemålet blant unge i det bynære Gildeskål	
Engelsk tittel: The dialect in Nordfjorden. A sociolinguistic study of the younger speech variety in the near-urban community of Gildeskål	
Emneord: sosiolingvistikk, talemål, dialekt, Nordfjorden, Gildeskål, Bodø, Salten, språk	Antall sider: 117 + vedlegg/annet: 22 Stavanger, 15.05.2023 dato/år

Målet i Nordfjorden

En sociolingvistisk undersøkelse av talemålet blant unge i det
bynære Gildeskål

Sølvi Breivik

Universitetet
i Stavanger

Mastergradsoppgave i Nordisk og lesevitenenskap

Institutt for kultur- og språkvitenenskap

Fakultet for utdanningsvitenskap og humaniora

Universitetet i Stavanger

Våren 2023

FORORD

Det har vært et privilegium og en glede å få bruke tid på å videreutdanne meg og også reise tilbake til røttene for å gjennomføre denne masteroppgaven. Det har vært lærerikt fra start til slutt, og det er mange som skal ha en takk for sine bidrag.

Den første takken går til de kule og morsomme ungdomsskoleelevene som stilte opp som informanter, til deres rektor og kontaktlærer som la så godt til rette for mitt besøk på skolen deres, samt til de gjestfrie slektningene som åpna huset for meg da jeg dukka opp for å gjøre feltarbeidet i Nordfjorden.

Takk også til slektning og lokalhistoriker Oscar Berg, som ikke bare øyeblikkelig responderte positivt på min forespørsel om å dele lydopptak av eldre gildeskålværing, men som også fortsatte å sende meg oppmuntrende meldinger helt til han dessverre plutselig gikk bort. Måtte han hvile i fred.

En stor takk går til veileder David Natvig for rask og god respons med nyttige kommentarer på utkast, gode faglige råd, hyggelige veiledningssamtaler og utlån av utstyr og fagbøker.

Og så klart en stor takknemlig klem til kollega og medstudent Gunn. Så bra at vi stakk hoda sammen og bestemte oss for å ta dette studiet. Ellers hadde det neppe skjedd, og det hadde i alle fall ikke blitt så gøy!

Til sist en takk til min avdelingsleder som hele tida har vært velvillig og har lagt til rette for meg ved behov, og ikke minst til mine nærmeste i familien, gode kollegaer og venner. En fin gjeng rundt seg som bakker en opp og har trua, det er bra å ha i livet.

Stavanger, mai 2023

Sølvi Breivik

TEGNFORKLARINGER OG FORKORTELSER

I denne oppgaven har jeg behov for å gjengi muntlig språk med skrift. Noen ganger bruker jeg kursivert normalortografi, men der det er viktig at uttalen gjengis mer presist, bruker jeg det internasjonale lydskriftalfabetet, IPA (International Phonetic Alphabet). Jeg gjengir likevel ikke tonelag, siden det ikke har noen betydning i sammenhengen.

Tegn	Forklaring	Eksempel
:	lang vokal	[jø:r]
/.../	fonemisk transkripsjon	/ç/
[...]	fonetisk transkripsjon	[finmark]
>	har utvikla seg til	i>e
Kursiv	uttaleforklaring med normalortografi	<i>belliar</i>

Forkortelser i oppgaven

pres.	presens	hunkj.	hunkjønn
sv.	svak(e)	intetkj.	intetkjønn
st.	sterk(e)	subst.	substantiv
ubest.	ubestemt	adj.	adjektiv
best.	bestemt	pron.	pronomen
ent.	entall	det.	determinativ
fl.t.	flertall	attr.	attributiv
hankj.	hankjønn	trad.	tradisjonell
		pos.	positiv

Innhold

KAPITTEL 1 INNLEDNING.....	1
1.1 Oppgavens bakgrunn og tema.....	1
1.2 Oppgavens formål	2
1.3 Problemstilling.....	2
1.4 Den faglige og teoretiske tilnærminga	3
1.5 Det empiriske grunnlaget.....	3
1.6 Struktur i oppgaven	4
KAPITTEL 2 SAMFUNN OG SPRÅK I NORDFJORDEN I GILDESKÅL	5
2.1. Samfunnet.....	5
2.1.1 Geografi.....	5
2.1.2 Demografi.....	6
2.1.3 Historie og samferdsel.....	7
2.1.4 Næringsliv	8
2.1.5 Skole og utdanning.....	9
2.2 Språket.....	11
2.2.1 Saltenmålet i faglitteraturen	11
2.2.2 Funn i referansematerialet	13
2.3 Tidligere forskning på talemål i Nordland og Salten	16
2.3.1 Eldre forskning	17
2.3.2 Forskning på bodø- og fauskemålet.....	18
2.3.3 Noen nyere studier i Nordland.....	19
KAPITTEL 3 SPRÅKLIGE VARIABLER.....	21
3.1 Bakgrunn for valg av variabler	21
3.2 Variablene.....	22
3.2.1 Variabel 1: Nektingsadverbet	22
3.2.2 Variabel 2: Bøying av hunkjønnsord i flertall	22
3.2.3 Variabel 3: Noen enkeltord som karakteriserer bymål og bygdemål.....	23
3.2.4 Variabel 4: <i>e/ei</i> – monoftong eller diftong	24
3.2.5 Variabel 5: Personlige pronomen <i>e</i>	24
3.2.6 Variabel 6: <i>Da/det</i>	24

3.2.7 Variabel 7: Apokope	25
3.2.8 Variabel 8: Lågning	26
3.2.9 Variabel 9: Realisering av <i>r</i> som sibilant foran <i>k</i> og <i>p</i>	26
3.2.10 Variabel 10: Palatalisering av historiske lange dentaler	27
3.2.11 Variabel 11: Ubestemt artikkel i hunkjønn, ei.....	28
3.2.12 Variabel 12: Fonemsammenfall mellom /f/ og /ç/	29
3.2.13 Oversikt over de språklige variablene.....	29
KAPITTEL 4 TEORI	30
4.1 Dialektologi og sociolingvistikk: kort faghistorie.....	30
4.2 Språklig variasjon og endring	33
4.3 Teorier om språklig variasjon	33
4.3.1 Inter- og intraindividuell variasjon	33
4.3.2 Språkets indeksikalitet og språkbruk som identitetsforhandling	34
4.3.3 Åpen og skjult prestisje	35
4.3.4 Akkommodasjonsteorien.....	36
4.3.5 Nettverksteorien.....	37
4.3.6 Urbanisering og mental urbanisering	38
4.3.7 Identitet og personlighet som sosiale variabler i talemålsforskning.....	39
4.4 Teorier om språkendring	40
4.4.1 Årsaker til språkendringer: indre og ytre faktorer	40
4.4.2 To typer endringer: forenklinger og kompleksifiseringer	42
4.4.3.Dialektnivellering	42
4.4.4 Hvorfor skjer ikke dialektnivelleringa enda fortere?	43
4.4.5 Hvilke krefter påvirker den norske dialektnivelleringa?.....	44
4.4.6 Spredning av språkendringene.....	47
KAPITTEL 5 METODE.....	49
5.1 Metodevalg	49
5.1.1 Kvantitativ og kvalitativ metode.....	49
5.2.Datainnsamling	51
5.2.1 Innsamling av sekundærdata til den diakrone beskrivelsen	51
5.2.2 Kriterier for informantutvalg.....	52
5.2.3 Rekruttering av informanter	52

5.2.4 Tilrettelegging og gjennomføring av intervjuet.....	53
5.2.6 Det sosiolingvistiske dybdeintervjuet	55
5.3.1 Bildetesten	57
5.4 Arbeidet med datamaterialet	59
5.4.1 Utvalg av hovedinformanter	59
5.2.5 Informasjon om hovedinformantene	60
5.2.6 Videre bearbeiding av materialet	61
KAPITTEL 6 PRESENTASJON AV RESULTAT	62
6.1 De språklige variablene	62
6.1.1 Variabel 1: Nektingsadverbet: <i>ikke</i> eller <i>ikkje</i>	62
6.1.2 Variabel 2: Bøying av hunkjønnsord i flertall	63
6.1.3 Variabel 3: Noen enkeltord som karakteriserer bymål og bygdemål.....	65
6.1.4 Variabel 4: <i>e</i> eller <i>ei</i> , monoftong eller diftong	67
6.1.5 Variabel 5: Personlige pronomen <i>e</i>	69
6.1.6 Variabel 6: <i>Da</i> eller <i>det</i> ?	70
6.1.7 Variabel 7: Apokope	70
6.1.8 Variabel 8: Lågning	73
6.1.9 Variabel 9: Realisering av <i>r</i> som sibilant foran <i>k</i>	77
6.1.10 Variabel 10: Palatalisering av historisk lange dentaler	79
6.1.11 Variabel 11: Ubestemt artikkel i hunkjønn, <i>ei</i>	81
6.1.12 Variabel 12: Fonemsammenfall mellom / <i>f</i> / og / <i>ç</i> /	83
6.1.13 Et utvalg ord med bruk av tradisjonell og nyere form	84
6.1.14 Oppsummering av resultata for de språklige variablene	85
6.2 De sosiale variablene.....	87
6.2.1 Fritid.....	88
6.2.2. Oppvekst, skole og framtidsplaner	90
6.2.3. Tradisjon og modernitet	93
6.2.4 Holdninger til språket.....	94
6.2.5 Oppsummering av de sosiale variablene	96
KAPITTEL 7 DRØFTING AV RESULTATA	98
7.1 Fra en fokusert til en diffus språksituasjon.....	98
7.2 Snakker ungdommene i Nordfjorden bodødialekt?	99

7.2.1 Ikke helt bodøsmål, men tre ulike strategier	103
7.3 Faktorer som endrer og faktorer som bevarer	104
7.3.1. Akkommodasjon	104
7.3.2 Nettverksband	105
7.3.3 Språk og identitet	106
7.3.4 Språk og personlighet	108
7.3.5 Case: Hvordan kan vi forstå Sivs tradisjonsstrategi?	109
7.4. Regionalisering eller standardisering?	111
KAPITTEL 8 AVSLUTNING	115
8.1 Svar på problemstillingene	115
8.2. Videre forskning	116
LITTERATUR	118
VEDLEGG	124
Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema	124
Vedlegg 2: Intervjuguide	126
SAMMENDRAG	129

OVERSIKT OVER TABELLER

Tabell 1 De grammatiske kategoriene som i eldre saltenmål hadde apokope	12
Tabell 2 Funn av apokope i det historiske referansematerialet.....	15
Tabell 3 Oppsummering av de språklige variablene i studien	29
Tabell 4 Oversikt over spørsmål i intervjuguiden	55
Tabell 5 Oversikt over bilder i bildetesten og variabler knytta til bildene	57
Tabell 6 Oversikt over hovedinformantene i studien	60
Tabell 7 Alle belegga for hunkjønnsord i flertall (variabel 2)	64
Tabell 8 Ordformer som forekommer med henholdsvis monoftong e og diftong ei	69
Tabell 9 Ordformer med apokope i resterende morfologiske kategorier	73
Tabell 10 Ord i datamaterialet som inneholder konsonantsambandet <i>rk</i>	78
Tabell 11 De tradisjonelle hunkjønnsst substantiva som forekommer i datamaterialet	83
Tabell 12 Oversikt over ordformene i datamaterialet med tradisjonell uttale /ç/	84
Tabell 13 Oversikt over enkeltord som i samtalen forekom enten i tradisjonell eller nyere form	85
Tabell 14 Oppsummering av de språklige variablene	85
Tabell 15 Oversikt over informantenes fritidsinteresser	88
Tabell 16 Oversikt over informantenes forhold til oppveksten i bygda og til skolen	90
Tabell 17 Oversikt over framtidsplanene til informantene	92
Tabell 18 Oversikt over informantenes matvaner, musikksmak og syn på reising.....	93
Tabell 19 Oversikt over informantenes holdninger til egen dialekt.....	94
Tabell 20 Oppsummering av de sosiale variablene.....	96

OVERSIKT OVER FIGURER

Figur 1 Kartet illustrerer en del av stedsnavnene i kapitlet (Kartverket, u.å.).....	6
Figur 2 Nordfjorden med Sandhornøya til venstre, fastlandet til høyre og Bodø i bakgrunnen (Foto: Terje Bårdsen).....	10
Figur 3 Sosiale nettverk med stor eller liten tetthet.....	38
Figur 4 Den hierarkiske talemålspyramiden	45
Figur 5 Resultat for variabel 1, nektingsadverbet	63
Figur 6 Resultat for variabel 2, flertallsendinger av hunkjønnsord.....	64
Figur 7 Resultat for variabel 3a, nu/no	65
Figur 8 Resultat for variabel 3b, kommer/kjæm	66
Figur 9 Resultat for variabel 3c, heim/hjæm	67
Figur 10 Resultat for variabel 4, monoftong e eller diftong ei	68
Figur 11 Fordelinga av forekomster av monoftong og diftong i ordformen vet/veit.....	69
Figur 12 Resultat for variabel 5, personlig pronomen e eller æ.....	70
Figur 13 Resultat for variabel 7, apokope i infinitiv	71

Figur 14 Resultat for variabel 7, apokope i preteritum av e-verb	72
Figur 15 Resultat for variabel 7, presens av e-verb.....	72
Figur 16 Resultat for variabel 8, lågning $e > \text{æ}$	74
Figur 17 Resultat for variabel 8, lågning $i > e$	75
Figur 18 Resultat for variabel 8, lågning $i > e$, der særlig frekvente ord er tatt ut	76
Figur 19 Resultat for variabel 8, forholdet mellom ordformene <i>fisk</i> og <i>fesk</i>	76
Figur 20 Resultat for variabel 8, lågning $y > \emptyset$	77
Figur 21 Resultat for variabel 9, realisering av konsonant sambandet <i>rk</i>	78
Figur 22 Resultat for variabel 10, palatalisering av lang <i>n</i>	80
Figur 23 Resultat for variabel 10, palatalisering av lang <i>l</i>	80
Figur 24 Resultat for variabel 11, ubestemt artikkel i tradisjonelle hunkjønnsstavn	82
Figur 25 Resultat for variabel 12, fonemsammenfall <i>skj/kj</i>	84

KAPITTEL 1 INNLEDNING

1.1 Oppgavens bakgrunn og tema

«Å eg minnest so vel dette land»: Tenk at man kan bruke egen nostalgi som utgangspunkt for å skrive en masteroppgave. Og mange er de som har skrevet om Nordland, og i særdeleshet de som har skrevet om Gildeskål, som har tydd til sambygdingen Elias Blix' ord for å formidle følelsene for bygda eller landsdelen sin. Klisjé eller ikke: nå var det min tur!

Objektet for forskninga mi i denne oppgaven er talemålet i Gildeskål, nærmere bestemt den spredt bebygde Nordfjorden. Interessen for dette var der tidlig, og en svært tidlig forløper for denne avhandlninga kan den vel sies å være, den dialektordlista som søstrene mine og jeg produserte i ung alder, sånn mot slutten av 1970-tallet. I den tok vi for oss og oversatte noen av de rare orda som foreldrene våre brukte, til et norsk som vi som tromsøunger kjente oss mer igjen i. Denne lista har gått tapt med tida, og orda på den har nok også i større eller mindre grad gått ut av bruk.

«Aa eg veit meg eit land, langt der uppe mot nord, med ei lysande strand, millom høgfjell og fjord», heter det i «Barndomsminne frå Nordland» av Elias Blix. Men i denne oppgaven er det altså ei anna side av den lokale identiteten enn naturen som skal utsettes for gransking. For på samme måte som fjellet, det som «stig mot sky, med si krone av snø», stranda, den som ligger «millom høgfjell og fjord», og «det daarande hav» er fast bosatt i sjela til enhver med tilknytning til Gildeskål, så er det tradisjonelle talemålet det samme. Forskjellen er at naturen ligger fast, mens språket endrer seg med endra livsvilkår.

For dette er et samfunn som har gjennomgått store og vesentlige forandringer siden foreldrene mine vokste opp der på 1940-tallet, da kommunikasjon og transport foregikk på tvers og på langs av fjordene i robåt. I dag er det en knapp time med bil til byen, samfunnet er på svært mange måter et anna enn det var, og det å vokse opp i Gildeskål har endra seg tilsvarende. Men hva med talemålet? Hvordan har det gått med det? Hvordan snakker de som er unge i bygda i dag, sammenligna med «den gang da»? Har nærheten til byen gjort talemålet deres likt bymålet, eller har tradisjonelle talemålstrekk fortsatt et liv?

Utforsking av bygdemål har i Norge tradisjoner tilbake til dialektologiens begynnelse på 1800-tallet. Siden den gang har mye skjedd, og både bakgrunn, mål og metoder i talemålsgranskinga,

for ikke å snakke om bygda sjøl, er i dag noe helt anna enn da Ivar Aasen reiste rundt for å dokumentere det norske folkemålet fra 1840-tallet av. Ikke fikk Nord-Norge i noen særlig grad oppmerksomheta hans heller. Likevel føles det litt som om jeg har Aasen med meg når jeg vender tilbake til mine foreldres fødested for å finne svar på hva slags tilstand dialekten deres befinner seg i nå.

1.2 Oppgavens formål

Denne oppgaven er en sosiolingvistisk studie av talemålet til unge språkbrukere i Nordfjorden i Gildeskål. Formålet med studien er å skape et øyeblikksbilde av tilstanden til bygdemålet, samtidig som den sier noe om endringstendenser, med bakgrunn i omveltende samfunnsendringer som har funnet sted. I granskinga kartlegges informantenes realiseringer av ei rekke språklige variabler, samt deres holdninger til hjemplassen. Med utgangspunkt i dette prøver jeg så å finne ut noe både om språkendring og hvilke faktorer som kan tenkes å ligge bak informantenes språklige strategier. Med studien bidrar jeg til kunnskapen om tilstanden til talemålet i Salten i dag. Samtidig er den et innlegg i den faglige samtalen om de språklige endringsprosessene som pågår i norske talemål.

1.3 Problemstilling

Formålet med oppgaven og spørsmåla som jeg stiller meg i avsnitt 1.1, leder meg til følgende problemstillinger:

1. Hvordan er språksituasjonen i Nordfjorden i Gildeskål i dag?

I startfasen av dette prosjektet både hører og leser jeg om utjevning av saltenmålet (Jensen, 2002) og om ungdom fra distrikta i Salten som ønsker å ta vare på den lokale dialekten sin (Mathisen, 2012). Med dette som bakteppe er jeg nysgjerrig på den faktiske talemålssituasjonen i denne bygda sør i Salten. Dette er den delen av problemstillinga som har et synkront perspektiv. Å gi et fullstendig svar på spørsmålet lar seg ikke gjøre i denne studien, men med et antall leksikalske, fonologiske og morfologiske variabler skal jeg gi et avgrensa svar på hvordan tilstanden til talemålet er hos de fire ungdommene i studien.

2. Hvordan har talemålet endra seg i løpet av de siste generasjonene?

Dette er den diakrone delen av problemstillinga. Alle talemål endrer seg over tid, men tempoet i språkendringene og hva som endrer seg, henger sammen med samfunnsforholda som råder til

enhver tid. Denne kunnskapen har sosiolingvistikken gitt oss. Siden kommunikasjonene og livsvilkåra generelt har utvikla seg mye på dette stedet i generasjonene som har gått, er det interessant å undersøke i hvor stor grad dette har påverka talemålet i bygda. For å kunne svare på spørsmålet trenger jeg et sammenligningsgrunnlag, og dette har jeg funnet i en del historiske lydopptak fra lokalhistoriske forskningsintervju og fra nærradioen i Gildeskål.

3. Hvordan kan talemålssituasjonen forstås?

Mange påvirkningsfaktorer kan ligge bak språklig variasjon og endring i et samfunn. Noen spirer til endring ligger i språksystemet sjøl, og økt mobilitet og mer kontakt med andre språksamfunn er blant de samfunnsmessige endringene som jeg i utgangspunktet regner med vil være i ferd med å sette spor i det talemålet jeg undersøker i denne studien.

1.4 Den faglige og teoretiske tilnærminga

Denne språkvitenskapelige oppgaven har som hovedfokus talespråklig variasjon og endring, og jeg vil plassere den både i fagfeltene sosiolingvistikk og dialektologi. Sosiolingvistikk er en tverrfaglig disiplin som også inkluderer andre fagfelt, som sosiologi, når den studerer «språk og språkbruk som sosiale og kulturelle fenomener og praksiser» (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 12). Oppgaven har derimot også sin bakgrunn i dialektologien, da den bygger videre på den kunnskapen om nordlandsmål og saltenmål som dialektologene har framskaffet. Dialektologien er studiet av likheter og forskjeller mellom geografiske varieteter (Hanssen, 2010, s. 16). Fagfeltet dialektologi regnes også av flere som en forløper for sosiolingvistikken, siden fokuset på territoriet i den tradisjonelle dialektologien også kan regnes som en sosial dimensjon (Hårstad et al., 2017, s. 105). I dag er disse to fagfelte mer eller mindre sammensmelta, noe blant anna denne oppgaven er et uttrykk for. Teorigrunnlaget for oppgaven hviler i hovedsak på teorier om språklig variasjon og endring, og disse gjøres rede for i kapittel 4.

1.5 Det empiriske grunnlaget

Studien baserer seg på både primær- og sekundærdata. Sekundærdataene består av lydopptak fra 1990 og 2010 som brukes for å skissere den tradisjonelle dialekten i Gildeskål. Videre er datagrunnlaget henta fra semistrukturerte samtaleintervju med ungdomsskoleelevene i bygda. Av disse ble to jenter og to gutter valgt ut til å være informanter. Samtalen ble tatt opp og analysert med tanke på to typer informasjon. For det første gir samtalen informasjon om informantenes realiseringer av de språklige variablene, og for det andre er det informantene

forteller om seg sjøl og livet sitt viktig for å forsøke å svare på den tredje delen av problemstillinga.

1.6 Struktur i oppgaven

I neste kapittel gir jeg først en oversikt over sider ved geografi, demografi, samferdsel og andre samfunnsforhold i Nordfjorden og Gildeskål som er relevante for å forstå hvordan samfunn og språkutvikling kan henge sammen. Videre i kapittel 2 gjør jeg rede for tradisjonelle talemålstrekk i Salten, slik den dialektologiske faglitteraturen beskriver dem, før jeg presenterer funna i det historiske referansematerialet. Til slutt i dette kapitlet presenteres noe tidligere forskning på talemål i Nordland og Salten. I kapittel 3 presenteres de språklige variablene og noe tidligere forskning på dem. Det fjerde kapitlet presenterer det teoretiske rammeverket som ligger til grunn for drøftinga av resultatata, mens kapittel 5 beskriver metoden i studien. Kapitlet inkluderer metodeteori, hvordan utvalget av informanter ble gjort, og gjennomføring og bearbeiding av intervjua. I kapittel 6 presenteres så resultatata av intervjua, både når det gjelder de språklige variablene og hva informantene forteller om seg selv. Deretter følger i kapittel 7 ei helhetlig drøfting av resultatata med utgangspunkt i teorien fra kapittel 4 og i relevant informasjon om samfunnet i Nordfjorden/Gildeskål i kapittel 2. Til slutt, i kapittel 8, skal avhandlinga avsluttes med først å oppsummere funna og hva slags svar de kan gi på problemstillinga. Deretter presenteres noen tanker om videre forskning med utgangspunkt i arbeidet med denne oppgaven.

KAPITTEL 2 SAMFUNN OG SPRÅK I NORDFJORDEN I GILDESKÅL

I dette kapitlet setter jeg først Nordfjorden i Gildeskål på kartet og beskriver sider ved samfunnet i fortid og nåtid som kan belyse språkkontakt før og nå. Jeg viser hvordan samfunnet har vokst fram, og særlig hvordan det har endra seg drastisk i løpet av de siste generasjonene. Hensikten er å redegjøre for ei samfunnsutvikling som i faglitteraturen på generell basis koples til språkendringer (for eksempel Torp & Vikør, 2014; Trudgill, 2011), og som vil brukes som bakgrunn for å forstå de språklige endringene som påvises i denne studien. Deretter beskriver jeg saltenmålet generelt, samt gjør rede for mine funn i lydopptak av eldre gildeskålværingar. Disse funna utgjør det historiske referansematerialet i denne granskinga. Til slutt i kapitlet presenteres tidligere studier av saltenmålet og talemål i Nordland generelt.

2.1. Samfunnet

2.1.1 Geografi

Nordfjorden og Holmsundfjorden utgjør sundet mellom Sandhornøya og fastlandet i Gildeskål kommune, den sørvestligste kommunen i Salten, omtrent midt i Nordland fylke ¹. Kommunesenteret i Gildeskål er Inndyr med 629 innbyggere i 2022 (Statistisk sentralbyrå, 2022). Bygda hvor skolen til informantene i denne talemålsundersøkelsen ligger, befinner seg en knapp times biltur fra Bodø på fylkesvei 17, også kjent som Kystriksveien. Gildeskål kommune grenser i nord til Bodø, i øst til Beiarn og i sør til Meløy kommune. Kommunen består av både fastland og mange øyer, hvorav Sandhornøya er den største. Både på øyene og på fastlandet er det mange feriehus og hytter. Mange av feriehusa er tidligere bolighus i fraflytta grender som oppsøkes av folk som har flytta fra stedet og deres etterkommere. Slik opprettholdes en viss sosial kontakt mellom etterkommere av tidligere innbyggere i bygda og de som fortsatt lever her. Nordfjorden ligger i den nordøstlige, indre delen av kommunen, hvor fjella stiger opp fra sletta langs fjorden og skaper ei naturlig grense og en barriere mot Beiarn. Kystriksveien følger denne sletta langs Holmsundfjorden, krysser Kjellingstraumen ved utløpet av Beiarfjorden, passerer bygda Nygårdsjøen ved Nordfjorden og svinger deretter nordøstover inn i Ertenvågdaalen. Der krysser den snart kommunegrensa til Bodø. Helt sørøst i kommunen

---

¹ Nordfjorden og Holmsundfjorden blir heretter kalt Nordfjorden som et samlenavn

folketallet har i noen år ligget nokså stabilt i underkant av 2000 mennesker. I regionen Salten er Gildeskål, sammen med Rødøy og Beiarn, blant de tre kommunene som har tapt størst andel av befolkninga siden midten av forrige århundre (Sjøfossen Næringsutvikling, 2022). Etter at Kystriksveien ble ferdigstilt i 1980 (se også avsnitt 2.1.3), er det i hovedsak på øyene at videre folketallsnedgang har skjedd. Og i SSBs befolkningsframskriving i 2023 antas det at folketallet i Gildeskål kommune vil komme til å vokse framover. Som bare én av tre nordlandskommuner tror SSB nemlig at kommunen vil få høyere befolkningsvekst enn landsgjennomsnittet og ha 2137 innbyggere i 2050 (Statistisk sentralbyrå, 2023). Det antas at dette anslaget har sammenheng med nærheten til byen kombinert med kommunens satsing på næringsutvikling (Kjærnes, 2020).

I 2016 inngikk kommunen sammen med andre mindre kommuner i Salten og Lofoten en intensjonsavtale om å slå seg sammen med Bodø. Men innbyggerne ville ikke bli bodøværing, og intensjonsavtalen ble stemt ned av befolkninga i Gildeskål i den rådgivende folkeavstemninga som fulgte (Grønlie, 2016; Lind, u.å.). Gildeskål fortsatte dermed som egen kommune også etter kommunereformen i 2020.

2.1.3 Historie og samferdsel

Historikerne regner med at det har vært bosetning i Gildeskål siden eldre steinalder, 7-8000 år tilbake i tid (Langdalen, 1980). Under Svartedauden ble store områder lagt øde, spesielt i de indre fjordstrøka og dalene, og det tok flere hundre år før befolkninga tok seg opp igjen. Det skjedde først ute ved kysten, der fisket var best på 15-1600-tallet. På 1600-tallet oppstod flere viktige handelssteder, og i Nordfjorden var dette Kjøpstad. I perioden 1860-1880 skjedde det ei oppblomstring i Gildeskål på grunn av godt sildefiske og gode priser (Langdalen, 1980).

Samferdselen i Gildeskål har historisk sett vært tett knytta til sjøen, og kommunen var helt veiløs helt til slutten av 1800-tallet. Det var fjorder og sund som var ferdselsårene, og båten var transportmidlet. Dette gjorde samferdselen svært komplisert om vinteren når isen la seg på fjorden (Pettersen, 2005). Kommunikasjonen ble noe forbedra når Salten Dampskipsselskap i 1872 begynte å trafikkere ruter i Gildeskål (O. Berg, 2005). Den viktigste forbindelsen med folk fra andre steder fant sted under det årlige sesongfisket i Lofoten, som mange menn fra Gildeskål tok del i. Her har mange (språk)møter mellom fiskerbønder fra hele den norske kysten funnet sted (Pedersen, 2013).

I de siste fem åra av 1800-tallet ble de aller første veibitene i Gildeskål bygd på yttersida av Sandhornøya. I Nordfjorden ble arbeidet med det første veistykket påbegynt i løpet av de første

åra etter århundreskiftet. Før dette var det kun stier mellom gårdene i Nordfjorden (E. Sundsfjord, 2005). Videre utover 1900-tallet fortsatte ei gradvis utvikling fra sjøveis til landveis forbindelse. Bebyggelsen ble da etter hvert flytta fra sjøkanten og inn til veiene. Veibygginga gjorde øyene ytterst i kommunen til utkantstrøk, som i dag er avhengig av bru eller god fergeforbindelse (Langdalen, 1980). Brua over Nordfjorden som forbinder Sandhornøya med fastlandet, kom i 1989. Sentrumsfunksjonen i Gildeskål kommune hadde tidligere samla seg i kommunesenteret Inndyr, og der er den ennå, til tross for at stedet ikke ligger langs det som i dag er hovedferdselsveien.

Det store vendepunktet i utviklinga til samferdselen for folket, ikke bare i Nordfjorden, men i hele distriktet, kom da Kystriksveien ble åpna i 1980. Dette skjedde etter at en lengre prosess mot en sammenhengende veiforbindelse langs kysten fra Bodø og sørover hadde starta allerede tilbake i 1935 (M. Sundsfjord, 1984). I 1975 åpna Kjellingstraumen bru, som gjorde folket langs Nordfjorden uavhengig av lokalbåtforbindelse for å kommunisere med hverandre nord og sør for utløpet av Beiarfjorden. I 1980 var også veiforbindelsen nordover til Bodø fullført. For Nordfjorden sin del betydde dette at bygda ble den delen av kommunen med enklest og kortest ferdselsvei til fylkeshovedstaden. Det tar i dag under én time å kjøre til Bodø, som har flyplass, er endestasjon for Nordlandsbanen og har hurtigruteanløp og hurtigbåtavganger til Helgeland og Lofoten. Det tar en drøy time å nå Fauske og E6 med bil.

2.1.4 Næringsliv

Tradisjonelt sett har folket i Gildeskål livnært seg av fiske og jordbruk, og i begynnelsen av det 20. århundret var Gildeskål som samfunn sterkt prega av fiskerbondehusholdet (O. Berg, 2005). Mennene rodde fiske både til Lofoten om vinteren og på «heimsjyen»², mens kvinnene fikk det de kunne ut av jorda. Det var også vanlig å kombinere med håndverksnæringer, og mange henta deler av sitt utkomme ved arbeid på klippfiskberga. En del personer var også for eksempel sjøfolk eller anleggsarbeidere i tillegg til å ta del i sesongfisket (O. Berg, 2005). Utkommet, og dermed levekåra, varierte med fiskeriene, og i perioden før og rundt århundreskiftet skjedde en del tilflytting på grunn av godt sildefiske (E. Sundsfjord, 2005). Rundt 1950 starta derimot utflyttinga fra kommunen. Folk sleit med å finne et næringsgrunnlag på gårdene langs fjordene, og mange av gårdene var fortsatt veiløse. I tillegg har den generelle tendensen til sentralisering som har funnet sted i Norge etter andre verdenskrig (Hansen, 2021), og som har gjort at Bodø by har befolkningsøkning selv om resten av fylket har befolkningsnedgang (Nesse, 2008, s. 44),

---

² «å ro heimsjyen» er et dialektuttrykk som betyr å fiske hjemmefra, i motsetning til å reise av gårde på sesongfiske

sannsynligvis også skylda for at åpninga av Kystriksveien i 1980 ikke hjalp vesentlig med å stoppe utflyttinga.

I de senere åra har det skjedd en del næringsutvikling i kommunen. Gildeskål var for eksempel den av kommunene i Salten som hadde flest nyetablerte AS sett i forhold til folketallet i 2021 (Sjøfossen Næringsutvikling, 2022). Næringslivet domineres i dag av havbruk og reiseliv. De siste femten åra har antall sysselsatte i havbruket i kommunen mer enn dobla seg, og det samme gjelder sysselsettinga i industrien³ og i bygg og anlegg. Antallet sysselsatte i varehandelen og i jordbruk og skogbruk har derimot gått noe ned (Sjøfossen Næringsutvikling, 2022). Langs Nordfjorden ligger flere havbruks- og reiselivsbedrifter (Hustad Luftfoto, 2022).

Det foregår en del pendling mellom Gildeskål og andre kommuner, i hovedsak til og fra de større nabokommunene Bodø og Meløy. Antallet pendlere inn og ut av kommunen har i de siste åra nærma seg hverandre, slik at det er blitt færre som pendler ut av kommunen, og flere som pendler inn. Dette er også en sannsynlig følge av kommunens satsing på næringsutvikling, og ifølge kommunen sjøl på grunn av forbedring av veien mellom Saltstraumen og Bodø (Akerhaugen, u.å.). Den største andelen av pendlerne reiser enten til eller fra Bodø, fulgt av Meløy, men et mindre antall personer pendler også til og fra andre kommuner. I 2021 var det 98 personer, eller 12 % av de sysselsatte i kommunen, som pendla mellom Gildeskål og Bodø (Sjøfossen Næringsutvikling, 2022).

Forbedring av kommunikasjonene og standarden i fritidsboligene gjør også at de 1800 registrerte fritidsboligene i kommunen oftere enn før er i helårlig bruk (Akerhaugen, u.å.).

2.1.5 Skole og utdanning

I Gildeskål kommune er det fire skolekretser, og Nordfjorden er en av disse. Informantene i denne studien er ungdomsskoleelever i Nordfjorden. Når disse elevene er ferdige med grunnskolen, må de i all hovedsak ut av kommunen for å begynne på videregående skole. Nærmeste videregående skole er i Bodø. Det eneste tilbudet om videregående opplæring som befinner seg i Gildeskål, er Meløy videregående skoles avdeling for fiskeri og havbruk på kommunesenteret Inndyr.

---

³ Industrien i kommunen er likevel beskjeden, med bare seks prosent av arbeidsplassene (Thorsnæs & Engerengen, 2022)

Den samfunnsutviklinga som er gjort rede for i kapittel 2.1, vil seinere i avhandlinga settes i sammenheng med datamaterialet i studien for å forsøke å forstå den talespråklige variasjonen og endringa som kommer til uttrykk der.

FIGUR 2 NORDFJORDEN MED SANDHORNØYA TIL VENSTRE, FASTLANDET TIL HØYRE OG BODØ I BAKGRUNNEN (FOTO: TERJE BÅRDSSEN)

2.2 Språket

Som utgangspunkt for studiet av talemålet til dagens ungdommer i Nordfjorden i Gildeskål trenger jeg et diakront referansepunkt, nemlig gildeskålmålet slik det en gang var, hos meg definert som talemålet til folk født på første halvdel av 1900-tallet. I fraværet av en tidligere undersøkelse av talemålet bruker jeg andre kilder for å etablere dette referansepunktet, og som ett av utgangspunkta for å velge språklige variabler i min undersøkelse. Disse kildene er to lydopptak av lokalhistoriske intervju gjort i 2010, samt noen opptak fra nærradioen i Gildeskål, fra 1990. Alle lydopptaka er utlånt av konservator ved Nordlandsmuseet og tidligere medarbeider i Radio Sørarnøya, Oscar Berg.

For å beskrive det tradisjonelle talemålet i Gildeskål begynner jeg med å plassere gildeskålmålet i saltenmålsområdet og å gi en oversikt over hva som ifølge den dialektologiske faglitteraturen kjennetegner dette. Videre greier jeg ut om mine funn i de nevnte lydopptaka. Til slutt i kapitlet gjør jeg rede for noe tidligere forskning på talemål i Salten og Nordland.

2.2.1 Saltenmålet i faglitteraturen

Talemålet i Gildeskål er et nordnorsk mål⁴ og hører til saltenmålet, nær grensa til ranamålet i sør. Disse to måla, samt fem til, er undergrupper av nordlandsmåla, slik Jahr og Skare (1996a, s. 14) deler dem inn.

Som nordnorsk mål er saltenmålet en høytonedialekt og er ikke omfatta av jamvektsregelen. Disse to regnes som to av tre av de viktigste målmerka som ligger til grunn for grovinndelinga av de norske målføra. De gjelder for nordnorske dialekter generelt, med noen få unntak som ikke omfatter Salten. Høytone innebærer at den trykksterke stavelsen i ord som uttales med tonelag 1 har den høyeste tonen, mens tonen faller i den trykklette stavelsen (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 36–37). Et tredje målmerke som brukes i grovinndelinga av norske dialekter, er tjukk l. Her er det variasjoner i de nordnorske måla, og i saltenmålet finner man tjukk l av historisk l, men ikke av historisk rð.

Det aller fremste kjennetegnet på saltenmålet har ikke desto mindre vært regna for å være den utbredte apokopen, altså bortfall av endingsvokal eller stavelse i utlyd. Saltenmålet har tradisjonelt hatt apokope i flere kategorier enn noen andre dialekter i Norge. At apokopen er knytta til morfologiske kategorier, kalte dialektforskeren Hallfrid Christiansen for *statisk*

---

⁴ Da holder jeg meg til Hallfrid Christiansen sin noe omdiskuterte grovinndeling av det norske målområdet i fire og skiller nordnorsk ut fra vestnorsk (Jahr & Skare, 1996a, s. 12).

apokope (Jahr & Skare, 1996a, s. 26). Apokopen i saltenmålet er i likhet med trøndersk apokope statistisk, men forskjellen er at i Salten er apokopen ikke knytta til jamveksregelen, men er bundet til hele ordklasser. Den statiske apokopen skiller seg fra *fri* apokope i andre nordnorske dialekter ved at den frie apokopen er knytta til om ordet er i trykksvak eller trykksterk stilling. Hanssen⁵ (1996, s. 140) regner i det eldre saltenmålet med apokope i de grammatiske kategoriene som er vist i tabell 1.

TABELL 1 DE GRAMMATISKE KATEGORIENE SOM I ELDRE SALTENMÅL HADDE APOKOPE

Kategori	Eksempel
Infinitiv	<i>å hopp, å skriv, å rop</i>
Presens av svake verb (unntatt a-verb)	<i>dømm, kjennj, mein</i>
Preteritum av svake verb (unntatt a-verb)	<i>han meint, ho levd</i>
Presens partisipp	<i>gåan, sprengan</i>
Svake hunkjønnsord ubestemt form entall	<i>ei vis, ei bøtt</i>
Svake hankjønnsord	<i>en han, en bakk</i>
Intetkjønnsord på -e	<i>et minnj, et bellet</i>
Flertall (særlig av hunkjønn)	<i>fleir bygd, fleir skål</i>
Komparativ	<i>rikar, penar</i>
Bestemte adjektiv (positiv og superlativ)	<i>den stor hæstn, den finast blomstn</i>
Bestemt form av intetkjønn entall	<i>på tak, det brev</i>
Supinum av sterke verb	<i>har funnj, har skrev</i>
Enkeltord (tallord og adverb)	<i>fir, ått, innj, ut</i>

I sammenheng med apokopen finnes også fenomenet cirkumflekstonelag. Dette er en egen tone som dukker opp i ord med tonelag 2 som opprinnelig har hatt to stavelser, men hvor endingsvokalen er apokopert. Tonen blir da realisert på en stavelse, og skiller dermed ordformer som ellers ville blitt like på grunn av apokopen.

Et anna utbredt språktrekk er lågning, også kalt senking. Lågning forekommer i større og mindre grad i store deler av Norge, men oppfattes på grunn av stor utbredelse ofte som et salient trekk i det tradisjonelle saltenmålet. Det er riktignok lokale variasjoner i omfanget, slik Mæhlum og Røynealand (2012, s. 111) påpeker. Lågning dreier seg om at de opprinnelig korte vokalene i norrønt, først og fremst *i*, *e* og *y*, har fått en lavere uttale og kvalitativt faller sammen med de opprinnelig lange vokalene som befinner seg ett hakk lavere i vokalsystemet (Sandøy,

⁵ Artikkelen «Kak før ei kron» - Om variasjon i Saltenmålet» figurerer første gang i et festskrift til Kåre Elstad fra 1985. Teksten som jeg siterer fra, er henta fra Jahr & Skare (red.) (1996a).

1993, s. 132). Dette gir for eksempel uttale av ord som *fesk* for *fisk*, *æventyr* for *eventyr* og *fløtt* for *flytt*.

Av andre språktrekk i det tradisjonelle saltenmålet kan nevnes:

- Forskjell på sterke og svake hunkjønnsord i bestemt form entall, med henholdsvis *-a-* og *-o-*ending
- Personlige pronomen: *e, me, de, se*
- Personlig pronomen 2. person flertall: *dåkk*
- Personlig pronomen 3. person entall hankjønn subjektsform: *hånn*
- Palatalisering av historiske lange dentaler
- Palatalisering av *g* og *k* som morfofonologisk veksling, for eksempel *dag-dajen* og *vik-vikja*
- Nektingsadverb: *ikkje*
- *Da* og *dar* for *det* og *der*

(Bull & Jetne, 1982, s. 53–56; Hanssen, 1990, s. 150–151)

I en slik generell beskrivelse av det tradisjonelle saltenmålet er det også verdt å nevne at Bodø bymål i første halvdel av 1900-tallet begynte å skille seg ut med egne bymålsvarianter av en del av språktrekka, som for eksempel *æ, dae, nu* (der tradisjonelt saltenmål har *no*) og *ikke*, samt sammenfall av endingene i flertall av hunkjønns- og hankjønnsord, slik at begge kategoriene får endelsene *-ar* og *-an* i flertall (Nesse, 2008). Disse kommer jeg tilbake til i mitt utvalg av variabler i kapittel 3.

2.2.2 Funn i referansematerialet

I dette avsnittet gjør jeg rede for mine diakrone referanser, nemlig talemålet i Gildeskål slik det viser seg i lydopptaka som jeg har innhenta. Opptaka av de eldste informantene er gjort i 2010, og informantene er en mann og ei kvinne, født henholdsvis i 1916 i Storvik og i 1919 i Mellom-Sandnes i Morsdalsfjorden. Opptaka av tre noe yngre personer, tre menn født mellom 1935 og 1954, er fra nærradioen i Gildeskål rundt 1990.

Det går greit å fastslå at de fleste av språktrekka som beskrives i det tradisjonelle saltenmålet, også fantes hos de to eldste informantene. Den tradisjonelle palataliseringa av dentaler i trykk tung stilling ser ut til å være helt gjennomført i opptaka. Noen eksempler er *stranda* [strɑ:nɑ], *blidd (blitt)* [bʀiː] og *alle* [ɑː]. Den tjukke l-en er også til stede i disse lydopptaka, noe som eksempelvis kommer fram i uttalen av ordet *blidd* hos en av de to eldste, se over, og

for eksempel *klippfisk* [kɾæpfesk], *klevask* [kɾe:vask] og *skola* [sku:ɾa]. Et anna trekk som er konsekvent gjennomført hos disse personene, er *e*, *me*, *de* og *se* som personlige pronomen. Nektingsadverbet er oftest realisert som *ikkje* [içə], i noen grad som *itj* [ic]. At personene som er intervjuet i lydopptaket, hovedsakelig bruker den tradisjonelle saltformen, men med noe variasjon, gjelder også for de personlige pronomena *han* og *dere*, det personlige pronomenet og determinativet *det* og adverbet *der*. Disse orda høres som oftest som *hånn*, *dåkk*, *da* og *dar*, men der er også enkelte realiseringer som *han*, *dåkker*, *det* og *dær*. I bestemt form entall av svake hunkjønns substantiv er derimot bøyingsendinga konsekvent *-a*, som for eksempel i *vekka*, *brakka* og *gruva*. Den tradisjonelle *-o*-endinga ser altså ut til å ha falt helt vekk hos disse eldste personene i disse kildene. Det samme gjelder for palataliseringa av *g* og *k* som morfofonologisk veksling, eksemplifisert med *samvirkelaget* og *klippfiskberget*, uten palatalisering av velarene. Hos de to eldste informantene i lydopptaka forekommer det lågning av *i*, *e* og *y* i de fleste tilfella hvor lågning er aktuelt, for eksempel i ord som *dekt*, *teng*, *netti*, *vesst*, *bærre*, *gjækk*, *vældig*, *fløtt*, *benøtta*, *støkket*. Men det høres også noen få unntak, for eksempel *ting* og *bygd* (supinum av *bygge*).

Apokopen er svært frekvent i opptaka. Det er trolig fordi apokopen er konsekvent gjennomført hos de to informantene i de kategoriene som forekommer oftest: infinitiv og preteritum av e-verb. I to andre morfologiske kategorier, presens av e-verb og supinum av sterke verb, finner jeg også konsekvent apokope, men for den siste av disse var det få belegg i opptaka. I resten av kategoriene er det enten veksling (både intra- og interindividuell) mellom former med og uten apokope eller apokoperte former, slik tabell 2 viser. Kategoriene er de samme som hos Jensen (1999). I tabellen er ikke tatt med enkelttilfeller av enten apokope eller restituert endingsvokal i de forskjellige kategoriene.

TABELL 2 FUNN AV APOKOPE I DET HISTORISKE REFERANSEMATERIALET

Morfologisk kategori	Forekomst av kategorien med apokope	Forekomst av ordformer uten apokope	Få belegg for kategorien	Eks. med apokope	Eks. uten apokope
Infinitiv	+	-		<i>bjynnj, arbei</i>	
Pres. sv. e-verb	+	-	x	<i>mein, lev</i>	<i>leve</i>
Pret. sv. e-verb	+	-		<i>hadd, bodd, bygd, trængt</i>	
Presens partisipp	+	+		<i>oppluskan, gåan, heitan</i>	<i>fastboende</i>
Supinum st. verb	+	-	x	<i>vør, funnj</i>	
Ubest. ent. av sv. hunkj.subst.	-	+			<i>skøyta, vekka</i>
Ubest. ent. av sv. hankj.subst	+ (noen få)	+		<i>førrbinnjels, histori</i>	<i>time, unge</i>
Intetkj.subst. på -e	+	+	x	<i>billet</i>	<i>plogfæste</i>
Ubest. flertall	-	+	x	<i>kron</i>	<i>krone, jente</i>
Best. ent. av intetkj.subst.	-	+		<i>skap</i>	<i>skapet, taket</i>
komparativ	-	+	X (bare i tostavels esord)		<i>fleire, beire</i>
Best. adj. i pos./superlativ	+	+	x	<i>einast</i>	<i>eine</i>
Ubest. adj. i attributiv stilling	-	+	x		<i>svære planka</i>
Adverb	+	+		<i>ut</i>	<i>ner, innje</i>
Pron. og det.	+	+		<i>mang, allj</i>	<i>mange, allje</i>
Tallord, grunn og ordenstall	+	+		<i>hunnjer, ått annjer</i>	<i>første, nettende</i>

Cirkumflekstonelaget kan også høres noen ganger i opptakene, slik som i dette eksemplet: *Det einast e kan tænk me te.....* Men det hender også at den apokoperte formen er borte der man ellers skulle kunne vente seg cirkumflekstonelag: *De trængt en time*. Forekomsten av cirkumflekstonelaget vil nødvendigvis høre sammen med apokopen; forsvinner det siste, blir det tonelag 2.

Et anna funn i lydopptaka er den konsekvente realiseringa av *r* foran *k* som en sibilant, /s/, slik som i *virkelig*, *Samvirkelaget* og *Finnmarka*, uttalt [vɛʂkeli], [samvɛʂkela:gø] og [fɪjmaʂka].

I lydopptaka fra nærradioen i Gildeskål, hvor intervjuobjekta er tre menn født i tidsrommet 1935-1954, observeres i stor grad den samme realiseringa av disse språktrekka. Det er selvfølgelig ei begrensning at det ikke var noen kvinnelige kilder å oppdrive blant disse intervjuopptaka, da det er kjent fra den sosiolingvistiske litteraturen at kvinner ofte bruker flere standardnære former enn menn (se for eksempel Mæhlum et al., 2008, s. 120). Palataliseringa av de lange dentalene i trykktung stilling er fortsatt konsekvent hos disse mennene, og det samme er *e*, *me*, *se* og *de* som personlige pronomener. Nektingsadverbet er konsekvent *ikkje* eller *itj*. Lågninga av *i*, *e* og *y* er like frekvent som hos de eldre informantene, og for apokopen sin del gjelder den samme tendensen: For kategoriene infinitiv, preteritum av svake verb og supinum av sterke verb har intervjuobjekta konsekvent apokope, mens det også hos disse tre personene foregår en del veksling mellom apokoperte og uapokoperte former i de andre kategoriene, slik som det gjorde hos de noe eldre informantene. Den mest påfallende endringa er at forholdet mellom variantene *han/hånn*, *det/da* og *dær/dar* har forandra seg en del, slik at den tradisjonelle saltenformen hos disse personene i disse opptaka nå er færre enn hos de eldre personene. Det savnes belegg for *dåkk* eller *dåkker* i disse opptaka, men sibilantuttale av *r* foran *k* bekreftes med tre belegg, i ordene *cirka* [sɛʂka], *tørka* [tøʂka], og *iverksettes* [ivɛʂksætəs]. Det finnes ingen tilfeller av vibrant- eller flikkuttale.

2.3 Tidligere forskning på talemål i Nordland og Salten

Som tidligere nevnt er det ikke noen studier som utelukkende tar for seg talemålet i Gildeskål. Forskninga på talemål i Salten og Nordland ellers er også relativt sparsom, men i dette avsnittet presenteres noen av studiene som er gjennomført. Da dialektologien i Norge ble etablert i andre halvdel av 1800-tallet, ble nordnorske mål i liten grad utforska. Om de nordnorske måla skreiv Aasen: «Denne Forgrening omfatter (som de fleste andre) adskillige Underarter eller Dialekter,

men disse ere ikke tilstrækkelig undersøgte, og deres Forskjel skal heller ikke være meget betydelig.» (Aasen, 1848, s. 217). Vi ser altså at Aasen legger lite vekt på nordnorske talemål, og den som har fått status som foregangskvinne i nordnorsk dialektologi, er Hallfrid Christiansen (1886-1964) (Venås et al. 1997). I det følgende presenteres først kort hennes arbeid, og deretter noe anna eldre og nyere forskning på salten- og andre nordlandsmål, inkludert Bodø bymål.

2.3.1 Eldre forskning

2.3.1.1 Hallfrid Christiansen: Gimsøy-målet: fonologi og orddannelse (1933)

Det var altså Hallfrid Christiansen fra Lofoten som kom til å stå fram som pioneren i studiet av nordnorske dialekter. Christiansen har blitt kalt «Nord-Norges Ivar Aasen», da hun mellom 1930 og 1962 brukte somrene på å reise rundt i Nordland og Troms for å kartlegge dialektene der (Lysvold, 2016). Pionerstatusen ble henne til del etter at hun i 1935 disputerte for doktorgraden med avhandlinga si fra 1933, *Gimsøy-målet: fonologi og orddannelse* (Venås et al., 1997, s. 292). Denne avhandlinga ble Christiansens innledning til systematiske undersøkelser av målføra mellom Senja og Bodø, noe hun mente var nødvendig for å få kartlegge det typiske nordlandsmålet og for å gjøre mulig «en bedømmelse av dets mest karakteristiske trekk, apokopen» (Christiansen, 1933, s. IV). Det aller meste av denne avhandlinga er ei kartlegging av fonemsystemet i hennes egen talemålsvarietet, Gimsøy-målet. Et viktig emne som fikk et eget kapittel, var framstillinga av fenomenet apokope og hvordan dette virka i Gimsøy-målet (Venås et al., 1997, s. 304). Pionerstatusen hennes skyldtes derimot ikke utelukkende at avhandlinga om Gimsøy-målet representerte et nybrottsarbeid med nordnorske mål, men også at det var det første arbeidet i norsk dialektologi som var opptatt av språket som et *synkront*, strukturelt system. Dette utdypes noe i avsnitt 4.1.

Christiansen fortsatte som nevnt å reise rundt og registrere dialekter, og til slutt hadde hun kartlagt dialektene i Nordland og Troms fylke så langt nord som Karlsøy og Lyngen (Karlsen, 2011, s. 5–6)

2.3.1.2 Einar B. Skånlund: Saltamålet. Kort oversikt over lydverket (1933)

Den tidligste dialektologiske beskrivelsen av lydverket i saltenmålet er denne hovedfagsavhandlinga fra 1933. Det som Skånlund kaller for «saltamålet», er målet i Gildeskål og daværende Bodin kommune. Bodin utgjorde omlandet til byen, og kommunen ble senere ble slått sammen med Bodø. Skånlund beskrev et saltenmål som var prega av den språkkontakten som hadde skjedd ved at kysten historisk sett var hovedtrafikkåra, og dermed gjorde språket

nokså ensarta der, mens man innover i landet kunne merke forskjell fra bygd til bygd. Til forskjell fra Christiansens nesten samtidige avhandling, holder Skånlund seg innafor det tradisjonelle historiserende paradigmet og inneholder en diakron beskrivelse av lydutviklinga i Salten tilbake til gammelnorsk språk.

2.3.2 Forskning på bodø- og fauskemålet

De to største sentra i Salten er byen Bodø og tettstedet Fauske. Forskninga på talemålet her er begrensa, men i dette avsnittet presenterer jeg kort noen studier i kronologisk rekkefølge. De tre første er hovedoppgaver.

2.3.2.1 Greta Støre: En fonologisk analyse av fauskedialekten: med tillegg av en morfofonologisk oversikt over cirkumfleksbruken (1982)

Arbeidet til Støre er en strukturell fonemisk analyse av hennes egen dialekt, fauskedialekten. Hun har brukt seg sjøl og sin mor som hovedinformanter. Oppgaven analyserer foneminventaret, fonemkombinasjoner og prosodiske forhold i dialekten.

2.3.2.2 Thor Arne Leistad: Bodø bymål. En kortfattet sosiolingvistisk analyse med hovedvekt på generasjonsskiller (1987)

Studien til Leistad er en sosiolingvistisk studie av bodømålet i labovsk ånd⁶. Leistad brukte de sosiale variablene kjønn, alder, sosial klasse og kontaktflate i yrkeslivet i sin undersøkelse av realiseringa av et utvalg språklige variabler i Bodø. Noen av variablene han undersøkte, var apokope, tjukk *l*, palatalisering og nektingsadverbet. Han fant stor sosialt betingta variasjon blant de eldre informantene, da de med høy sosial status brukte en stor andel normaliserte former i sitt talemål⁷. Denne sosiale variasjonen fant Leistad ikke blant de unge informantene, som var ungdomsskoleelever. Deres talemål var ikke influert av foreldrenes yrkesstatus eller sosiale status, og det var heller ikke kjønnsforskjeller i Leistads materiale.

2.3.2.3 Kjetil Jensen: Språkendringsmønstre. En metodekritisk analyse av apokope i fauskedialekten (1996)

I denne hovedoppgaven fra 1996, publisert i 1999, studerer Jensen apokopen i fauskedialekten, både på og utafor tettstedet Fauske. Studien er metodekritisk, og Jensen kom fram til strategier som han mente egner seg for å analysere språkvariasjon og språkending deskriptivt. I den praktiske utprøvinga av strategien fant han en pågående endringsprosess med et minkende omfang av apokope i Fauske, en prosess som var kommet lengre på tettstedet Fauske enn på landsbygda rundt. Jensen mente å ha funnet ei endring som var i ferd med å flate ut på tettstedet,

---

⁶ William Labov presenteres i kapittel 4

⁷ Normen de retta seg etter, var skrevet riksmål eller «normalisert østlandsk talemål» (Leistad, 1987, s. 75)

og han forutsa derfor at forskjellen mellom tettsted og landsbygd etter hvert ville komme til å jevnes ut. Til tross for endringa i retning mindre apokope hadde dette språktrekket fortsatt en så sterk posisjon i verb-kategoriene infinitiv, presens, preteritum og supinum at bruken var nærmest kategorisk.

2.3.2.4 Agnete Nesse: Bydialekt, Riksmål og Identitet (2008)

Agnete Nesse gjennomførte blant anna sosiolingvistiske intervju med ungdomsskoleelever i Bodø i 2001. Hun fant da et bodøsmål med mye variasjon og uten egne bymålsformer for mange variabler. Dermed måtte ungdommen velge mellom bokmålsformer og tradisjonelle saltenformer, og Nesse (2002) fant at de for noen variabler hadde variasjon, og for andre valgte enten bokmålsformene eller de tradisjonelle. Hun fant også at i stedet for et skille mellom høy- og lavstatusformer i bydialekten, var det reine høystatusmålet, altså det lokale riksmålet, på vei ut og i ferd med å bli erstatta av skillet mellom by- og bygdemålsformer. Nesse konkluderte med at det typiske for bymålet i Bodø var denne variasjonen, og tilskreiv den Bodø bys relativt korte historie med stor tilflytting fra bygdene rundt (Nesse, 2002, s. 387). Nesse undersøkte ei rekke morfologiske og fonologiske variabler i bodømålet. Noen av disse samsvarer med variabler i denne granskinga, og dermed er Nesses studie viktig for meg for å kunne drøfte i hvor stor grad ungdommene i Nordfjorden nærmer seg å snakke bydialekt.

2.3.3 Noen nyere studier i Nordland

Et lite antall nyere masteroppgaver har undersøkt noen av de samme variablene som denne studien, men på andre steder i Nordland.

2.3.3.1 Line-Therese Andreassen: «Æ syns han e litt mer dialektat enn mæ». En sosiolingvistisk variasjonsstudie blant ungdom på Drag (2019)

Andreassen har i masteroppgaven sin forska på talemålsvariasjon og -endring i bygda Drag i Tysfjord. Drag ligger i nordre del av Salten og er et område med språkkontakt med samisk. Oppgaven til Andreassen er en kvalitativ studie av seks ungdommer, tre jenter og tre gutter, med to eldre informanter som referansegruppe. Andreassen ønska å utforske variasjonen mellom det hun kaller tradisjonelle talemålsvarianter og standardnære former. Variablene i studien var nektingsadverbet, apokope (i infinitiv og presens av e-verb), lågning, diftong og palatalisering av *ll* og *nn*. Hun fant at jentene så ut til å snakke en mer standardnær dialekt, mens guttene i større grad holdt på de tradisjonelle formene. Som tidligere nevnt, er dette et vanlig mønster i sosiolingvistiske studier (Mæhlum et al., 2008, s. 120). Samtidig var orientering til plassen også en variabel som var avgjørende for valget mellom språktrekk hos informantene i Andreassens studie. Hun fant også at språkbakgrunnen til informantene ikke så

ut til å ha noe å si for om informantene hadde typiske språkkontakttrekk i talemålet sitt. I og med at dette er en saltendialekt, med noe lengre avstand til Bodø, og at variablene hos Andreassen samsvarer med noen av variablene i denne granskinga, er det interessant å sammenligne noen av funna hos henne med noen av funna i denne studien.

2.3.3.2 Randi Neteland: "vann og kan og mann" En sociolingvistisk studie av nn-variabelen og andre språktrekk blant ungdommer i Narvik (2009)

Denne masteroppgaven belyser sosial variasjon og endring i narvikmålet og bruker både kvantitative og kvalitative metoder. Hovedvariabelen er *nn*, men Neteland inkluderte også noen flere variabler i studien. For hovedvariabelen fant hun at /n/ realiseres som postalveolar eller dental /n/ i et komplekst system styrt av leksikalske føringer. Det dreide seg for eksempel om hvilken vokal som kom før *n*-en, plasseringa i ordet og hvilket ord det var snakk om. Neteland konkluderte med at narvikmålet er et talemål med stort rom for variasjon innafor de undersøkte variablene, men at ungdommens variasjonsfrihet begrenses av sosiale normer og forestillinger.

KAPITTEL 3 SPRÅKLIGE VARIABLER

I dette kapitlet blir de språklige variablene i denne studien presentert og begrunna, først med en generell presentasjon av bakgrunnen for variabelvalget. Deretter presenteres en og en variabel og noe tidligere forskning på dem.

3.1 Bakgrunn for valg av variabler

Siden formålet med min gransking av talemålet i Nordfjorden er å undersøke tilstanden til dette talemålet hos yngre personer i dag, ønsker jeg en viss bredde i utvalget av variabler. Det er ikke mulig å studere alle mulige former for språklig variasjon, så jeg tar utgangspunkt i et utvalg variabler der jeg mener det kan være grunnlag for å forvente endringer fra referansematerialet mitt.

I studien undersøker jeg mulig endring med flere mulige bakgrunner. For det første ønsker jeg å finne ut i hvor stor grad typiske bymålstrekk fra bodøålet har fått innpass hos unge i denne bygda. Denne tanken har sitt utspring i de tidligere beskrevne samfunnsendringene over de siste generasjonene, og som har omgjort Nordfjorden fra ei isolert og veiløs til ei bynær bygd langs Kystriksveien. Noen av variablene jeg undersøker, er dermed de som beskrives å skille Bodø bymål fra saltenmålet ellers. Men forskjellene mellom bymålet og bygdemålet i Salten er uansett små i forhold til likhetene. Jeg tar derfor utgangspunkt i målet i Nordfjorden som et saltenmål og ser etter endringstendenser som muligens kan pågå for dialekttrekk som finnes (eller har funnes) generelt i det regionale målet. Dermed undersøker jeg noen språktrekk som peker mot det tradisjonelle saltenmålet, samtidig som de er markerte, beskrevet i fag- og forskningslitteratur som å være i endring og/eller realisert med variasjon hos mine referanser for det eldre gildeskålmålet. Dette siste kriteriet utelukker *o*-endinga i bestemt form entall av svake hunkjønns substantiv og palataliseringa av velarene *g* og *k* som morfofonologisk veksling. Som Hanssen (1996) beskriver i sin artikkel om variasjon i saltenmålet, har disse tradisjonelle trekk der vært i tilbakegang svært lenge, og de viser seg å ikke lenger ha noen belegg i de omtalte lydopptaka. I tillegg beskrives de i litteraturen som å ha forsvunnet fra yngre saltenmål, blant annet hos Hanssen (1990). Jeg regner det derfor ikke som sannsynlig at disse språktrekka vil være å finne hos mine unge informanter, og tar dem ikke med i utvalget av variabler. Derimot ser jeg for meg å være åpen for at disse to uventa eller andre interessante språktrekk som jeg ikke i utgangspunktet inkluderer blant variablene, dukker opp under samtalene. Da har jeg i

mente at det i sosiolingvistisk litteratur finnes eksempel på at tradisjonelle språktrekk kan returnere og opptre som en form for sosial markør (se for eksempel Dubois & Horvath, 1998). Endelig undersøker jeg også om endringer som språkforskere har dokumentert at pågår i talemålet blant unge mennesker, både i det nordnorske målområdet og også rundt om i landet, også kan ha nådd bygdemålet i Gildeskål. Med denne bakgrunnen velger jeg ut variablene som følger. I gjennomgangen av variablene begrunner jeg dem imidlertid også med bakgrunn i noe tidligere forskning, samt funna i lydopptaka.

3.2 Variablene

3.2.1 Variabel 1: Nektingsadverbet

Det finnes en del høyfrekvente ord som, selv om de ikke er mange, sammen utgjør et tydelig skille mellom det som har vært Bodø bymål og bygdemålet rundt. Nektingsadverbet *ikke* er ett av disse. Det tradisjonelle nektingsadverbet i Gildeskål er *ikkje*, eventuelt *itj*, slik det blir realisert i mitt referansemateriale. I Thor Arne Leistads studie av bodømålet på 1980-tallet fant han at ungdomsskoleelevene bare brukte *ikke* som nektingsadverb, mens 60-åringene samla brukte 25 % *ikkje* (Leistad, 1987, s. 71). I Bodø har valg av *ikkje* eller *ikke* med tida endra seg fra å være en sosialt markert variabel til å bli en variabel som skiller mellom bygd og by (Nesse, 2002). Med hypotesen om at mer språkkontakt kan ha ført med seg ei tilnærming til bymålet, oppleves nektingsadverbet som et naturlig valg av variabel. Samtidig viser andre talemålsstudier som også har undersøkt nektingsadverbet, at *ikke* er på frammarsj både i by og i bygd. Maren A. Fiva (2016) foretok i sin masteroppgave en studie av bruken av nektingsadverbet i Tromsø, og fant at også der holder *ikke* på å erstatte det tradisjonelle *ikkje*. I Trondheim fant Stian Hårstad (2010, s. 209) at *ikke* holder på å bli et alternativ til det tradisjonelle apokoperte *itj*, og også Irene Løstegaard Olsen (2006, i Andreassen, 2019, s. 24), som undersøkte ungdomsspråket i et lite bygdesamfunn på Dønna i Helgeland, fant noe av den samme tendensen.

3.2.2 Variabel 2: Bøying av hunkjønnsord i flertall

Et anna språktrekk som kjennetegner bymålet i Bodø, er sammenfallet mellom formene i flertall av hunkjønns- og hankjønnsst substantiv, slik at begge bøyes *-a* og *-an*, og det samme gjør svake intetkjønnsord. Dette er belagt så tidlig som i Einar B. Skånlunds hovedoppgave om «saltamålet» fra 1932 (jf. avsnitt 2.3.1.2). Skånlund skriver ikke mye om Bodø bymål, men nevner blant anna bestemt form flertall av hunkjønnsord med *-an* som noe som «klinger vulgært for saltværingen», og som skiller bymålet fra bygdemålet (Skånlund, 1933, s. 12). Dermed antas

dette dialekttrekket av Nesse og Sollid (2010, s. 153) å ha vært en del av bodøområdet helt siden bydialekten utvikla seg. Det er ikke beskrevet å ha spreidd seg vidare i Salten, slik som sammenfallet i bestemt form entall av svake hunkjønnsord er. Derimot finner jeg noen få belegg for hunkjønnsord som får *-a* i ubestemt form flertall i det omtalte lyd materialet som utgjør mitt diakrone referansepunkt for gildeskålmålet (*kassa* hos informanten født i 1919, og *krona* hos informanten født i 1954). Om disse få eksempla er enkeltstående eller et uttrykk for ei begynnende endring, er vanskelig å si, men det gjør det ikke mindre interessant å undersøke om dette trekket kan ha fått større utbredelse i Nordfjorden i Gildeskål i dag.

3.2.3 Variabel 3: Noen enkeltord som karakteriserer bymål og bygdemål

De følgende enkeltorda er eksempel på det som beskrives som tydelige skiller mellom by- og bygdemålet, hvor den ene formen hører til det tradisjonelle bygdemålet, mens den andre er typisk for bymålet i Bodø.

3.2.3.1 No/nu

I tradisjonelt saltenmål er formen *no*, en form som uten variasjon bekreftes av lydopptaka, men i Bodø er formen *nu* den dominerende (T. Fiva, 1990). Hvis det stemmer at de typiske bymålstrekk har spreidd seg til Gildeskål, vil de unge i Nordfjorden kunne ha tatt i bruk formen *nu* i konkurranse med det tradisjonelle *no*.

3.2.3.2 Kjæm/ kommer

Presensformene av verb er i Bodø bymål og det tradisjonelle saltenmålet vanligvis nokså like, da bymålet har vendt tilbake til de tradisjonelle formene med apokope eller *-a* etter å ha hatt *e*-ending i a-verb tidligere (Nesse, 2002). Men ett verb skiller seg ut i undersøkelsen som Nesse (2002) gjorde av talemålet hos ungdommer i Bodø, og det er verbet *å komme* i presens. Dette verbet har i tradisjonell saltendialekt formen *kjæm*, noe som også samsvarer med mitt referansemateriale. Det er riktignok relativt få belegg for dette verbet i opptaka. I Bodø fant Nesse derimot at i et svært stort flertall av forekomstene sa informantene hennes *kommer*, mens *kom* og *komme* forekom noen få ganger. Ingen av hennes informanter sa *kjæm* (Nesse, 2002, s. 396). Dette tyder på at denne formen av dette verbet, som ifølge Nesse (2008, s. 84) er det eneste hvor *-er* forekommer som den vanligste bøyingsendinga, representerer ett enkeltstående unntak fra verbbøyinga ellers. At *kjæm* er helt borte fra bymålet, gjorde at det er interessant i min undersøkelse å se i hvilken grad denne formen av dette verbet, *kommer*, skulle ha hatt samme utvikling i det yngre talemålet i Nordfjorden.

3.2.3.3 Heim/hjæm

Hjæm er en viktig bymålsmarkør for bodødialekten (Nesse, 2002, s. 398), mens *heim* er den tradisjonelle bygdemålsformen, noe som bekreftes av lydopptaka. Dermed var dette ordet, i likhet med orda over, interessant å undersøke.

3.2.4 Variabel 4: e/ei – monoftong eller diftong

Nesse (2002, s. 398) beskriver forholdet mellom forrige variabel, *heim/hjem*, i Bodø som avklart; *hjem* er ifølge hennes undersøkelse obligatorisk i bymålet. Men for andre ord hvor både monoftong og diftong forekommer, fant Nesse en god del variasjon i bodøområdet (Nesse, 2008, s. 97–99). Det ordet som i Bodø har høyest andel av realisering med diftong, er *veit*. For dette ordet var fordelinga hos Nesses informanter 73 % med monoftong (vet), og 27 % med diftong (veit). Gjennomsnittet for de ordformene hun finner i sitt materiale, er 64 % realiseringer med monoftong, og 36 % med diftong. I dialektområdet Salten er ifølge Nesse (2008, s. 97) de gamle diftongene til stede, og uttale med monoftong vil derfor representere bymål. I mitt referansemateriale fra Gildeskål bekreftes dette, da diftongen er brukt konsekvent. Det er ikke mange belegg her for akkurat *veit*, men for alle ord hvor realisering med både *e* og *ei* er mulige, er bruken av *ei* uten unntak, som i disse orda fra opptaka: *veit, heitte, heit, einaste, ein, mein, heile*. Med dette som bakgrunn undersøker jeg stillinga til diftongen *ei* i dagens yngre mål.

3.2.5 Variabel 5: Personlige pronomen e

Et anna språktrekk som tradisjonelt skiller bymålet fra resten av Salten, er vokalkvaliteten i realiseringa av de personlige pronomenene *jeg, meg, deg* og *seg*. Dette er den pronomenformen som oftest omtales i beskrivelser av talemålet i Bodø, hvor de uttales *æ, mæ, dæ* og *sæ* (Nesse, 2008, s. 67). I lydopptaka som er dialektreferansen i min undersøkelse, brukes som nevnt de tradisjonelle saltenformene *e, me, de* og *se* uten variasjon. Som frekvente ord utgjør de dermed en markant forskjell mellom bymålet og det tradisjonelle saltenmålet. I undersøkelsen av i hvilken grad bymålstrekk har spredt seg til Nordfjorden, tok jeg med *e* som representant for disse personlige pronomena.

3.2.6 Variabel 6: Da/det

Noen av de karakteristiske målmerka i det tradisjonelle saltenmålet er *dar* for *dær*, *hånn* for *han* og *da* for *det*. Til å representere disse særmerka formene valgte jeg ut *da* for *det*. Forskjellen fra de andre enkeltorda gruppert under variabel 3 er at jeg registrerer variasjon hos de yngre personene i referansematerialet mitt, mens de eldste bare unntaksvis bruker noe anna enn den tradisjonelle formen. I og med denne variasjonen regner jeg derfor ikke dette for å være et bymålstrekk som kan ha smitta over i senere tid, men heller som et saltenmålstrekk under press

fra den varianten som ellers er den vanligste i norske dialekter. Det er tydelige forskjeller for dette målmerket mellom de eldste og de yngste personene i mitt referansemateriale. Hos personene født på 40- og 50-tallet er det tydelig både inter- og intraindividuell variasjon. Hos én av disse personene høres overhodet ikke den tradisjonelle formen *da* i intervjuet med nærradioen, vedkommende bruker bare *det*. Hos de to andre er derimot den eldre formen *da* i bruk oftest, i overkant av 60 % hos dem begge. *Det* ser ut til i størst grad å bli benytta foran *e* (*er*), noe som gjerne kan forklares fonologisk, men *det* høres også i andre posisjoner. Denne forskjellen og variasjonen gjør det interessant å undersøke stillinga til dette målmerket i dag. Jeg undersøker om det fortsatt finnes variasjon, eller om den gamle saltentvarianten skulle ha gått helt ut av bruk hos dagens unge.

3.2.7 Variabel 7: Apokope

Apokopen er beskrevet som å stå sterkt i saltentmålet, men flere studier peker også på at dette språktrekket befinner seg under press. Toril Fiva skriver i sin presentasjon av bodødialekten i *Den store dialektboka* (1990, s. 212) at «Når bodøværingen normerer språket sitt, er apokoperinga noe av det første de forsøker å legge av seg.» Dette sitatet peker på apokopen sin status som kanskje det mest markerte målmerket i Salten, og på at det er utsatt for å bli akkommodert bort. Hanssen (1996, s. 138 f) beskriver i sin artikkel om variasjon i saltentmålet to varieteter i Salten. Han kaller disse for A- og B-varieteteten. A-varieteteten tilsvarende det tradisjonelle saltentmålet, mens han knytter den yngre B-varieteteten til tettstedene. I A-varieteteten finnes apokopen i alle de morfologiske kategoriene som beskrevet av Christiansen (1946), samt et par kategorier som Hanssen (1996, s. 140) påpeker at Christiansen utelater. Apokopen har derimot gått tapt i noen av kategoriene i B-varieteteten. Jensen nevner i sin hovedoppgave om apokopen i fauskemålet 18 kategorier (Jensen, 1999, s. 80). Han påpeker derimot også at Hanssens oversikt beskriver ei virkelighet som neppe gjelder lenger, både hva angår omfanget av apokopen og tilknytninga til A- og B-varietetene til henholdsvis landsbygda og tettsteder. Jensen (1999, s. 82) mener også at det er lite trolig at disse to varietetene lenger skulle være så ensarta og enhetlige som Hanssen hevder i sin artikkel (Jensen, 1999, s. 83). Mitt referansemateriale støtter Jensens antakelse. Der finnes, som beskrevet i avsnitt 2.2.2, betydelig variasjon i de fleste kategoriene, bortsett fra de tre hvor apokopen viste seg enerådende. I analysen av sine data fant Jensen at apokoperefrekvensen på tettstedene i Fauske var nokså lik i de ulike sosiale kategoriene, for eksempel kjønn og alder. På landsbygda var det derimot annerledes. Der var apokoperefrekvensen høyere, og variasjonen i de sosiale kategoriene var også større. Dette tolker han som at en radikal språkendringsprosess fortsatt skjer på landsbygda,

mens det har flata ut på tettstedene (Jensen, 1999, s. 135–136). Det er derfor interessant å undersøke apokopen hos dagens unge i Nordfjorden for å prøve å finne ut om det er snakk om stabile variasjoner, eller om apokopens stilling har svekka seg mer i forhold til referansematerialet mitt.

3.2.8 Variabel 8: Lågning

Lågning av $e > \text{æ}$, $y > \text{ø}$ og $i > e$ er et målmerke som Mæhlum & Røyneland (2012) omtaler som typisk for både nordøstlandske, trønderske og nordnorske mål. Hvor omfattende lågninga er, og i hvilke ord den slår ut, kan variere en god del lokalt i disse målområda (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 111; Nesse, 2008, s. 107). Som ett av de mest markerte målmerka i nordnorske mål er dette et interessant språktrekk å undersøke. Lågning er svært utbredt i tradisjonelt saltenmål, samtidig som det kan være et trekk hvor det er skiller mellom bymål og bygdemål. Det er særskilt i noen ord hvor lågning regnes som spesielt markert, for eksempel den senka formen *fesk* av ordet *fisk*. De unge informantene i Nesses undersøkelse av Bodø bymål kommenterte *fesk* som en form som ikke er forenlig med bymålet (Nesse, 2008, s. 107). Nesse fant derimot at lågninga ellers fortsatt stod sterkt i Bodø, slik at formen *fisk* dermed framstod som et unntak. Det var særlig lågning $e > \text{æ}$ og $y > \text{ø}$ som holdt seg godt, mens lågninga $i > e$ hadde tapt seg noe (Nesse, 2008, s. 108).

Flere andre granskninger tar også for seg dette språktrekket. Hårstad (2010, s. 187–188) fant i sin studie av bymålet i Trondheim få belegg for at lågning føres videre der, mens Andreassen (2019, s. 54) i Drag i Tysfjord fant at de ikke-senka formene med i og y er på innmarsj, mens $e > \text{æ}$ holder seg godt. Jeg undersøker lågning på generell basis hos informantene i Nordfjorden, men jeg setter spesielt søkelys på om uttalen *fesk* fortsatt holder stand selv om bymålet har forkasta den.

3.2.9 Variabel 9: Realisering av r som sibilant foran k og p

I noen dialekter i Nord-Norge og Trøndelag finnes fenomenet at en r foran en k eller en p uttales som en rs -lyd, slik at mark uttales [maʃk] og skarp uttales [skaʃp]. Dette språktrekket skiller seg fra de andre jeg har omtalt i saltenmålet, ved at det i liten grad nevnes som målmerke i generelle dialektbeskrivelser. Det kan gjerne ha noe å gjøre med at forekomsten er spredt, og at det ikke finnes noen isogloss eller kjerneområde for det basert i tidligere forskning (Kristoffersen & Neteland, 2021, s. 43). At trekket finnes i Salten, omtales derimot av Skånland (1933, s. 68). Fiva (1990, s. 212) skriver om denne uttalens tilstedeværelse i bodø-målet, samt at den der regnes som «ikke særlig dannet». I mitt referansemateriale fra Gildeskål er dette fenomenet kategorisk tilstedeværende. Riktignok er det aktuelle konsonantsambandet ikke

særlig frekvent i opptaka, men i den grad det forekommer, er uttalen 100 % med sibilant (se eksempler i beskrivelsen av mine funn i lydopptaka i kapittel 2.2.2). Kombinasjonen av at dette språktrekket omtales som stigmatisert og på vei ut av bymåla i Tromsø (Elstad, 1982, s. 78), at «mange bodøbarn her er blitt korrigert av sine mødre» (Fiva, 1990, s. 212), og at det så klart er til stede i lydopptaka fra Gildeskål, gjør at jeg vil finne ut i hvilken grad det fortsatt forekommer hos de unge informantene i Nordfjorden.

3.2.10 Variabel 10: Palatalisering av historiske lange dentaler

Palatalisering av historiske lange dentaler er et målmerke som finnes i de midtre og nordlige delene av landet. Dette innebærer at *nn*, *ll*, *dd* og *tt* har vært gjennom en prosess med det resultatet at de uttales med tunga noe lenger bak i munnen, mot den harde ganen⁸. Resultatet blir det som høres ut som en j-klang. Omfanget av denne palataliseringa er ikke det samme overalt, og den er mest frekvent av *nn* og *ll* (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 80). Foran *tt* skjer palatalisering bare etter de trange vokalene *i*, *y* og *u* og diftonger (Christiansen, 1946, s. 156). I Trøndelag og på Nord-Vestlandet forekommer palatalisering i både trykktunge og trykklette stavelser, men i Nord-Norge skjer den utelukkende i trykktunge stavelser.

Hanssen (1990, s. 154) spådde, dristig nok, at palataliseringa ville holde seg i nordlandsmåla. Mæhlum og Røyneland (2012, s. 80) skriver derimot om klare tendenser til ei språkendring som de kaller for *avpalatalisering*, og at en kompromissvariant mellom alveolar og palatal uttale i form av uttale med retrofleks konsonant er resultatet mange steder. Slik blir for eksempel [maɲ:] til [maŋ:] og [aɫ:ə] til [a|:ə], og dermed lik den uttalen som er kjent fra bymålet i Narvik (Elstad, 1982, s. 76). Avpalataliseringa skjer ifølge Mæhlum & Røyneland (2012, s. 111) særlig i urbane områder.

Ett slikt urbant område er Bodø, og der fant Nesse (2008, s. 96) en tendens til at dental *n* bruktes mer enn palatal *n*, mens en retrofleks *l* bruktes mer på bekostning av både tjukk *l* og palatal *l*. Hun fant derimot ingen av den omtalte kompromissvarianten med retrofleks *n* for den tradisjonelle palatale *n*-en. Nesse trekker ikke noen konklusjon om hvorvidt ei språkendring i form av avpalatalisering holder på å skje, eller om det er snakk om en variasjon som har vært der hele tida. I Tromsø fant Sollid og Nesse (2010, s. 152) inter- og intraindividuell variasjon mellom palatal og dental (alveolar) uttale, der palatalisering tidligere dominerte. I sin

---

⁸ Prosessen skjedde trolig som en følge av kvantitetsomlegginga, da de gamle korte konsonantene etter kort vokal for en stor del ble forlenga. For å opprettholde den fonologiske opposisjonen som besto i motsetninga mellom lang og kort konsonant, ble de gamle uttalt med større intensitet, noe som førte med seg at kontakten mellom tunga og munntaket ble større (Christiansen, 1946, s. 156).

masteroppgave om palataliseringa i Alta konkluderte Monica S. Sætermo (2011, s. 89) med at en nivelleringsprosess var på gang der, der palatal uttale tapte terreng til fordel for både retroflekse og dentale varianter. Den palatale *l*-en var den som holdt seg best i Alta. I en lignende oppgave om palatalisering i Vardø konkluderte Maria B. Havstein (2019, s. 65) med at det er noe variasjon, men at unge mennesker kan se ut til å holde på palataliseringa. Dette tolkes som en form for naboopposisjon i forholdet til Vadsø, som ikke har palatalisering. Havstein fant i liten grad retrofleks uttale av de tradisjonelt palataliserte uttalevariantene.

Ovenfornevnte studier dreide seg om urbane områder, men Andreassen (2019) undersøkte også palataliseringa som en av variablene i sin studie av dialekten i bygda Drag. Hun fant også at palataliseringa taper terreng, og at det er både intra- og interindividuell variasjon, men hun fant i veldig liten grad bruk av den såkalte kompromissvarianten, den retroflekse uttalen av *n*. Det er interessant å undersøke om tendensen til avpalatalisering er den samme i Gildeskål, og om det dermed er mer som tyder på at den er i ferd med å bre seg videre fra «særlig urbane områder» (jf. Mæhlum og Røyneland, se over).

3.2.11 Variabel 11: Ubestemt artikkel i hunkjønn, ei

Hittil har de utvalgte variablene vært plukka ut for å søke å finne ut i hvilken grad bygdemålet i Gildeskål plukker opp bymålstrekk fra nærliggende Bodø, og ellers hvordan situasjonen er for tradisjonelle målmerker i Salten eller Nord-Norge generelt. For også å undersøke stillinga i Gildeskål til et par språktrekk som beskrives å være i endring på generell basis i talemålsundersøkelser fra ulike steder rundt om i landet, valgte jeg blant anna ut hunkjønn. Norsk språk har som kjent tre genus, hankjønn, intetkjønn og hunkjønn. Det har lenge vært et kjent faktum at talemålet i Bergen og «tradisjonelt bokmål» bare har to genus, hankjønn og intetkjønn (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 99). Derimot har flere studier i løpet av de siste åra vist en generell tendens til at hunkjønnsmarkering av substantiv er i ferd med å bli mindre vanlig også i resten av landet, for eksempel i Oslo (Lødrup, 2011), Tromsø (Westergaard & Rodina, 2016) og Stavanger (Johannessen, 2020). Forskinga har også vist at dette er ei endring som skjer veldig raskt (Lundquist et al., 2022, s. 28). Lundquist et. al (2022) har undersøkt dynamikken i denne prosessen, og viser til at denne språkendringa ser ut til å spre seg ved sentrumshopping (Lundquist et al., 2022, s. 51) (jf. avsnitt 4.4.6). Det er jo da interessant om ei sånn endring kan ha nådd omlandet rundt en by. Siden det er den ubestemte artikkelen som viser tendens til å bli svekka først (Lundquist et al., 2022, s. 32), er det den jeg undersøker i Gildeskål.

3.2.12 Variabel 12: Fonemsammenfall mellom /f/ og /ç/

Av pågående språkendringer i dag er fonemsammenfallet mellom den postalveolare og den palatale frikativene /f/ og /ç/ nok det som på generell basis i Norge engasjerer folk mest. Det vanligste er at fonemet /f/ erstatter /ç/, men det er også påvist at det motsatte forekommer, som hos Hårstad og Opsahl (2013, s. 58-59). Utviklinga går dermed i retning av at /f/ og /ç/ blir allofoner av ett fonem, /f/. Fonemsammenfallet er dokumentert gjennom mange undersøkelser i mange norske byer, blant anna hos nevnte Hårstad og Opsahl (2013), som skriver om yngre bymål i Trondheim og Oslo, og hos Jacobsen (2015), som undersøkte fonemutviklinga av /f/ og /ç/ i Trondheim og Tromsø. Skjekkeland (2009, s. 189) skriver at fonemsammenfallet i dag skjer i både østnorsk og vestnorsk, og særlig i byer og tettsteder. Noen studier fra Rogaland har påvist at opphevinga av det fonemiske skillet mellom /f/ og /ç/ skjer også utenfor byene, som hos Bøe (2013) og Klungtveit (2017), som undersøkte språkendringer på henholdsvis Ognå på Jæren og Sand i Ryfylke. Meg bekjent har dette ikke vært undersøkt verken i Bodø eller på bygda i Nord-Norge tidligere.

3.2.13 Oversikt over de språklige variablene

I tabellen oppsummeres variablene i undersøkelsen.

TABELL 3 OPPSUMMERING AV DE SPRÅKLIGE VARIABLENE I STUDIEN

Leksikalske variabler	Morfologiske variabler	Fonologiske variabler
nu/no	bøying av hunkjønnsord i flertall	palatalisering av historisk lange dentaler
hjem/heim	ubestemt artikkel i hunkjønn	apokope
kommer/kjem		lågning
ikke/ikkje		fonemsammenfall /f/ og /ç/
æ/e		monoftong <i>e</i> eller diftong <i>ei</i>
det/da		realisering av konsonantsambanda rk/rp

KAPITTEL 4 TEORI

I dette kapitlet gjør jeg rede for de teoretiske perspektiva jeg benytter meg av i denne oppgaven. Med mål om å sette avhandlinga inn i sin faglige sammenheng gjør jeg først et kort riss av faghistorien til de to fagfeltene dialektologi og sosiolingvistikk. Deretter gjør jeg greie for de teoriene og forklaringsmodellene på språklig variasjon og endring som jeg vurderer som de mest relevante for studien min.

4.1 Dialektologi og sosiolingvistikk: kort faghistorie

Norsk talemålsforskning starta som dialektologi. Forskningstradisjonen på dette feltet her i landet dateres til tida for nasjonsbyggingsprosjektet på midten av 1800-tallet. Den må dessuten ses i sammenheng med den historisk komparative lingvistikken, som søkte etter forbindelseslinjene mellom det moderne språket og en eldre språktilstand (Jensen, 1999, s. 21). Det hadde fra 1600-tallet vært gjort noe leksikografisk arbeid (Sollid, 2009, s. 152), men det er Ivar Aasen som regnes som den som grunnla dette fagfeltet i Norge, da han var den første som gikk inn for ei vitenskapelig utforskning av norsk språk i 1840-åra (Hanssen, 2010, s. 40). Bakgrunnen for Aasens arbeid var språksituasjonen i Norge etter løsrivelsen fra unionen med Danmark. Aasen mente at et norsk skriftspråk burde være «selvstændigt og nationalt» (Aasen, 1909, s. 1), med utgangspunkt i en rekonstruert fellesnevner for de norske talemåla, det som språkforskeren Einar Haugen seinere kalte for «protonorsk» (Torp & Vikør, 2014, s. 167). Aasen mente altså at det nye norske nasjonale skriftspråket ikke burde være ei fornorsking av det danske skriftspråket, og ei heller bygge på én bestemt dialekt. Med et nytt norsk skriftspråk som siktemål gikk Aasen så i gang med å dokumentere norske talemål. Det første resultatet ble *Det norske Folkesprogs Grammatik* i 1848, og deretter *Norsk Grammatikk* i 1864, to arbeid som kom ut av at Aasen, inspirert av den komparative språkvitenskapen, hadde gjennomført en slags komparativ dialektvitenskap (Venås et al., 1997, s. 235). I *Norsk Grammatikk* presenterte Aasen både morfologi, fonologi, syntaks og semantikk i dialektene (Hanssen, 2010, s. 42).

Med nasjonalromantikken som bakteppe var den klassiske dialektologien historiserende og skulle finne brukeren av den «autentiske» dialekten, altså den med flest bevarte tradisjonelle dialekttrekk. Dermed ble den ideelle informanten en eldre person som i størst grad brukte den «opprinnelige» dialekten, en såkalt NORM – nonmobile, older, rural male (Mæhlum &

Røynealand, 2012, s. 16). En var altså på den tida ikke opptatt av å utforske språklig variasjon, men å dokumentere bruk av former som kunne føres tilbake til norrønt.

Etter Ivar Aasen var Amund B. Larsen den som førte den norske dialektforskinga vidare i 1880-åra. Hans store nye bidrag til forskninga var å ta med bymåla, som tidligere ikke hadde blitt regna som verdige å bli undersøkt, siden de var for påvirka av dansk skrift og annen ytre innflytelse (Hanssen, 2010, s. 42; Mæhlum & Røynealand, 2011, s. 72). Derimot var fortsatt ikke de nordnorske talemåla blitt gjenstand for systematisk gransking. Hallfrid Christiansen var den første som med tyngde tok til å studere *nordnorske* dialekter med doktoravhandlinga si om Gimsøymålet i 1933 (Venås et al., 1997, s. 311). Det som også var nytt med Christiansens arbeid om Gimsøymålet, var at det regnes som det første *strukturalistiske* arbeidet i norsk nordistikk (Sandøy, 2013, s. 91), noe som innebærer et fokusskifte fra det *diakrone* til det *synkrone* i talemålsforskinga. Målet for forskninga var dermed ikke lenger å finne ei historisk linje fra det utforska talemålet til det norrøne språket, men derimot å kartlegge de abstrakte strukturene som lå bak de konkrete språklige ytringene (Tvetter, 2006, s. 21)⁹. For dette ble Christiansen kritisert av sine fagfeller innenfor den klassiske dialektologien, da disse hovedsakelig stadig bare var interesserte i det mest arkaiske talemålet som var å oppdrive i det området som skulle forskes på (Mæhlum & Røynealand, 2011, s. 71). Nevnte Amund B. Larsen regnes derimot gjerne som en tidlig overgangsfigur til sosiolingvistisk tankegang, han karakteriseres for eksempel som en «pre-sosiolingvist» av Mæhlum og Røynealand (2011, s. 74–75). Grunnen var at han var den første som anerkjente «vulgærsproget» som et fullverdig studieobjekt da han gjorde sin studie av Kristiania bymål i 1907. Mæhlum (1996, s. 183–184) trekker også fram flere norske talemålsgranskere som inkluderer sosiale og psykologiske faktorer i sine studier i «førlabovsk» tid¹⁰.

Den sosiolingvistiske tankegangen eksisterte altså også tidligere, men det er amerikaneren William Labov som regnes grunnleggeren av den moderne sosiolingvistikken. Det er utgivelsen av doktoravhandlinga hans, *The Social Stratification of English in New York City*, i 1966, som i ettertid ses på som gjennombruddet for sosiolingvistikken som vitenskapelig disiplin (Skjekkeland, 2009, s. 17). I denne studien undersøkte Labov realiseringa av postvokalisk /r/ hos newyorkere og konkluderte med at variasjonen mellom uttalt og uuttalt /r/ kunne forklares

---

⁹ Det abstrakte språkssystemet var det som strukturalismens opphavsmann de Saussure kalte for *langue*, mens de konkrete ytringene ble kalt *parole*.

¹⁰ Anders Steinsholt og Odd Nordland, for å nevne to. Steinsholt viste hvordan bymål fortrenget bygdemål i Hedrum utenfor Larvik i 1940, publisert i 1964 og fulgt opp i 1970, mens Nordland studerte sosialt betingte språkforskjeller hos barn i Oslo i 1954 (Mæhlum, 1996, s. 183–184)

med tilhørighet til ulike sosiale klasser, og på individnivå var det variasjon mellom formelle og uformelle situasjoner (Mæhlum et al., 2008, s. 30). Med denne boka videreførte Labov den tradisjonelle dialektologien, samtidig som han brøt med den på flere måter. Labov ville se på språket slik det ble brukt av alle sosiale lag i samfunnet. I motsetning til dialektologien var han altså opptatt av hvordan språkbruken på ett og samme geografiske sted varierte med ekstralingvistiske variabler som sosial klasse, kjønn, alder, etnisk gruppe og situasjon. Han interesserte seg dermed både for språklig variasjon mellom sosiale sjikt og for den enkeltes situasjonsbestemte språklige variasjon (Skjekkeland, 2009, s. 18). Videre brukte Labov, i motsetning til i dialektologien, kvantitativ metode og statistiske analyser. Informantene skulle være mange, og de skulle være representative for språksamfunnet som skulle undersøkes. De skulle altså ikke være plukka ut på grunnlag av hvor godt de mestra den lokale dialekten, det var «community grammar» som var beskrivelsesobjektet (Mæhlum, 1996, s. 202).

Den labovske sosiolingvistikken ble etter hvert svært utbredt, og i England ble Peter Trudgill en kjent labovianer med sin studie *The social differentiation of English in Norwich* fra 1974 (Mæhlum et al., 2008, s. 132). Også i Norge begynte man å studere språklig variasjon med den labovske tilnærminga i begynnelsen av 1970-åra. Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS), som ble gjennomført i perioden 1971-1976, var et prosjekt som fikk stor betydning for den sosiolingvistiske forskninga her i landet. Seinere ble også andre mindre prosjekt utført andre steder, både i store byer som Trondheim og Bergen samt i mindre byer og tettsteder (Skjekkeland, 2009, s. 19). Men i 1990-åra begynte man å kritisere og gå vekk fra rent klassebaserte sosiolingvistiske studier og over til å fokusere mer på den individuelle språkbrukeren i interaksjon med sine nærmeste sosiale omgivelser. Dermed ble metoden mer kvalitativ og etnografisk, og innfallsvinkelen mer hermeneutisk. Man fikk da den *interaksjonelle* sosiolingvistikken, og perspektivet var blitt snudd. Fra å se for seg at språket gjenspeiler samfunnet, tenkes det nå sosialkonstruktivistisk, noe som innebærer å mene at språket er med på å forme og konstruere de sosiale realitetene. Språket blir da ikke lenger sett på som en *ting*, men en *praksis*, og sosiolingvisten prøver å forklare hvorfor enkeltindividet bruker språket slik som det gjør (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 13–14). Dette samsvarer med innfallsvinkelen til min studie i Gildeskål, og jeg skriver mer om dette i avsnitt 4.2.6.

Denne utviklinga innenfor fagfeltet sosiolingvistikkk har Penelope Eckert (2012) beskrevet som de tre bølgene innenfor variasjonslingvistikken. Den første bølgen tilsvarer Labovs søkelys på makrososiologiske faktorer som sosial klasse, alder og kjønn som bakgrunn for talespråklig variasjon. Den andre bølgen er den som går tettere på individet og dynamikken i lokalsamfunnet

med bruk av etnografiske metoder, mens den tredje bølgen tilsvarer den sosialkonstruktivistiske synsmåten som framhever språkbrukerens mer eller mindre bevisste valg. Alt i alt har sosiolingvistikken fått mange forgreiningar, og har som nevnt i innledningskapitlet i stor grad også smelta sammen med den tradisjonelle dialektologien.

4.2 Språklig variasjon og endring

Så langt har jeg tegna opp et kort riss over utviklinga i faghistorien fra den klassiske dialektologien til det som Eckert (2012) kaller for den tredje bølgen i variasjonslingvistikken. Sosiolingvistikken sine studieobjekt er altså de sosiale faktorene som er med og påvirker folks språklige praksis og den bevisste og ubevisste språklige variasjonen som er resultatet av at individet bruker språket som redskap for å konstruere sin(e) sosiale identitet(er). I det vidare går jeg nærmere inn på begrep og teorier som er relevante for min diskusjon seinere i avhandlinga. Drivkreftene bak språklig variasjon og språkendring er komplekse, og mange teorier som angår sosiale variabler og årsaksfaktorer finnes i litteraturen. Siden jeg studerer talemålsendring på et gitt geografisk sted, vil drivkreftene i pågående norske dialektendringsprosesser være en viktig del av diskusjonen. Men til grunn for språkendringsprosessene ligger den sosiale variasjonen og endringer i variasjonsmønstra, og jeg tar dermed først med noen begrep og teorier om språklig variasjon.

4.3 Teorier om språklig variasjon

I dette delkapitlet starter jeg med å definere *intra-* og *interindividuell variasjon*. Jeg fortsetter med å forklare hva som ligger i begrepet *indeksikalitet* i vår språklige sammenheng, og hvordan det henger sammen med synet på *språk som identitetsforhandling*. Videre beskriver jeg to typer *prestisje*, åpen og skjult, før jeg kommer inn på to vesentlige forklaringsmodeller for språklig variasjon, *akkommodasjonsteorien* og *nettverksteorien*. Så skriver jeg om *urbanisering*, også som mental innstilling, før jeg til slutt presenterer noen nye sosiale variabler som ble introdusert i talemålsgranskinga med den interaksjonelle sosiolingvistikken, nemlig *identitet* og *personlighet*.

4.3.1 Inter- og intraindividuell variasjon

Språklig variasjon kan være *intraindividuell* eller *interindividuell*. Intraindividuell variasjon defineres hos Mæhlum og Røyneland (2012, s. 20) som den variasjonen som én og samme språkbruker foretar fra en situasjon til en annen. Her vil jeg legge til at intraindividuell variasjon

også kan omfatte variasjonen som finnes hos en språkbruker i en og samme situasjon. Derimot defineres interindividuell variasjon som variasjon mellom individ fra samme språksamfunn med ulik sosioøkonomisk og kulturell bakgrunn.

4.3.2 Språkets indeksikalitet og språkbruk som identitetsforhandling

Språkets indeksikalitet er et begrep som er blitt et utgangspunkt for å forklare sosial språklig variasjon i nyere sosiolingvistisk litteratur (jf. sosiolingvistikkens tredje bølge hos Eckert 2012). Talespråket består i utgangspunktet av lyder som blir satt sammen etter grammatiske regler, for å så å gi mening. Disse lydene er i utgangspunktet nøytrale fenomen. Men når mennesker kan finne på å karakterisere eget eller andres språk, eller element av det, som for eksempel «fint», «folkelig», «udanna» eller «vulgært», blir det klart at ulike språklige realiseringer også bærer med seg noen konnotasjoner, ei symbolsk mening i tillegg til den denotative meninga. Det er dette som er språkets indeksikalitet. Opprinnelsen til begrepet finnes i semiotikken, nærmere bestemt hos Charles Peirce (Hårstad et al., 2021, s. 38), og det er de lingvistiske antropologene Ochs og Silverstein som er kreditert for å ha bragt begrepet inn i sosiolingvistikken (van Ommeren, 2016, s. 61), eller den sosiokulturelle lingvistikken¹¹. Semiotikken som fagdisiplin tar for seg forholdet mellom tegn og betydning. Hos Peirce har man en *indeks* hvis koplinga mellom tegnet og det som det står for, er forbundet gjennom en årsakssammenheng. Når språk indekseres med sosial mening, går det gjennom en prosess hvor det knyttes til bestemte sosiokulturelle verdier (Trudgill, 1986, s. 3). Språkbrukerne vil så trekke slutninger fra språklige former til sosiale forhold som vi assosierer med dem, og dermed forventer. På den måten vil bruk av en spesiell dialekt eller et språktrekk utløse forventninger om visse egenskaper hos taleren (Hårstad et al., 2021, s. 38), som for eksempel «fin», «folkelig», «bondsk», «udanna» eller «vulgær», jf. over. Slik kan for eksempel en nordlending som kommer til Sør-Vestlandet oppleve å bli oppfatta som vulgær, basert på noe med måten vedkommende snakker på og hvordan sørvestlendingene vurderer den. Hvis karakteristikken skulle vise seg å ikke passe med vedkommende persons oppfatning av seg selv, vil det kanskje utløse ei tilpasning av uttrykksmåten til noe mindre eller annerledes indeksert. Når forestillinger om at bestemte måter å snakke på hører til bestemte egenskaper eller til bestemte sosiale grupper, har de aktuelle språktrekka blitt *indekserte*, og de danner et *språklig register*.

Eksempelet over med nordlendingen på Sør-Vestlandet kan også tjene som et eksempel på at språkbruk er *identitetshandlinger*. Et individ som ikke kjenner seg igjen i den indeksikaliteten

---

¹¹En betegnelse som brukes i nyere litteratur. Ei drøfting av dette begrepet finnes hos Hårstad et al. (2017, s. 94)

som eget språk har i de omgivelsene hen er i, kan ta et valg om å endre det. Da vil det naturlige være å endre den språklige atferden slik at den i større grad indekserer den identiteten personen ønsker å konstituere. Språket blir da en del av individets identitetsforhandlinger, og et verktøy for språkbrukeren i sosiale sammenhenger (Hårstad et al., 2021, s. 41–43). Dette er en sosialkonstruktivistisk forståelse av identitet, og viser et mulig eksempel på hvordan den språklige indeksikaliteten kan være en motor i språklig variasjon og endring. Samtidig viser eksemplet at indeksikalitet ikke ligger innebygd i språket i utgangspunktet, men blir tillagt det i en prosess som minner om den som språkforskerne Irvine og Gal kaller for *ikonisering*. I en ikoniseringsprosess etableres det ei kopling mellom språklige element og et bestemt sosialt bilde (Irvine & Gal, 2000, i Sollid, 2009, s. 149). Men mens ikoniseringa innebærer en form for essensialisering, som om et språklig trekk viser en sosial gruppes iboende natur, (Hårstad, 2010, s. 68), er indeksikaliteten dynamisk og under stadig reforhandling. En variant eller et språklig uttrykk trenger ikke å indekserer det samme overalt eller til enhver tid (Mæhlum et al., 2008, s. 122). Når for eksempel hunkjønnskategorien er på vei ut blant yngre språkbrukere i norske talemål¹², vil felleskjønnet komme til å bli noe nøytralt, mens det tidligere var et uttrykk for ei «forfining» av språket.

4.3.3 Åpen og skjult prestisje

I sammenheng med eksemplet over er det også relevant å trekke prestisjebegrepet inn i bildet. Chambers og Trudgill (1998, i Skjekkeland, 2009, s. 78-79) innførte to begrep for ulike former for prestisje, med eksempler fra Trudgills gransking av talemålet i Norwich. Den *åpne* prestisjen, eller «overt prestige», er den fordelaktige vurderinga av én eller noen språkformer på bekostning av andre, altså den språkformen som velges av noen eller i noen situasjoner fordi den er positivt indeksert, «fin». Nordlendingen på Sør-Vestlandet som opplevde å bli oppfatta som vulgær, var derimot ved ankomsten sin i motsatt del av landet opptatt av å snakke det opprinnelige talemålet sitt og ikke «forfine» det eller «knote» ved å ta opp mindre markerte språktrekk i møtet med andre talemål. Men noe med hennes talespråk konnoterte altså noe vulgært for sørvestlendingene, samtidig som det for henne *sjøl* hadde en skjult prestisje, eller «covert prestige». «Covert prestige» handler dermed om bevisst eller ubevisst å bruke talemålsformer som i utgangspunktet *ikke* regnes som prestisjeformer i samfunnet, men som har en skjult verdi for brukeren i form av å markere tilhørighet til si egen gruppe og solidaritet med den. På denne måten blir prestisje et komplisert begrep, siden anti-prestisje kan være det

---

¹² Noe som er dokumentert i flere talemålsundersøkelser rundt i landet, for eksempel hos Westergaard & Rodina (2016)

som representerer prestisje for noen (Skjekkeland, 2009, s. 79). James Milroy (1989) påpeker også paradokset i at språkendringer ikke nødvendigvis oppstår i prestisjevarieteter, men ofte spres dit «nedenfra». Han mener derfor at den sosiale nettverksmodellen (se avsnitt 4.3.5) og språkbruk som identitetshandlinger (se avsnitt 4.3.2) kan være bedre forståelsesmodeller for språklig variasjon og endring der det har vært vanlig å ty til prestisje som forklaring.

4.3.4 Akkommodasjonsteorien

Én teori som søker å bidra med forklaringer på språklig variasjon hos individ, er *akkommodasjonsteorien*, eller *tilpasningsteorien*. Akkommodasjonsteorien ble utvikla av sosialpsykologen Howard Giles, og den prøver å forstå og forklare hvordan språklig variasjon skjer hos et individ fordi dette tilpasser språket sitt etter samtalepartneren sin (Trudgill, 1986, s. 2). Tilpasninga kan være bevisst eller ubevisst. Akkommodasjonsteorien peker på to strategier hos en språkbruker i samtalen med en annen: *konvergens* og *divergens*. Den personen som *konvergerer*, tilpasser talespråket sitt slik at det blir likere samtalepartnerens, mens den som *divergerer*, gjør det motsatte. En språkbruker kan konvergere i større eller mindre grad, helt fra mindre tilpasninger til fullstendig veksling mellom to varieteter (Mæhlum et al., 2008, s. 112). Hvem som konvergerer i en samtalesituasjon, én eller begge samtalepartnerne, og hvorfor en konvergerer, vil være avhengig av flere faktorer, for eksempel sosial status og prestisjeforhold. De språktrekka som er gjenstand for akkommodering hos språkbrukere som hører til samme språksamfunn, vil da være trekk som innehar en eller annen indeksikalitet som språkbrukeren spiller på i sin sosiale interaksjon. Men akkommodering kan også helt enkelt dreie seg om et ønske om å gjøre seg forstått, om det for eksempel er snakk om språkbrukere med ulike varieteter som er så forskjellige at det ikke er selvsagt at de er gjensidig forståelige (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 167). Hvis en språkbruker derimot *divergerer*, vil vedkommende la være å tilpasse språket sitt, eller endatil øke den språklige avstanden til samtalepartneren, for å markere en form for sosial distanse til denne (Mæhlum et al., 2008, s. 112). Akkommodasjonsteorien peker altså også på språkbruk som ei sosialt betydningsfull handling og ei identitetshandling.

Det er denne sida ved språkbruk Giles og de andre sosialpsykologene interesserer seg for. Ei slik situasjonsbestemt tilpasning av språket kalles for *korttidsakkommodasjon* (Trudgill, 1986, s. 3). I et studium av språkendring er derimot også *langtidsakkommodasjon* og akkommodasjon mellom språkbrukere fra ulike språksamfunn interessante. Langtidsakkommodasjon innebærer at en språkbruker ikke bare varierer mellom egne registre for å kommunisere nærhet til samtalepartneren, men at vedkommende tar opp helt nye språktrekk i sitt eget talemål på

vedvarende basis. En slik langtidsakkommodasjon *kan* da bli til en språklig innovasjon i språkbrukerens regionale varietet, med potensiale for spredning (se avsnitt 4.4.6 om modeller for spredning).

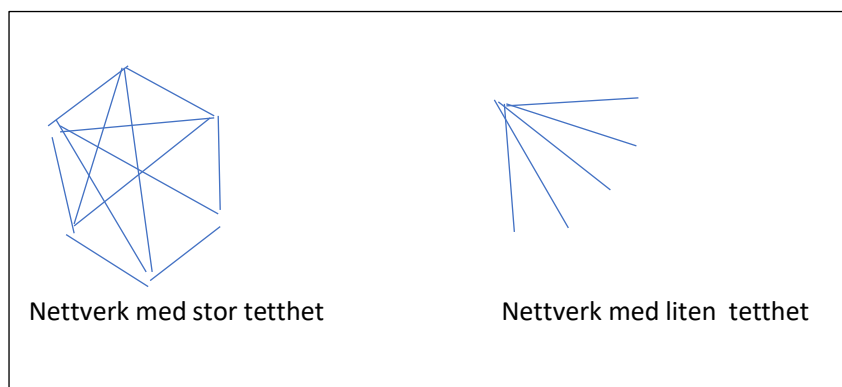
4.3.5 Nettverksteorien

William Labovs store og nye bidrag til språkvitenskapen var å påvise et mønster mellom språklig variasjon og sosiale variabler, men han fikk kritikk for å se for seg homogene språksamfunn innenfor en gitt kategori på *makronivå*. Lesley Milroy er en av de som har arbeidet videre innenfor William Labovs rammeverk, men som i motsetning til Labov opererer på et sosialt *mikronivå*, og med en kategori som hun så på som viktigere for individet enn sosial klasse. I 1975-77 studerte Milroy språklig variasjon i tre ulike arbeiderstrøk i Belfast, og det var med denne studien hun supplerte fagfeltet med å ta i bruk den sosialantropologiske *nettverksmodellen* for å forklare språklig handling og variasjon. Milroy mente at hun med nettverksmodellen presenterte en modell som i større grad gjenspeiler den sosiale virkeligheta i mange språksamfunn (Akselberg, 1995, s. 58), og Milroys teori om sosiale nettverk har blitt en sentral teori innenfor sosiolingvistikken.

Et sosialt nettverk er det nettverket av personer vi omgir oss med. De viktigste vil være familie, venner, skolekamerater og arbeidskolleger. Milroy ønska i sin studie i Belfast å finne ut hvilke egenskaper ved et individs sosiale nettverk som fungerer som normbevarende. Hun fant at det er to grunnleggende egenskaper som er spesielt relevante, nemlig *strukturen* på nettverket og nettverkets *funksjoner*. Modellen opererer med to forskjellige typer nettverksstruktur (se figur 3), og forskjellen dreier seg om hvor omfattende kontakten er mellom personene som inngår i nettverket. Dette er nettverkets tetthet. Der hvor «alle kjenner alle», er nettverket maksimalt tett, mens i det åpne nettverket vil personene bare være knytta sammen av at de kjenner jeg-et. I et tett, såkalt multiplekst, nettverk vil personene ofte være knytta til hverandre gjennom flere roller samtidig, slik som vil være typisk i tradisjonelle bygdesamfunn. To personer kan for eksempel både være naboer, venner, skolekamerater og medspillere på fotballaget. I et åpent nettverk vil relasjonene være *uniplekse*, det vil si at man kun kjenner hverandre fra én arena. Det åpne og uniplekse nettverket er karakteristisk for moderne, urbane samfunn. Det tette, *multiplekse* samfunnet virker normbevarende fordi det virker som en sosialiserings- og kontrollinstans overfor individet. I et åpent nettverk med mange uniplekse relasjoner og lause band mellom individa vil den sosiale kontrollen være mindre, og det vil være mer både intra- og interindividuell variasjon i atferd, inkludert språklig atferd (Mæhlum et al., 2008, s. 116–119). I en situasjon der et samfunn går fra å være kjennetegna av tette og multiplekse nettverk

til å åpne seg opp, og folks mobilitet øker slik at samfunnet står overfor mer utstrakt språk- og/eller dialektkontakt, vil språksituasjonen kunne gå fra å være *fokusert* til å bli *diffust* (Le Page & Tabouret-Keller, 1985, s. 181–182). I en fokusert språksituasjon er normene relativt homogene, mens en i et diffust språksamfunn vil finne stor språklig variasjon og konkurrerende språknormer. Dette er en situasjon som mange byer og mindre steder i Norge i dag befinner seg i.

FIGUR 3 SOSIALE NETTVERK MED STOR ELLER LITEN TETTHET

4.3.6 Urbanisering og mental urbanisering

Tradisjonelt har en i rurale samfunn sett mer lukka og multiplekse nettverk. Med samfunnsutviklinga i nyere tid har en derimot sett de sosiale nettverka i rurale samfunn endre seg ved at tette nettverk løses opp og blir mer åpne. Dermed har de blitt mer like nettverka i urbane samfunn, og ifølge Milroy (1980, i Ulset, 2002, s. 208) vil dette føre til språklig ustabilitet, stor variasjon og innflytelse fra andre språknormer.

Her er det også på sin plass å problematisere skillet mellom *ruralt* og *urbant* i det moderne samfunnet. For den utviklinga i de typiske sosiale nettverka i rurale samfunn som er nevnt over, er et trekk ved det *tradisjonelle* samfunnet, da de fleste bodde på landet. Industrialiseringa førte så med seg ei *modernisering* av samfunnet, og skillet mellom by og land oppstod. Byen ble forbundet med det moderne, og landet med det tradisjonelle eller gammeldagse, noe som også henger sammen med den høyere statusen til bymåla (Ulset, 2002, s. 202). Men i dag er dette skillet i ferd med å gå i oppløsning, og det gir ikke lenger samme mening å snakke om bygda som et ensarta lokalsamfunn (Skjekkeland, 2009, s. 54). *Urbanisering* trenger da ikke lenger å handle om det fysiske stedet, men heller om ei mental innstilling, som mer samsvarer med den andre betydninga av begrepet som Ulset (2002, s. 202) presenterer: «gjøre høflig, beleven, fin, kultivert, dattet, verdensvant». Flere forfattere bruker begrepet *mental urbanisering* om det

fenomenet at urbane holdninger og livsstil sprer seg til bygda uten at det altså er snakk om ei fysisk urbanisering. Med blant anna internett og andre massemedia kan kulturimpulsene komme fra mange andre steder enn det lokale samfunnet, og flere studier har påvist hvordan dette kan påvirke individene sine valg av språklig strategi (Ulset, 2002, s. 208–210). Det er altså snakk om ei vertikaliseringsprosess av et individs sosiale liv når mentalt urbaniserte mennesker søker likesinna sosiale kontakter ut over eget lokalmiljø. Og i neste instans kan det føre til at mentalt urbaniserte individ utvikler lausere sosiale nettverksband.

4.3.7 Identitet og personlighet som sosiale variabler i talemålsforskning

Vi så i den faghistoriske gjennomgangen i avsnitt 4.1 hvordan talemålsgranskernes fokus har skiftet over tid, og hvordan det de siste tiåra har vært interesse for det interaksjonelle og det psykososiale i sosiolingvistikken. Da er det den individuelle språkbrukeren i interaksjon med sine sosiale omgivelser som står i sentrum. Språkforskeren Gunnstein Akselberg (1995, s. 64) mente at i likhet med Labov arbeider også Lesley Milroy, med nettverksteorien og en klassifikasjon av informantene ved hjelp av en nettverksindeks, innfor ei strukturell sosiologisk ramme. Akselberg (1995, s. 67) mener at vi i studiet av et individs språkbruk også må se på individets opplevelse av virkeligheten og hvordan individene «forstår, medvite eller umedvite, sin posisjon i den sosiale røyndomen, altså korleis dei konstituerer livsverda si». Han tok i doktoravhandlinga si i bruk den filosofiske retninga *fenomenologien* som et redskap i så måte. Fenomenologien tar utgangspunkt i at vi alle lever i et sosialt fellesskap med andre mennesker, og at måten vi konstituerer vår egen verdensoppfatning, eller *livsverden*, på, blir farga av andre sin. Denne livsverdenen mener Akselberg at er med og styrer individets språkbruk, og derfor vil være viktig å studere i ei talemålsgransking. Nettverksanalysen vil fortsatt være viktig, fordi medlemma i nettverket til et individ vil være med og forme dettes livsverden. Dette henger også sammen med det jeg tidligere har skrevet om hvordan *identitet* er blitt et viktig begrep i den interaksjonelle sosiolingvistikken, og at en i en konstruktivistisk forståelse av identitetsbegrepet ser for seg språk som ei identitetshandling. Det var Robert le Page og Andrée Tabouret-Keller (1985) som introduserte denne synsmåten, og den har fått en god del innflytelse for seinere forskning, hvor språk og identitet har blitt et sentralt tema (Skjekkeland, 2009, s. 33).

Mens Akselberg (1995) går til sosiologen Bourdieu for å finne begrep for å operasjonalisere fenomenologien, bygger Martin Skjekkeland (2009) vidare på hans og en del andre språkforskeres analyse når han mener å finne to *personlighetstyper* gjennom intervju av de unge informantene i sin talemålsundersøkelse i Kvinesdal. Disse to personlighetstypene kaller

han *homo domesticus* og *homo dynamicus*. I den første gruppa kategoriserer han de hjemmekjære, de som gir uttrykk for ei tett tilknytning til bygda, og i den andre de som i større grad ser for seg et liv og ei framtid i et anna miljø. I motsetning til Thun (1996, i Skjekkeland, 2009, s.76), som skiller mellom *topostatiske* og *topodynamiske* mennesker, tenker Skjekkeland mer på personenes *innstilling* til verden enn Thun, som beskrev de to typene som henholdsvis de som bor på samme sted hele livet og de som flytter mye. Et funn Skjekkeland gjorde, var at de som hørte til personlighetstypen *homo domesticus* brukte klart flere tradisjonelle former i språket sitt enn de i gruppa *homo dynamicus* (Skjekkeland, 2009, s. 223). Denne inndeling i personlighetstyper kan også tenkes å stå i et forhold til nettverksmodellen, da de topodynamisk innstilte individa antakelig vil være tilbøyelige til å ha mer åpne og multiplekse sosiale nettverk enn de topostatiske.

4.4 Teorier om språkendring

Jeg har nå sett på aktuelle teoretiske perspektiv knytta til språklig variasjon. Jeg er derimot også interessert i i hvilken grad *endringer* har skjedd og kan holde på å skje i talemålet i Gildeskål. Forholdet mellom variasjon og endring er tett, siden variasjon alltid vil forekomme forut for ei språklig endring, uten at det dermed innebærer at all variasjon fører til endring (Weinreich et al., 1968, s. 188). Variasjon kan finnes stabilt innad i et språksamfunn så vel som hos et individ uten at den ene varianten nødvendigvis forsvinner ut og forårsaker ei endring. Ei språklig endring vil starte med at et individ, en språklig *innovatør*, tar i bruk en ny variant av en språklig variabel. Hvis denne nye varianten tas i bruk av flere i språksamfunnet og dermed sprer seg, kan en endringsprosess ha starta (Mæhlum et al., 2008, s. 206). I det videre kommer jeg inn på noen aktuelle begrep og teorier knytta til språkendringer, blant anna diskusjonen omkring hvilke krefter det er som driver fram talemålsendringer i det norske dialektlandskapet. Jeg starter med skillet mellom *indre* og *ytre faktorer*, og fortsetter med Trudgills (2011) skille mellom to typer av endring, *forenklinger* og *kompleksifiseringer*. Deretter gjør jeg greie for den viktigste forklaringsmodellen for pågående talemålsendringer i Norge, *dialektnivellering*, før jeg greier ut om debatten mellom norske sosiolingvister om hvilke drivkrefter som er viktigst i denne. Til slutt presenterer jeg kort noen modeller for spredning av språkendringer.

4.4.1 Årsaker til språkendringer: indre og ytre faktorer

Ei språkendring kan drives fram av forskjellige faktorer, og ei vanlig todeling i litteraturen har vært mellom *internlingvistiske* (indre) og *eksternlingvistiske* (ytre) faktorer, som for eksempel hos Sandøy (1993). De indre faktorene forklares av Sandøy som de kimene til forandring som

finnes i språkssystemet selv, og som kan komme til å realiseres når språket læres av nye språkbrukere. Noen eksempel hos Sandøy (1993, s. 101–102) på slike indre faktorer er regelinnnevring, regelutviding og analogi. De ytre faktorene er derimot knytta til samfunnsmessige forhold. Det kan for eksempel være at samfunnet endres og utvikler seg og dermed krever nye ord, eller at skriftspråket og massemedia påvirker språket. Videre er den økte mobiliteten i samfunnet en faktor som gjør at folk utvikler mange svakere sosiale bånd, noe som ifølge nettverksteorien (se 4.3.5) er en driver av språkendringer (Skjekkeland, 2009, s. 76). Det kan også være at prestisje gir noen språklige trekk en fordel, mens andre har ei ulempe ved å være stigmatiserte (Sandøy, 1993, s. 104–108). I slike tilfeller er det språkets indeksikalitet som griper inn i talemålsutviklinga.

Senere litteratur enn Sandøy (1993) har også pekt på andre ytre faktorer, som når Brit Mæhlum (2020, s. 55) trekker fram økende *alderssegregering* som en mulig slik forklaringsfaktor. Denne alderssegregeringa fører med seg at ungdom skaper sine egne fellesskap og gjør jevnaldrende til en viktigere sosialisering sin instans enn de pleide å være for noen generasjoner siden. Disse egne ungdommelige subkulturelle fellesskapa kan igjen ha innvirkning på talemålet. Og som vi har sett i avsnitt 4.3.7, kan også *personlighet* være en slik ytre faktor.

Selv om Sandøy beskriver hver enkelt indre og ytre faktor som selvstendige, påpeker han også at det er nesten umulig å avgjøre helt sikkert hva som er den virkelige årsaken til ei språkendring. Det dreier seg oftest sannsynligvis om et samspill mellom flere faktorer samtidig (Sandøy, 1993, s. 109).

Begrepet «indre faktorer» som årsaksforklaring på språkendringer har blitt problematisert av sosiolingvister, for eksempel James Milroy (1992) og Brit Mæhlum (Skjekkeland, 2009, s. 74). Argumentet til sosiolingvistene er at de indre faktorene ikke selv kan være *årsaker* til endringer, bare bære i seg et *potensiale* for endring som kan realiseres eller ikke realiseres av hver ny språkbruker. Dermed mener Milroy (1992, s. 24) at språkendringer aldri kan forklares uten å ta i betraktning de sosiale, altså ytre, faktorene, og at dikotomien indre og ytre faktorer er falsk. Unn Røyneland (2005, s. 31–32) mener at det i denne diskusjonen må skilles mellom *innovasjoner og spredning fra andre varieteter*. Hun skiller mellom to typer av innovasjoner, hvorav den ene typen betraktes som internlingvistisk motivert. Det gjelder typen *abduktive* innovasjoner, definert som reelle nyskapinger som ikke finnes i noen annen varietet, og som oppstår gjennom naturlig språkinnlæring. Et eksempel på det Røyneland mener er en abduktiv

innovasjon, er sammenfallet mellom *kj* og *skj*. Derimot mener hun at *spredninga* av språklige innovasjoner, som er det som studeres i denne avhandlingen, kun kan forklares med ytre faktorer.

4.4.2 To typer endringer: forenklinger og kompleksifiseringer

Ett resultat av endringer som finner sted når språk og dialekter møtes, er *forenklinger*. Historisk sett har det derimot ifølge sosiolingvisten Peter Trudgill (2011) vært *kompleksifiseringer* som har vært den vanligste formen for endringer. Trudgill klassifiserer i boka *Sociolinguistic Typology* språkendringer i nettopp disse to hovedtypene. Forenklinger kan ifølge Trudgill (2011) for det første handle om at antallet uregelrette former i grammatikken minker. For det andre kan det være snakk om økt transparens i morfologi eller leksikon, som for eksempel når sterke verb som *å skjære* tenderer mot å bli bøyd svakt i preteritum (*skar*>*skjærte*). Den tredje formen for forenkling er ifølge Trudgill at språket taper redundans, noe som innebærer at den samme informasjonen ikke blir gjentatt språklig. Ett eksempel på et slikt tap av redundans kan være bortfallet av kasusformer i pronomensystemet i norsk. Dette er ei endring som er pågående i mange norske varieteter, og er gjort mulig av at syntaktiske regler for lenge siden har gjort kasusene redundante. Kompleksifiseringer er naturligvis det motsatte fenomenet av forenklinger, og de utgjør altså en type endringer som vi ifølge Trudgills teori ikke lenger kan forvente oss i moderne samfunn. Kompleksifiseringer fordrer nemlig den type samfunn som historisk sett har vært vanlig, men som i veldig liten grad finnes noen steder lenger: små, tett sammenknyttede samfunn med langvarig stabilitet og isolasjon, med lite kontakt med andre samfunn, og som har mye delt informasjon. Dagens virkelighet karakteriseres jo nettopp av det motsatte: større samfunn med løsere sosiale nettverk, større ustabilitet, lite delt informasjon og mye kontakt med andre samfunn. Dermed legger samfunnsstrukturen til rette for at språklige forenklinger skal skje (Trudgill, 2011).

4.4.3. Dialektnivellering

Flere av de foresatte til informantene i min undersøkelse i Gildeskål sukka tungt i telefonen da jeg ringte for å be dem om å stille sine ungdommer til rådighet som informanter. Reaksjonen på forespørselen min fortalte meg at mange er opptatt av det de ser på som at dialekten deres er i forfall, og noen uttrykte også en viss sorg og oppgitthet over dette. Dette er de ikke alene om. Mange mennesker i dialektlandet Norge knytter følelser til akkurat *sin* talemålsvarietet og hva som skjer med den, og mener at det er denne som er det «riktige» talemålet på stedet, og at yngre mennesker snakker «feil» (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 125). Men språkvitenskapen ser mer nøytralt på det. Det begrepet som står mest sentralt for å beskrive de endringene som disse og andre voksne og eldre dialekttalere observerer i det lokale talemålet sitt, er

dialektnivellering. Dialektnivellering regnes som det mest karakteristiske aspektet ved talemålsutviklinga i Norge i de seinere tiåra (Mæhlum, 2002, s. 68). Det handler om en utjevningssprosess som er forårsaka av dialektkontakt, og som innebærer at dialekter mister noen av sine spesielle trekk, slik som Peter Trudgill (1986) definerer det: «Levelling, in this sense, is to be interpreted as implying the reduction or attrition of marked variants.» (1986, s. 98) De markerte variantene som nivelleres vekk, er talemålstrekk som enten har en avgrensa utbredelse og/eller oppfattes som utprega og spesielle. Disse blir da erstatta av varianter som har større bruksområde og som er mindre avstikkende. Dialektnivelleringa kan skje både på alle geografiske nivå, både lokalt, regionalt og nasjonalt, og på alle nivå av språket: både fonologi, morfologi, syntaks og leksikon. Resultatet av en slik utjevningssprosess blir ei språklig homogenisering som fører til at dagens dialektbrukere snakker likere hverandre i dag enn for noen generasjoner siden (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 126–127). Ungdom pekes i forskninga ut som de viktigste pådriverne for endring, i alle fall for fonologiske og morfologiske innovasjonar (Røyneland, 2001, s. 90–91).

4.4.4 Hvorfor skjer ikke dialektnivelleringa enda fortere?

Selv om mange mennesker oppfatter dialektene som å være i rask endring, er «raskt» åpenbart et relativt begrep. Studien min er fra et språksamfunn som har vært gjennom dyptgripende endringer de siste tiåra (jf. kapittel 2), endringer av den typen som ifølge Peter Trudgill legger til rette for forenklinger i språket (se 4.4.2). Da kan man jo gjerne spørre seg hvorfor språkendringa ikke skjer enda fortere. Eller, sagt på en annen måte, hvilke krefter er det som står på motsatt side og *bremser* effekten av de språkinterne og språkeksterne drivkreftene som forårsaker språkendringer (se 4.4.1), og sørger for at den samme standardiseringa som har skjedd av talemålet i Danmark, (ennå) ikke har skjedd i Norge?

Flere lingvister som har skrevet om norske dialekter, har gjerne avslutta med å prøve å se inn i framtida for dialektene, og har da ofte pekt på noen *sosialpsykologiske mekanismer* som kan virke som motkrefter til de faktorene som fremmer nivellering. Hanssen (2010, s. 36) skriver for eksempel i avsnittet «Vil dialektene dø?»:

At endringer har skjedd og fortsatt skjer, er tydelig for hvem som helst. Men samtidig må vi huske på at det er en sterk norm i dette landet om å holde på og framvise sin lokale identitet, også hos personer som opptrer på landsdekkende arenaer. (Hanssen, 2010, s. 36)

Hårstad og Opsahl (2013) utdyper dette poenget og kaller det for «forventninga om språklig autentisitet» (2013, s. 159). De skriver om trønderske informanter som opplever en slags moralsk forpliktelse til å velge en språklig kode som stemmer overens med deres identitet, i

dette tilfellet deres stedlige identitet som trøndere. Dette opplever disse unge trønderne altså til tross for å leve i ei tid der en essensialistisk synsmåte gjerne blir oppfatta som noe anakronistisk, noe Hårstad og Opsahl (2013, s. 159) peker på som noe av et paradoks. Mæhlum og Røyneland (2012, s. 142) mener at disse kreftene ikke bare bremser tempoet i dialektnivelleringa, men antakelig vil sørge for at mange av de sentrale skillelinjene mellom de fire hoveddialektområda ikke kommer til å bli oppheva «i overskodelig framtid».

Foruten sosialpsykologiske mekanismer, slik som lojalitet til og solidaritet med den stedlige identiteten, poengterer Hårstad og Opsahl at det kjennetegner ungdom også å være under et press om å opptre *konformt* (Frønes, 1994, og Rubin et al., 1998, i Hårstad & Opsahl, 2013, s. 163), og de mener at dette også kan antas å bremse endringstempoet. Å være konform vil ikke bare si at de unge følger passivt med mengden, men at de tar et aktivt valg om å støtte felles verdier og holdninger, inkludert språkbruk (Hårstad & Opsahl, 2013, s. 162–163).

Til slutt skriver Hårstad og Opsahl om det antropologer og sosiologer mener er en særegen norsk *egalitarisme* som sanksjonerer forskjellighet, og som har sitt opphav i det rurale samfunnet. Dette idealet forsvant ikke i urbaniseringa, men ble brakt videre til byen. På den måten framstår Norge symbolsk sett som ei bygd med de samme tette nettverka og den samme sosiale nærheta og stabiliteten overalt (Sørhaug, 1984, i Hårstad & Opsahl, 2013, s. 171), noe som igjen kan virke som en motkraft mot endringstendensene.

En annen faktor som vil kunne motvirke eller bremse nivelleringa, er den som Amund B. Larsen allerede i 1886 introduserte som *naboopposisjon*. Begrepet viser til en sosialpsykologisk mekanisme som gjør at språkbrukere i et område markerer distanse til et anna nærliggende område ved å overdrive språktrekk i sitt eget talemål (Hårstad et al., 2017, s. 107). I slike tilfeller kan nabobygders talemål begynne å divergere i stedet for å jevnes ut.

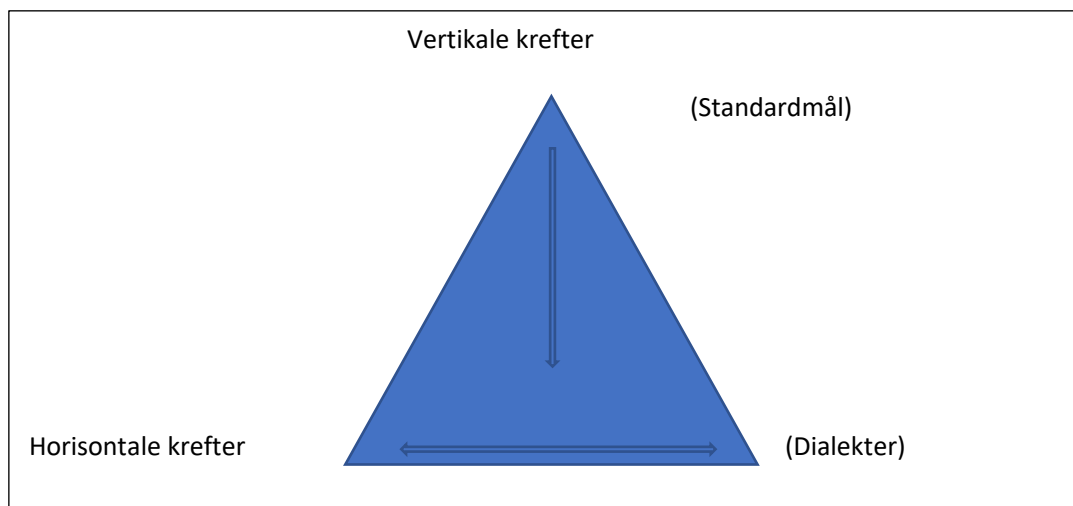
4.4.5 Hvilke krefter påvirker den norske dialektnivelleringa?

4.4.5.1. Horisontalister og vertikalister og debatten om det finnes et standardtalemål i Norge

Hva som er hovedpåvirkningskilden til dialektnivelleringa som pågår i Norge, har fra starten av 2000-tallet vært under debatt blant norske sosiolingvister. Utgangspunktet for diskusjonen er ei sammenligning med danske forhold, som er forskjellige fra norske (Akselberg, 2006, s. 133). I denne faglige diskusjonen utkrystalliserer det seg to fløyer, hver med si tolkning av hva som er de viktigste drivkreftene bak dialektnivelleringa i Norge. Disse to fløyene ble av Gunnstein Akselberg (2006, s. 143) gitt betegnelsene *horisontalister* og *vertikalister*. Dette var med henvisning til den hierarkiske talemålspyramiden (se figur 4), en modell som ble

introdusert av de tyske sosiolingvistene Auer og Hinskens (1996) som en illustrasjon på kreftene i den tyske talemålsutviklinga. Modellen illustrerer to ulike konvergeringsprosesser i dialektnivelleringa. Konvergering fra dialekt mot standard er representert ved den vertikale dimensjonen, mens konvergering mellom regionale talemålsvarieteter utgjør den horisontale dimensjonen. Nivelleringa i vertikal retning vil ta form av *advergens*. Det betyr at påvirkninga bare går den ene veien, fra standard til dialekt, mens den horisontale nivelleringa dreier seg om konvergens, ei gjensidig påvirkning (Skjekkeland, 2009, s. 86). Modellen er mye i bruk også i den norske sosiolingvistiske forskninga (Akselberg, 2006, s. 134).

FIGUR 4 DEN HIERARKISKE TALEMÅLSPYRAMIDEN

De som Akselberg kaller for horisontalister, er de forskerne som mener at endringspåvirkninga på lokale talemål først og fremst skjer langs den horisontale aksen, altså mellom de ulike talemåla innad i en region. På den andre sida i den norske diskusjonen står vertikalistene. Det er de talemålsforskerne som tolker dialektnivelleringa som en konvergeringsprosess fra standard mot dialekt, altså at det er de vertikale kreftene som først og fremst virker inn på de lokale talemåla. Vertikalistene mener at påvirkninga på de ulike lokale talemåla kommer direkte fra et standardtalemål, eller også indirekte via et regionalt bymål, som i sin tid har blitt påvirka av standardtalemålet. De ser altså på dialektnivelleringa i Norge hovedsakelig som en *standardiseringsprosess*.

Men den største kontroversen mellom de to fløyene ser for meg ut til å være debatten om det kan sies å eksistere et standardtalemål i Norge. Dette er en debatt som er et uttrykk for helt ulike

måter å forstå den norske talemålssituasjonen på (Akselberg, 2006, s. 145). Som en obligatorisk del av denne debatten hører også drøftinga om hvordan begrepet «standardtalemål» skal defineres. At det ikke finnes noe *kodifisert* standardtalemål i Norge, er et faktum som det ikke ser ut til å argumenteres mot på noen av fløyene. Vertikalistene, som for eksempel Brit Mæhlum, ser derimot for seg at det i det norske språksamfunnet finnes et *operativt* standardtalemål i form av ei mental forestilling om én varietet som står i ei særstilling på toppen av talemålshierarkiet (Mæhlum, 2009, s. 13). Denne varietetten har mange betegnelser, som «standard østnorsk», «talt bokmål» med flere, men Mæhlum (2009, s. 17) mener at den er å regne som en standard som øver påvirkning direkte på andre talemålsvarieteter, om enn ikke som *eneste* påvirkningskraft:

Slik jeg tolker dette bildet, er det nettopp ved å vise til den posisjonen et bokmålsnært, sørøstnorsk talemål har som mental standard og normideal for de aller fleste norsktalende at en best kan forstå disse dialektale endringsprosessene. Det betyr vel å merke ikke at enhver endring i det norske dialektlandskapet kan relateres til denne standarden. (Mæhlum, 2009, s. 17)

Mæhlum (2009, s. 7) mener at det å se bort fra eksistensen av et standardtalemål handler om å ikke ville gå bort fra ei politisk korrekt oppfatning fra tilbake til 1970-tallet eller før, men som hun oppfatter at gir et utilfredsstillende bilde av situasjonen i det norske språksamfunnet.

Horisontalistene, på sin side, som Helge Sandøy, mener altså at det *ikke* finnes noen slike bevisste holdninger om en standard talemålsvarietet blant språkbrukerne i Norge. Sandøy (2009), sier seg enig i at vi har en prestisjedialekt i vestkantspråket i Oslo, men han tolker empiriske data dithen at dens påvirkning begrenser seg til leksikon, og i «oppsiktsvekkende liten grad» virker inn på andre områder av dialektene, særlig morfologien: «Det er ikkje «Hun kastet min bok (boken min) utfor en bro» som er på offensiven i norsk talemålsgeografi.» (Sandøy, 2009, s. 44).

4.4.5.2 Regionalisering

En dimensjon som ikke kommer fram i talemålspyramiden vist og omtalt i forrige avsnitt, er den *regionale*. Uansett posisjon i debatten om eksistensen av et standardtalemål, peker mange talemålsgranskere på ei *regionalisering* av talemåla som et mulig resultat av dialektnivelleringa. Regionalisering handler om at utfallet av den dialektale homogeniseringa på lang sikt vil kunne bli at de lokale talemåla nivelleres vekk, og at det i stedet vokser fram nye regionale varieteter. I så fall dreier det seg ifølge Unn Røyneland (2005, s. 46) også om advergens på et regionalt plan, i dette tilfellet ei påvirkning fra en regional bydialekt og til bygdemåla rundt. Dette kan skje på grunn av høyere sosial prestisje hos bymålet. Også om

nivelleringa skulle være forårsaka av advergens mot et standardtalemål, slik vertikalistene mener, kan resultatet på grunn av stor lingvistisk avstand bli en regional varietet som har nærma seg standardmålet uten å ha falt sammen med det. Akkurat *hvor* nært vil nettopp avhenge av hvor stor den språklige avstanden var i utgangspunktet (Mæhlum, 2009, s. 19).

I en regionaliseringsprosess vil byen som har utvikla seg til regionsenter, spille ei viktig rolle, for språkutviklinga som på andre måter. Dynamikken i regionaliseringa springer ut av samfunnsutviklinga som har skapt fraflytting fra mindre kommuner og til lokale sentra (Skjekkeland, 2009, s. 87), slik som for eksempel har skjedd i Salten med Bodø som sentrum. Siden mange i både Gildeskål og andre kommuner i regionen har brutt opp fra bygdene og flytta til byen (eller andre steder), har folketallet i bygdene rundt Bodø gått drastisk ned (jf. kapittel 2). Bodø by har vokst både på grunn av tilflyttinga og ved å «sluke» nærliggende kommuner. Når byen dessuten blir knutepunktet for kommunikasjonen, begynner talemålet der i sin tur å påvirke bygdene rundt. Dette forsterkes av at flere og flere ungdommer tar utdanning, og derfor flytter til byen eller andre tettsteder. I sin tur vil levemåten deres, inkludert talespråket, influeres av den urbane kulturen (Skjekkeland, 2009, s. 87) I en regionaliseringsprosess vil det være stor språklig variasjon mellom lokale språkformer og bymålsformer. At resultatet i framtida blir én regional talemålsvarietet, er derimot ikke et sikkert utfall (Røyneland, 1999, s. 102). Røyneland viser til at mye språkkontaktforskning har vist at heterogene og variable språksituasjoner kan være «forbausende permanente». Nesse (2008, s. 27), skriver i boka si om bymålet i Bodø noe av det samme. Nesse mener at det finnes faktorer som taler *mot* at det går i retning av et felles talemål i Salten-regionen i framtida, til tross for at for eksempel Jensen (2002) på det tidspunktet tolka språksituasjonen i Salten slik. Nesse mener at det er en grunnleggende forskjell mellom bygde- og bymål, nemlig at bymålet endrer seg i et språkmiljø som er mer ustabil enn bygdemiljøet, og at de språklige forenklingene som sees i byen sannsynligvis ikke vil slå ut like raskt i bygdene. Dessuten, mener Nesse (2008, s. 27–28), vil bymålet stadig ligge i forkant med endringer. Dette vil kunne opprettholde et skille mellom by- og bygdemål selv om forskjellene i framtida vil være noen andre enn nå.

4.4.6 Spredning av språkendringene

Faglitteraturen opererer med ulike teorier for hvordan språktrekk sprer seg i løpet av nivelleringsprosessen. Nesse og Sollid (2010, s. 146–149) presenterer noen modeller som kan være med og forklare hvordan spredning skjer. Én av disse er *urban regional diffusjon*, som innebærer at språktrekk kan få fotfeste i både by- og bygdemål innad i en region før det sprer seg videre til en annen region. Bak denne modellen ligger oppfatninga om østnorsk som

påvirkningskilde, slik som vertikalistene ser for seg. Etter denne teorien vil språktrekk som både innebærer forenkling og samsvarer med østnorsk, vinne fram.

En annen modell er *urban hierarkisk diffusjon*, også kalt *urban jumping* (for eksempel hos Røyneland, 1999) eller *sentrumshopping* (Mæhlum et al., 2008, s. 222). I tilfelle sentrumshopping vil et nytt språktrekk «hoppe» fra by til by, før den så sprer seg til distrikta rundt byene. Dette har å gjøre med at det kan være mer kontakt mellom mennesker i ulike byer enn mellom byen og mer nærliggende bygder. En tredje modell er *bølgemodellen*, hvor en i motsetning til urban hierarkisk diffusjon ser ei spredning av språktrekk fra byen og til bygdene rundt, som en bølge, eller som ringer i vann. Til sist nevner Nesse og Sollid *kontrahierarkisk spredning*, som innebærer det motsatte av urban hierarkisk diffusjon. Endring på denne måten skjer hvis språktrekk hos folk som flytter til byen, får fotfeste der og blir en del av bymålet. Det regnes ikke som å være vanlig, men det har skjedd i Bodø med presensendingene, som i svake verb i en periode skilte seg fra resten av saltenmålet, med *-e*-ending som den vanligste varianten. Hos Nesses (2008) informanter i Bodø hadde styrkeforholdet derimot endra seg tilbake til en overvekt av *-a*-endinger, sånn som i resten av Salten-regionen, noe Nesse tilskriver spesielt stor tilflytting til Bodø fra distriktet rundt.

I dette teorikapitlet har jeg plassert min studie i en forskningstradisjon som rommer både dialektologien og sociolingvistikken. Deretter har jeg gjort rede for noen sentrale teoretiske perspektiver som kan belyse både den språklige praksisen til informantene i denne studien av det yngre talemålet i det lille samfunnet i Nordfjorden, og den språklige endringsprosessen som samfunnsendringene har satt i gang. Teoriene jeg har presentert tar utgangspunkt i språklig variasjon og endring.

KAPITTEL 5 METODE

I dette kapitlet gjør jeg greie for og diskuterer metoden jeg har brukt i denne talemålsstudien. Studien baserer seg på samtaler med ungdommer i bygda, hvorav fire av dem ble valgt ut som informanter. For å kunne drøfte ungdommenes språkbruk i lys av sosiale faktorer var målet med samtalen å finne ut deres realiseringer av de språklige variablene, samt få informasjon om dem som personer og det livet de lever. For dette formålet valgte jeg semistrukturerte intervju og en bildetest. I det videre beskriver jeg mine metodologiske overveielser og valg, og dessuten konkret hvordan datainnsamlinga gikk for seg. Til slutt skriver jeg om framgangsmåten i arbeidet med analysen av dataene.

5.1 Metodevalg

Det finnes inga universalløsning for valg av metode innafor sosiolingvistikken. Sosiolingvister bruker metoder som utfyller hverandre for å kunne svare på samfunnsvitenskapelige og språkvitenskapelige deler av sosiolingvistiske problemstillinger. Sosiolingvistisk metode dreier seg om «å foreta hensiktsmessige avgjørelser og avgrensninger» i valget mellom alternative framgangsmåter, og ulike praksiser åpner opp for «å anvende en stor porsjon sunn fornuft og ikke minst kreativitet i metodologiske spørsmål» (Mæhlum et al., 2008, s. 75). Metodologiske spørsmål i sosiolingvistikken kan altså ofte ha flere svar.

5.1.1 Kvantitativ og kvalitativ metode

Hovedskillet innenfor vitenskapelig metode går mellom *kvantitativ* og *kvalitativ* metode. En kan måle virkeligheta i form av *tall* eller av *ord*, hvorav det første kalles kvantitative data og det andre kvalitative (D. I. Jacobsen, 2022, s. 137). I teorikapitlet (avsnitt 4.1) skreiv jeg at sosiolingvistikken i sin første fase, 1970- og 1980-tallet, i Norge hovedsakelig benytta seg av kvantitative metoder, og hvordan de kvalitative metodene kom til på 90-tallet. Det er i dag et utvalg av både kvantitative og kvalitative metoder som benyttes innenfor sosiolingvistikken, avhengig av problemstillinga. I en kvantitativ studie er det vanlig å teste et større antall informanter og bruke statistiske metoder, for eksempel statistisk inferens, for å framskaffe oversiktskunnskap om språksituasjonen på et sted. Da er en ute etter generaliseringer, og resultatene vises gjerne som statistikk. I en kvantitativ studie vil man altså kunne oppnå et resultat som er gyldig ut over de individa som deltar i undersøkelsen. De kvalitative metodene har derimot vanligvis få informanter, og resultatata vil ikke gi statistisk generaliserbare resultater.

Kunnskapen som en kvalitativ studie frambringer, er dermed av en annen karakter. Med individorientering, dybdeintervju og en hermeneutisk innfallsvinkel kan den bidra med større innsikt og forståelse i individers språklige valg og hvilke faktorer som påvirker dem. Slik sett kan den også ha interesse utover de individa som er undersøkt (Mæhlum et al., 2008, s. 78).

Samtidig påpekes det i metodelitteraturen at det i motsetningsparet kvantitativ og kvalitativ ikke er snakk om noen dikotomi, men snarere to ytterpunkter på et kontinuum: «I praksis vil nemlig mange kvalitative studier også ha varierende innslag av kvantifiserende tilnærminger, på liknende måte som kvantitative undersøkelser normalt vil måtte trekke veksler på ulike kvalitative vurderinger.» (Hårstad et al., 2017, s. 53–54) Kvantitative studier kan bruke mange metoder for å samle inn data, som inkluderer for eksempel spørreskjema og også forskjellige typer samtalsituasjoner. I kvalitative studier er den typiske innsamlingsmetoden det sosiolingvistiske dybdeintervjuet. Disse metodene kan altså utfylle hverandre, ved at for eksempel et spørreskjema kan inneholde åpne spørsmål, og et kvalitativt intervju kan inneholde enkelte standardiserte spørsmål (D. I. Jacobsen, 2022, s. 150). På den måten kan en få belyst flere sider av saken på en mer helhetlig måte (Mæhlum et al., 2008, s. 78).

I denne studien brukte jeg hovedsakelig kvalitativ metode både i datainnsamlinga og i bearbeidinga av dataene. Feltarbeidet hadde form av dybdeintervjuer. Bearbeidinga av intervjua har derimot også noen kvantitative trekk, i form av deskriptiv statistikk. For å finne ut hvordan talemålet i denne bygda i Gildeskål hadde utvikla seg i løpet av de siste generasjonene, valgte jeg først ut ei rekke med språklige variabler som jeg undersøker. Disse er gjort rede for i kapittel 3.2. Forekomsten av disse variablene ble videre talt opp og systematisert. Men med et lite utvalg av informanter er dette ikke resultater som er generaliserbare, så hensikten med kvantifiseringa var hovedsakelig å skaffe seg en oversikt over det språklige materialet (Mæhlum et al., 2008, s. 80). I tillegg til å kunne peke på endringstendenser var formålet å sette meg i stand til å se etter mulige sammenhenger mellom akkurat disse informantenes språklige valg og det de ellers kommuniserte i samtalen om sine individuelle egenskaper, tenke- og levemåter. I tillegg til intervjua brukte jeg også en bildetest for å sikre meg noen (flere) realiseringer av noen av de utvalgte språklige variablene. Dette er i utgangspunktet en kvantitativ tilnærming. Samtidig valgte jeg ut enkelte bilder fra lokalmiljøet, slik at jeg også i denne delen av intervjuet kunne snakke med informantene om deres forhold til disse stedene. Dermed ble ikke hele bildetesten heller rent kvantitativ, selv om det var utgangspunktet (mer om gjennomføring og bearbeiding av dataene fra intervju og bildetest følger senere i kapitlet).

I min oppgave vil oversikten over informantenes realisering av de språklige variablene være kvantitativ, mens jeg bruker en fortolkende (hermeneutisk) metode for å forstå hvilke språklige strategier informantene bruker, og hvorfor de snakker slik de gjør. Dette er den kvalitative delen, som blir hoveddelen av analysen. Målet er å nærme meg en innsikt i språkvariasjon gjennom disse individenes språklige praksis, både den jeg observerte og den som informantene i tillegg rapporterte, i lys av det livet de lever på det stedet de vokser opp. Denne innsikten er ifølge Akselberg og Mæhlum (Mæhlum et al., 2008, s. 78) viktig og relevant fordi den er med og synliggjør hvilke mekanismer som påvirker enkeltindividers språklige atferd.

Selv om litteraturen om sosiolingvistisk metode åpner for kreativitet innenfor den sunne fornuftens grenser, foreligger det to vitenskapelige krav som en må ta hensyn til idet en gjør metodologiske valg. Det dreier seg om *reliabilitet* og *validitet*. Reliabilitet handler om nøyaktigheta i måten dataene er samla inn på, og validitet handler om å samle inn data som faktisk kan svare på problemstillinga i undersøkelsen. (Mæhlum et al., 2008, s. 75) Hvilke vurderinger jeg foretok for å sikre best mulig reliabilitet og validitet i dataene mine, drøftes underveis i følgende avsnitt om datainnsamlinga.

5.2. Datainnsamling

I dette avsnittet gjør jeg rede for prosessen med å samle inn data. Først beskriver jeg hvordan jeg innhenta sekundærdata til den diakrone delen av studien. Videre skriver jeg om kriteria i informantutvelgelsen, før jeg gjør rede for hvordan intervju ble gjennomført og de vurderingene som lå til grunn. Til slutt greier jeg ut om selve arbeidet med det innsamla materialet.

5.2.1 Innsamling av sekundærdata til den diakrone beskrivelsen

Det ene av forskningsspørsmåla mine er diakront, da jeg ønska å finne ut hvordan talemålet har endra seg over tid. Etter det jeg vet, er det ikke gjort noen granskinger av talemålet i Gildeskål tidligere, og derfor måtte jeg bruke andre kilder for å etablere en beskrivelse av noen trekk ved det tradisjonelle talemålet. Jeg kontakta da en lokalhistoriker¹³ som jeg visste hadde lydmateriale fra historiske dokumentasjonsprosjekt i kommunen. Av denne lokalhistorikeren fikk jeg tilgang til dybdeintervju av to av hans informanter, ei kvinne født i 1916 og en mann født i 1920, hvert på i overkant av en time og utført i 2010. I tillegg fikk jeg tre opptak av

---

¹³ Oscar Neumann Berg, konservator på Nordlandsmuseet og tidligere medarbeider i den nå nedlagte nærradioen i Gildeskål, Radio Sara.

nærradiointervju fra 1990, fra 5-10 minutter lange. Disse gjorde meg i stand til å lage en oversikt over aktuelle trekk ved talemålet til tre mannlige intervjuobjekt fra Gildeskål, født på 1940- og 1950-tallet. Analysen av lydopptaka ga meg en viss oversikt over tradisjonelle trekk i dette talemålet og et sammenligningsgrunnlag før mitt eget feltarbeid. Funna i disse opptaka er presentert i avsnitt 2.2.2.

5.2.2 Kriterier for informantutvalg

Valg av informanter til en talemålsstudie gjøres i lys av forskningsspørsmåla og om studien er kvalitativ eller kvantitativ. I en kvalitativ studie er det få informanter med, og de studeres deretter som enkeltindivid. De behøver ikke være *representative* for språksamfunnet som studeres. En kan derimot velge informanter ut fra mer strategiske hensyn, slik at de kan fungere som *typeinformanter*, det vil si som representanter for ulike, men samtidig typiske språklige praksisformer i det aktuelle språksamfunnet (Mæhlum et al., 2008, s. 80).

I og med at dette var en undersøkelse av talemålet på ett bestemt sted, var første kriterium at informantene skulle være vokst opp på stedet med i hvert fall én forelder som også hadde gjort det. Dette var for å sikre at talemålet til informanten representerte den lokale dialekten. Jeg var også interessert i det moderne talemålet i Nordfjorden, så det var klart at det skulle være unge mennesker, som representanter for de som har tilegna seg språket for kortest tid siden. I denne kommunen finnes, som omtalt i avsnitt 2.1.5, kun ett studieprogram på videregående skole, og de fleste ungdommene er derfor nødt til å reise fra hjemstedet for å ta videregående utdanning. Ei slik flytting vil gi stor sannsynlighet for at ungdommene begynner å akkommodere og tilegner seg nye språktrekk fra andre steder enn hjemstedet, og det var derfor viktig å studere språket deres før dette skjer. Med bakgrunn i dette ble det klart at informantene skulle være ungdommer som ikke var ferdige med grunnskolen. Samtidig var det ønskelig at de skulle være nærmest mulig å være det, for å være gamle nok til å ha vært gjennom den fasen som kalles talespråklig reorganisering. Det dreier seg om den fasen i barndommen når barn legger seg til nye språkvaner som ikke lenger samsvarer med språket til de første omsorgspersonene deres (Bugge, 2016; Smith & Holmes-Elliott, 2022). Jeg endte derfor opp med ungdomstrinnet, ei aldersgruppe som ifølge språklige undersøkelser har det mest homogene talemålet, da de har tilpassa seg hverandre i løpet av skoletida (Nesse, 2008, s. 33).

5.2.3 Rekruttering av informanter

Med bakgrunn i de nevnte kriterier tok jeg kontakt med skolen i bygda og ba om assistanse til å finne informanter. Responen var positiv, og jeg fikk oversendt en oversikt over elevene som fylte kriteriene. Det viste seg å være ti stykker. Siden de mulige informantene var mindreårige,

måtte jeg også få samtykke til deltakelse fra deres foresatte. Derfor valgte jeg å ta kontakt med ungdommenes foresatte og spurte om de ville stille ungdommen til rådighet for en talemålsundersøkelse. For å tone ned søkelyset på talemålet la jeg vekt på at det jeg var interessert i, var en samtale med ungdommene om hvordan de opplevde det å vokse opp i Gildeskål, og hva de liker å drive med. Det viste seg å være stor oppslutning, og alle sa ja, både ungdommene sjøl og deres foresatte. Innafor ramma av en studie som min ville jeg egentlig ikke trenge mer enn fire informanter, men jeg valgte i første omgang å inkludere alle. Hver av disse var i utgangspunktet like interessante som mulige typeinformanter. I og med at jeg måtte reise langt for å gjennomføre intervjuet, vurderte jeg at det var bedre å ha flere kandidater enn strengt nødvendig enn å risikere å ende opp med for få, dersom forutsette hendelser skulle slå til og forårsake forfall under mitt opphold i Gildeskål.

5.2.4 Tilrettelegging og gjennomføring av intervjuet

I dette avsnittet beskriver jeg nærmere hvordan intervjuet ble tilrettelagt og gjennomført. En vesentlig del av det er de vurderingene jeg gjorde for å sikre mest mulig data med best mulig reliabilitet og validitet.

Under planlegginga av oppholdet mitt i Nordfjorden foregikk den videre kontakten mellom meg og skolen. Jeg kommuniserte med elevenes kontaktlærer, som hjalp med å organisere det praktiske rundt gjennomføringa av samtalene. Skolen var velvillig både med å stille et lokale til rådighet og med å frigi informantene fra undervisninga den tida intervjuet tok. Jeg hadde sjøl med meg opptaksutstyr i form av pc og mikrofon. Kontaktlæreren til informantene tok på seg oppgaven med å dele ut samtykkeskjemaene og samle dem inn igjen i signert tilstand¹⁴. Læreren ble også, slik som foreldrene, bedt om ikke å gå i detalj overfor elevene om hva jeg var ute etter. Jeg var interessert i at informantene ikke skulle bli mer oppmerksomme på språket enn helt nødvendig, siden det kan innebære en fare for at deres vanlige talemål ville bli påvirket og dermed gi mindre reliable data. Dette punktet henger sammen med det som William Labov (1972) kalte for «*observatørens paradoks*». Dette er forskerens innvirkning på fenomenet som studeres: «The aim of linguistic research in the community must be to find out how people talk when they are not being systematically observed; yet we can only obtain this data by systematic observation» (Labov, 1972, s. 209). Idealet i sosiolingvistisk forskning har vært det uformelle dagligspråket til informanten¹⁵, og paradokset består i at det å vite at språket ens er under observasjon, kan innebære at en nettopp endrer på måten en snakker på. Ei viktig vurdering når

---

¹⁴ Prosjektet hadde på forhånd blitt meldt til Sikt Personverntjenester og fått godkjenning derfra.

¹⁵ «the vernacular» hos Labov

en skal gjøre sosiolingvistiske intervju, er dermed hvilke grep en kan ta for å *minimere* risikoen for at de personene en observerer, lar seg påvirke av situasjonen slik at de snakker annerledes enn vanlig. At denne risikoen eksisterer, og at observatørens paradoks er et problem en ikke kan eliminere helt, er ifølge Hårstad et al. (2017) noe det er bred enighet om, til og med hos «lingvister som hardnakket hevder at inautentisk tale ikke finnes» (Hårstad et al., 2017, s. 166). Og under vurderinga ligger det som er med og forårsaker hele paradokset, nemlig det forskningsetiske prinsippet om åpenhet om hva en foretar seg og hva en er ute etter.

Ei vurdering som måtte gjøres, var hvorvidt samtalene skulle foregå enkeltvis eller i grupper. Jeg regna med at det å være alene med en voksen intervjuer som en aldri har truffet før, ville være ei ulempe med tanke på å greie å få informantene til å opptre så naturlig og uanstrengt som mulig. En antakelse jeg tok utgangspunkt i, var at ungdommene sannsynligvis i mindre grad ville endre noe i det uformelle talemålet sitt når én eller to som de omgås til daglig, var til stede og deltok i samtalen. Da regna jeg det som en sannsynlig sosial risiko for deltakerne å snakke annerledes enn vanlig. I tillegg antok jeg at det ville være lettere å få ungdommene i tale dersom de fikk møte sammen med én eller flere som de kjenner godt og er trygge på. Å få dem til å snakke ville jo være helt avgjørende for å få nok data. Også her fikk jeg hjelp av elevenes kontaktlærer, som på forhånd grupperte elevene sammen med én eller to de kjente godt. For å prøve å lage ei så avslappa stemning som mulig gikk jeg innom elevgruppa før intervjustart og snakka litt laust med dem om hvem jeg var, hvor jeg kom fra og hva slags tilknytning jeg hadde til stedet. Jeg brukte uformelle ord om det vi skulle gjøre, som «å snakke sammen» i stedet for ordet «intervjue». Jeg hadde også med brus og kjeks for å lage stemninga så uformell som jeg kunne. Ungdommene var litt opptatt av dialekten min, og jeg visste at jeg ikke ville kunne fjerne risikoen for at de kunne komme til å tilpasse språket sitt til meg. Jeg vurderte at det beste var å fortelle hvor jeg kom fra og ellers prøve å fjerne mest mulig fokus fra talemålet mitt, men bare snakke slik som er naturlig for meg. Håpet var at informantene skulle oppfatte dette, og at det skulle frembringe mest mulig naturlig tale også fra deres side.

Alle elevene var til stede på den aktuelle dagen, og dessuten inkluderte jeg en av elevene som har bodd på stedet hele livet, men med foreldre fra et anna land, og som derfor i utgangspunktet ikke tilfredsstilte alle kriteriene¹⁶. Dette gjorde jeg fordi eleven sjøl oppsøkte meg i gangen på skolen og ga uttrykk for et ønske om å være med, og jeg ikke så noen ulemper med det. Jeg var dermed i den situasjonen at jeg hadde flere deltakere enn jeg i utgangspunktet trengte. Valget

---

¹⁶ Vedkommende leverte også samtykkeskjema

falt på å se denne situasjonen som en mulighet til å utsette valget av hvilke informanter jeg ville bruke i analysen til jeg i ettertid fikk se hvilke av dem som ville egne seg best. Det varierte sterkt hvor godt samtalen fløt, men jeg tok det med ro i og med at jeg visste at jeg ikke ville behøve like mye data fra alle elleve som jeg intervjuet. Kriteria og vurderingene som førte til valget av fire hovedinformanter, beskrives i avsnitt 5.3 om arbeidet med det innsamla datamaterialet.

5.2.6 Det sosiolingvistiske dybdeintervjuet

Intervjua med ungdommene i Nordfjorden hadde, som tidligere nevnt, det som Hårstad og Opsahl (2013, s. 15) benevner som «dobbel informasjonsverdi». Jeg ville høre på informantenes talemål, samtidig som jeg ble kjent med dem og fikk et innblikk i deres livsverden¹⁷. Formen på intervjua var semistrukturert. Dette innebærer at jeg på forhånd lagde en intervjuguide (se tabell 4) med tema og spørsmål som jeg ville innom i løpet av intervjuet. Intervjuguiden fungerte som en påminnelse om hvilke tema jeg ønska å få informantene til å snakke om, og det viktigste var hele tida å få informantene til å snakke mest mulig. I tråd med det nevnte formålet med samtalen var jeg særlig interessert i deres forhold til hjemstedet og sin egen oppvekst der, hva slags fritidsinteresser og framtidsplaner de hadde og deres bruk av medier. Jeg ønska også å kartlegge hvordan informantene så på sin egen dialekt. For at resten av samtalen i minst mulig grad skulle tematisere språket og dermed øke risikoen for at de skulle begynne å bli bevisste på hvordan de snakka, plasserte jeg dette temaet til slutt, etter bildetesten.

TABELL 4 OVERSIKT OVER SPØRSMÅL I INTERVJUGUIDEN

INTERVJUGUIDE	
EMNE	SPØRSMÅL
Oppvekst	Hvordan har det vært å vokse opp her i Gildeskål? Hva likte du å gjøre når du var liten? Gikk du i barnehage? Hvordan var det? Husker du noe av det du gjorde der? Synes du at det er noe her som har forandra seg siden du var liten?
Interesser	Hva pleier du å gjøre på fritida? Hva slags fritidstilbud finnes det her for ungdommer? Er de noe du savner? Hva liker du å gjøre i helgene? Hvor ofte reiser du til byen? Hva er den vanligste grunnen til å dra dit? Har du noen interesser som er spesielle i forhold til de andre ungdommene her? Hvor er din favorittplass å være for tida? Hva er det artigste du gjør?

¹⁷ «livsverden» er hos Hårstad og Opsahl (2013, s. 15) definert som «ulike sosiale posisjoner, distinksjoner, kategoriseringer og grupperinger som betyr noe for den enkelte»

INTERVJUGUIDE	
EMNE	SPØRSMÅL
Mediebruk	<p>Bruker du internett mye? Til hva da?</p> <p>Er du mye på sosiale medier? Hvilke? Hvor ofte?</p> <p>Når du skriver til andre på sosiale medier, bruker du å skrive på dialekt da?</p> <p>Pleier du å snakke med folk som bor andre steder over internett?</p> <p>Driver du med gaming?</p> <p>Pleier du å se på tv eller film? Hva liker du best å se på?</p> <p>Liker du å lese? I så fall, hva pleier du helst å lese? (bøker, aviser, blogger, blader...)</p> <p>Hva slags musikk liker du/hører du på?</p>
Skole og framtidsplaner	<p>Hvordan er det å gå på skole her?</p> <p>Har du noen favorittfag?</p> <p>Hva har du tenkt til å gjøre når du er ferdig med ungdomsskolen?</p> <p>Hvor har du tenkt til å gå på videregående?</p> <p>Hva slags studieretning har du tenkt på? (Tror du at du vil studere?)</p> <p>Har du tenkt på hva du har lyst til å jobbe med når du blir voksen? Tror du at det er eller vil være jobbmuligheter for deg her?</p>
Hjemstedet, by og bygd	<p>Hvordan synes du det er å være ungdom her i bygda?</p> <p>Hva synes du er det beste og det verste med å bo her?</p> <p>Hvis du har foreldre som jobber, jobber de her i bygda, eller pendler de til byen eller andre steder?</p> <p>Vil du si at alle kjenner hverandre her i bygda?</p> <p>Har du folk du pleier å være med som bor andre steder? Er du stort sett sammen med de samme folka på skolen og i fritida?</p> <p>Er du mest med andre ungdommer eller er du også mye sammen med foreldre eller andre voksne i fritida?</p>
Mat	<p>Hva er dine favorittmatretter?</p> <p>Hva spiser dere mest av til middag hjemme i familien?</p> <p>Er det noe du ikke kunne tenke deg å spise?</p>
Reising	<p>Liker du å reise? Har du lyst til å reise mer når du blir eldre?</p> <p>Har du vært på ferie utenlands eller på andre steder i Norge sammen med familien din? Kan du fortelle om noe du opplevde?</p> <p>Hva slags steder liker du best å besøke?</p>
Etter bildetesten	
Språk og holdninger til språk	<p>Snakker du annerledes enn foreldrene og besteforeldrene dine? På hvilken måte?</p> <p>Opplever du at du snakker annerledes enn de andre ungdommene her? I så fall, hva er annerledes, og hvorfor, tror du?</p> <p>Hvis du er med noen som snakker annerledes enn deg, pleier du da å endre måten du snakker på?</p> <p>Snakker du annerledes enn folk fra Bodø, Ørnes, Beiarn eller andre steder rundt her? Kan du gi noen eksempel?</p> <p>Tenk at du skulle på radio eller tv, ville du endra på måten du snakker på da? Synes du det er noe en skal eller bør gjøre?</p> <p>Hvis du hører folk fra Gildeskål på radio eller tv, hva tenker du om dialekten da?</p> <p>Hvis/når du flytter herfra seinere, tror du at du kan komme til å endre dialekten eller noe med måten du snakker på?</p>

INTERVJUGUIDE	
EMNE	SPØRSMÅL
	Hvis du skal beskrive dialekten din, hvilke ord ville du brukt da? (Synes du den er fin?) Er du stolt av dialekten din? Synes du det er viktig å bevare den? Er det i så fall noe spesielt som bør bevares? Hvorfor?

5.3.1 Bildetesten

I samtalen valgte jeg også å ha med en bildetest for å styre informantene i retning av å ytre en del ord som ville gi ytterligere dekning for noen av variablene (se tabell 5). Jeg valgte noen bilder som også kunne gi en fortsettelse av den første delen av samtalen ved at noen av motiva hadde tilknytning til tradisjon og noen ikoniske steder i hjemkommunen, som for eksempel fjellet Sandhornet. Så brukte jeg dem til å se om jeg på den måten kunne få fram noe mer informasjon om forholdet til hjemstedet hos hver enkelt av dem. Noen av bilda var derimot helt nøytrale, og hensikten med dem var bare å sikre meg belegg for noen av variablene. Ellers stilte jeg enkle spørsmål til informantene, som regel om hva de så på bildet. Noen ganger måtte jeg spisse spørsmålet litt for å prøve å få fram ett eller noen spesifikke ord. For at informantene ikke skulle påvirke hverandre gjorde jeg denne delen av intervjuet individuelt.

TABELL 5 OVERSIKT OVER BILDER I BILDETESTEN OG VARIABLER KNYTTA TIL BILDENE

Bilde brukt i samtalen	Språklige og sosiale variabler knytta til bildet
 <p>Kilde: https://no.wikipedia.org/wiki/Gil_desk%C3%A5l_gamle_kirke</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lågning i>e • Konsonantsambandet <i>rk</i> • Apokope • Ubestemt artikkel av tradisjonelle hunkjønnord <p>Disse tre variablene gir disse mulige kombinasjonene: <i>ei</i> eller <i>en</i> [çirk], [çirkə], [çɛrkə], [çɛrk], [çiʃk], [çiʃkə], [çɛʃk], [çɛʃkə]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tradisjoner og holdninger til hjemstedet
 <p>Kilde: Kulturhistorisk leksikon https://leksikon.fylkesarkivet.no/article/f60c8d15-adad-4921-8a3f-9b666d910986/</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lågning i>e • (Konsonantsamband <i>rk</i>) <p>/fisk/ eller /fesk/ ([tørka] eller [tøʃka])</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tradisjoner og holdninger til hjemstedet

Bilde brukt i samtalen	Språklige og sosiale variabler knytta til bildet
 <p>Kilde: https://visitbodo.com/guide/turmal/langsanden/</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Palatalisering av nn <p>Én eller flere av disse: -[stran], [stran] eller [stran̥] -[sanhu:ŋə], [san̥hu:ŋə] eller [saphu:ŋə] -[lan̥san], [lan̥:saŋ], eller [lan̥saŋ] -([fjel], [fje])/ eller [fjeʌ]</p> <ul style="list-style-type: none"> • Holdninger til hjemstedet
 <p>Kilde: eget bilde</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ubestemt artikkel av tradisjonelle hunkjønnssord • Apokope • (Palatalisering av ll) <p>-<i>Ei</i> eller <i>en</i> /hyt/ eller /hyt:ə/ -([fjel:], [fje])/ eller [fjeʌ]</p>
 <p>Kilde: pexels.com</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Flertallsendinger av hunkjønnssord • Apokope • Ubestemt artikkel av tradisjonelle hunkjønnssord • Fonemsammenfall /ç/ og /ʃ/ <p>Her er det flere objekt som kunne framkalle én eller flere av variablene og gir mange kombinasjonsmuligheter: gryte(r), kasserolle(r), kjevle, krukke(r), kokeplate(r) m.fl.</p>
 <p>Kilde: pexels.com</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ubestemt artikkel av tradisjonelle hunkjønnssord • apokope <p><i>Ei</i> eller <i>en</i> /ʃuʈ/ eller /ʃuʈə/</p>
 <p>Kilde: pexels.com</p>	<ul style="list-style-type: none"> • lågning y>ø • ubestemt artikkel av tradisjonelle hunkjønnssord <p><i>ei</i> eller <i>en</i> /lykt/ eller /løkt/</p>
 <p>Kilde: pexels.com</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ubestemt artikkel av tradisjonelle hunkjønnssord • Palatalisering av ll <p>-<i>Ei</i> eller <i>en</i> /bu:k/ -[bri:]a/ eller [bri:]a]</p>

Bilde brukt i samtalen	Språklige og sosiale variabler knytta til bildet
 <p>Kilde: pexels.com</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ubestemt artikkel av tradisjonelle hunkjønnord • Lågning i>e • Apokope <p>-<i>Ei</i> eller <i>en</i> /bøt/ eller /bøt:e/ -/fisk/ eller /fesκ/</p>
 <p>Kilde: pexels.com</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ubestemt artikkel av tradisjonelle hunkjønnord <p><i>Ei</i> eller <i>en</i> /brū:/</p>
 <p>https://no.wikipedia.org/wiki/Troms_og_Finnmark</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Konsonantsambandet rk • Palatalisering av nn <p>[finmark], [finmaʃk], [fiŋmark], [fiŋmaʃk], [fiɲmark] eller [fiɲmaʃk]</p>
 <p>Kilde: pexels.com</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lågning y>ø <p>/syn/ eller /søŋ/</p>

5.4 Arbeidet med datamaterialet

Opptaka av intervjuer med de elleve ungdomsskoleelevene varte til sammen i om lag fem timer. For å kutte ned på mengden nødvendig transkribering bestemte jeg meg for å ta en tidlig avgjørelse angående hvilke informanter som skulle fungere som hovedinformanter.

5.4.1 Utvalg av hovedinformanter

Å velge ut hovedinformanter gjorde jeg etter flere kriterier. Først og fremst var det viktig å få mest mulig språklig data. Dermed ble det viktigste kriteriet hvem av elevene jeg fikk mest data av, med andre ord hvem som var lettest å få i tale. Det første kriteriet kombinerte jeg

skjønnsmessig med det å få representert den variasjonen som jeg opplevde å finne, både med tanke på bruken av tradisjonelle og nyere språkformer og den informasjonen om seg sjøl og livet sitt som informantene oppga i intervjuet. Selv om resultatene uansett ikke kunne generaliseres, var det interessant å få et bilde av den variasjonen som faktisk fantes. Det viste seg også at noen av ungdommene som hadde bodd ei tid andre steder enn i bygda. Dette tok jeg også med i betraktninga, og det minke tallet på mulige hovedinformanter noe. Dessuten viste det seg at noen av opptaka, av grunner jeg er usikker på, hadde noe dårligere lyd. Dette tok jeg også med i vurderinga. Endelig valgte jeg til slutt to av hvert kjønn. På dette tidspunktet var jeg ikke så opptatt av informantenes kjønn, men dette kriteriet klaffa godt sammen med de andre. Dermed så jeg også for meg å kunne diskutere om hvorvidt informanten var jente eller gutt kunne belyse noen av funna, gitt at dette er en alminnelig sosial variabel i sosiolingvistikken. Funksjonen til de informantene som ikke kom med blant hovedinformantene, ble da å gi utfyllende informasjon som hjalp til å danne et generelt oversiktsbilde av både talemålet, livet og tenkemåten til ungdommene i bygda. Hovedinformantene representerer sjølsagt først og fremst seg sjøl, men de er altså også plukka ut for sammen å gi et bilde av den variasjonen som kom til uttrykk i alle informantintervjua.

5.2.5 Informasjon om hovedinformantene

Blant de elleve ungdommene jeg intervjuer, ble fire til slutt valgt ut som hovedinformanter ut fra kriteriene beskrevet i forrige avsnitt (se tabell 6). For at disse skal være anonyme, har de først og fremst fått fiktive navn. Jeg utelater også en del detaljer som kunne vært interessante, men som kan være identifiserende på et så lite sted som det er snakk om. Beskrivelsen av familieforhold er derfor generelle. Alle er ungdomsskoleelever, altså mellom 13 og 15 år på intervjutidspunktet. Alle fire har én eller to foreldre som kommer derfra, og som bor og jobber i bygda. Ingen av dem har foreldre som pendler ut av kommunen, men noen av foreldrene arbeider på andre steder i kommunen enn denne bygda.

TABELL 6 OVERSIKT OVER HOVEDINFORMANTENE I STUDIEN

Balder	Gutt, alder 13-15 år. Er vokst opp og bor i bygda. Minst én forelder er fra bygda, bor der og jobber der eller andre steder i kommunen.
Brage	Gutt, alder 13-15 år. Er vokst opp og bor i bygda. Minst én forelder er fra bygda, bor der og jobber der eller andre steder i kommunen.
Sol	Jente, alder 13-15 år. Er vokst opp og bor i bygda. Minst én forelder er fra bygda, bor der og jobber der eller andre steder i kommunen.
Siv	Jente, alder 13-15 år. Er vokst opp og bor i bygda. Minst én forelder er fra bygda, bor der og jobber der eller andre steder i kommunen.

5.2.6 Videre bearbeiding av materialet

Jeg transkriberte samtalene i normalortografi, men uten mine pausekommentarer. For de fleste variablene var dette tilstrekkelig, men der det ikke var nok, satte jeg til egenproduserte koder for å markere for eksempel hvorvidt informanten hadde palatal, retrofleks eller dental uttale av de opprinnelig lange dentalene. De fleste variablene gikk det greit å høre etter, men akkurat variabelen palatalisering av opprinnelig lange dentaler var av og til litt utfordrende. I mange tilfeller lytta jeg mange ganger til opptaket. Hvis jeg fortsatt var usikker, valgte jeg å utelate det spesifikke tilfellet heller enn å foreta ei usikker tolking av språktrekket, og det skjedde ca. 5-10 ganger. Det var uansett et rikt antall belegg for akkurat denne variabelen. Mens jeg transkriberte, markerte jeg hvem som sa hva.

Da materialet var skrevet ned, begynte jobben med å telle opp forekomster av de språklige variablene. Dette arbeidet gjorde jeg i hovedsak manuelt. Etter opptellinga ble resultatene visualisert i søylediagram og tabeller. Materialet fra bildetesten ble behandla på samme måte og talt opp sammen med resten av dataene. I neste kapittel presenteres resultatene. De språklige funna presenteres først, og deretter følger informasjonen som informantene ga om seg sjøl.

KAPITTEL 6 PRESENTASJON AV RESULTAT

I dette kapitlet legger jeg fram funna i undersøkelsen. Først tar jeg for meg hver enkelt av de språklige variablene som jeg presenterte i kapittel 3, og hvordan de er realisert hos hver enkelt av de fire hovedinformantene. Funna blir presentert i form av søylediagram og/eller tabeller, etter hva jeg vurderer som mest hensiktsmessig. I søylediagramma viser fargen blå den tradisjonelle formen av variabelen, mens fargen grønn viser den nyere formen. I noen tilfeller viser fargen gul en mellomvariant eller en bokmålsvariant, og i ett tilfelle viser mørk grønn en tradisjonell apokopert variant. I tillegg presenterer jeg i avsnitt 6.1.13 noen andre interessante språktrekk som jeg la merke til i samtalene. I andre del av kapitlet presenteres de sosiale variablene, det vil si det som informantene fortalte om seg sjøl og livet sitt i løpet av intervjuet.

6.1 De språklige variablene

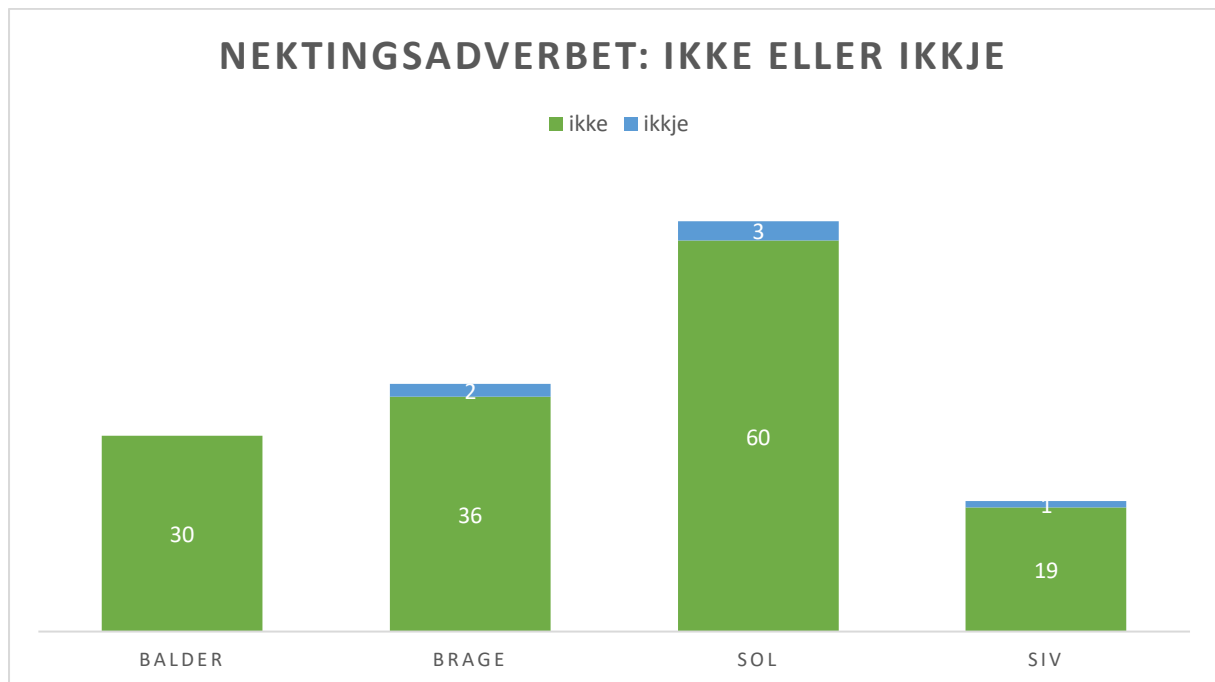
I dette avsnittet presenteres resultata av den kvantitative delen av undersøkelsen. Jeg viser dem separat for hver enkelt informant, og bare unntaksvis også samla. Vi vil se at antallet forekomster av de forskjellige variablene naturlig nok er varierende hos informantene. Dette gjenspeiler i noen grad hvor mye hver av informantene faktisk snakka i løpet av intervjuet, men det kan også dreie seg om hver enkelt informants idiolekt og hvordan samtalen ellers utvikla seg.

6.1.1 Variabel 1: Nektingsadverbet: *ikke* eller *ikkje*

Som vi ser av figur 5, forekommer den tradisjonelle formen *ikkje* av nektingsadverbet nesten ikke i informantintervjua. Her er funnet altså at bymålsformen og standardformen *ikke* har slått mer eller mindre fullstendig gjennom i bygdemålet i Nordfjorden.

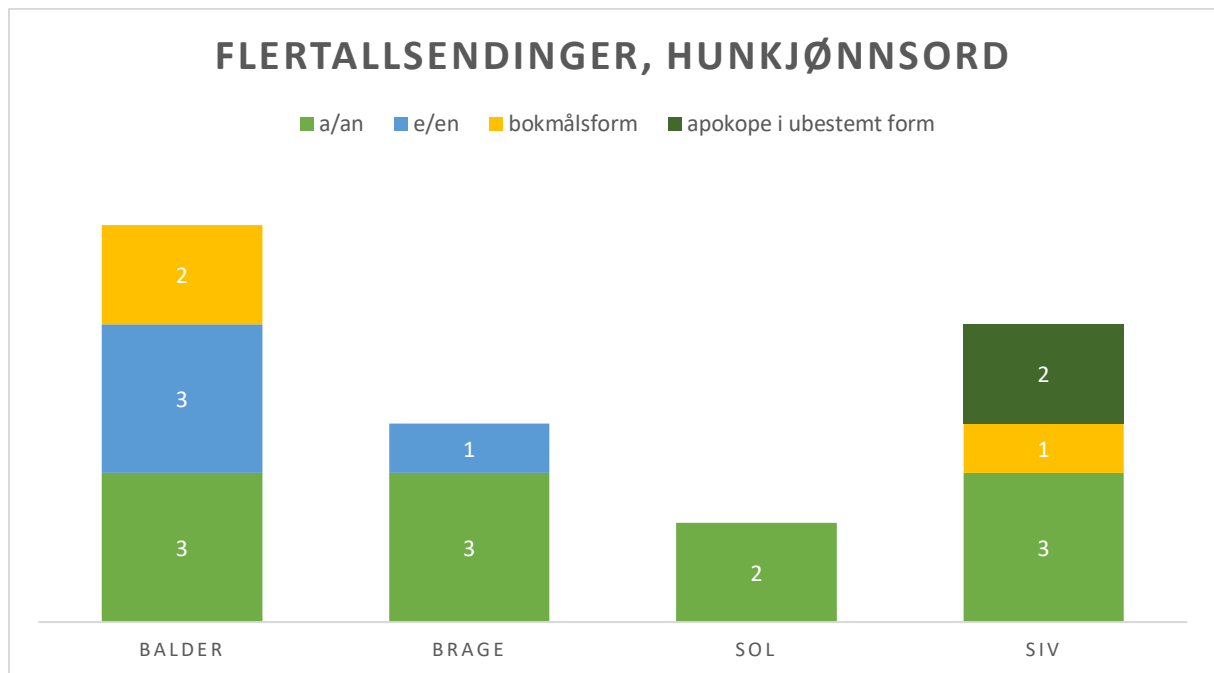
FIGUR 5 RESULTAT FOR VARIABEL 1, NEKTINGSADVERBET

6.1.2 Variabel 2: Bøying av hunkjønnsord i flertall

Hunkjønnsord i flertall er en av variablene med relativt få belegg i intervjua. I figur 6 vises endingene som er brukt av de fire informantene. Omlydssubstantiva, som har uregelrett bøying, holdes utafør. Alle belegga blir også presentert i tabell 7 for å knytte noen kommentarer til de apokoperte formene hos Siv. Vi ser av figuren at den forenkla morfologien i bymålet, hvor både hankjønns- og hunkjønns substantivene bøyes med *-a* og *-an* i flertall (se avsnitt 3.2.2), ser ut til å være på vei inn i dette bygdemålet, men gjennomslaget for denne forenklinga er ikke så totalt som den er for nektingsadverbet, slik forrige avsnitt viser.

FIGUR 6 RESULTAT FOR VARIABEL 2, FLERTALLSENDINGER AV HUNKJØNNSORD

TABELL 7 ALLE BELEGGA FOR HUNKJØNNSORD I FLERTALL (VARIABEL 2)

	Apokopert flertallsending	-e/-en	-a/-an	Avvik ¹⁸
Balder		hælgen fjøle sleive	træninga jenta agurkskiva	greier greier
Brage		jobbtien	hælgan hælgan sleiva	
Sol			hælgan skola	
Siv	feskkak kjøttkak potettjuk ¹⁹		personligheta novella bøgdan	greier

Som figur 6 og tabell 7 viser, er Siv den eneste informanten som i dette datamaterialet i noen grad realiserer den eldre formen med apokope i ubestemt form flertall²⁰. De andre har enten variasjon mellom ending *-e* eller *-a*, eller bare bodømålsformen *-a*. Men der Siv *har* ending, har hun tatt opp *-a/-ar*-endinga, som altså finnes i bodømålet, men ifølge Jahr og Skare (1996b, s. 35) også i det tilgrensende området i sør, Meløy og nordre Rødøy.

¹⁸ Dette avviket kan være leksikalsk, da alle informantene bruker endinga *-er* for akkurat dette ene ordet.

¹⁹ Tradisjonelt dialektord for *raspeballer*

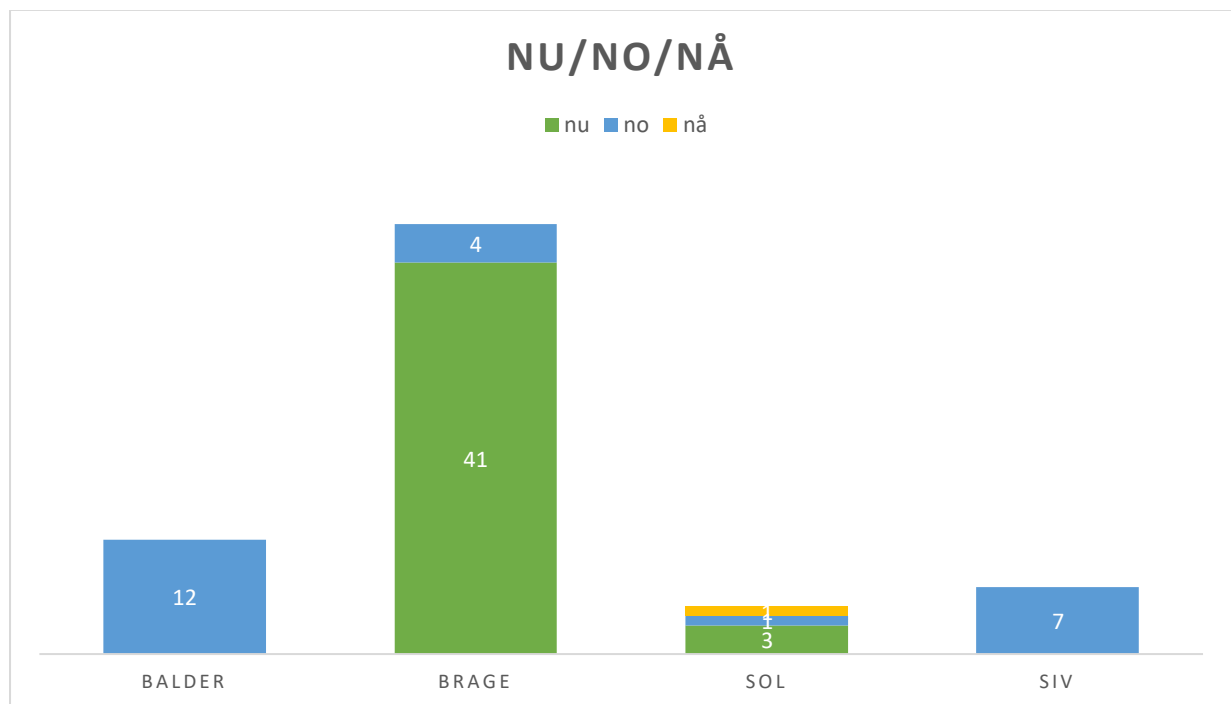
²⁰ Øvrige resultat for variabelen apokope presenteres i avsnitt 6.1.7.

6.1.3 Variabel 3: Noen enkeltord som karakteriserer bymål og bygdemål

6.1.3.1 Nu/no

Figur 7 viser fordelinga hos informantene av den tradisjonelle saltenformen *no*, bymålsformen *nu* og standard østnorsk/bokmålsformen *nå*. Den sistnevnte formen forekommer én gang hos én av informantene.

FIGUR 7 RESULTAT FOR VARIABEL 3A, NU/NO

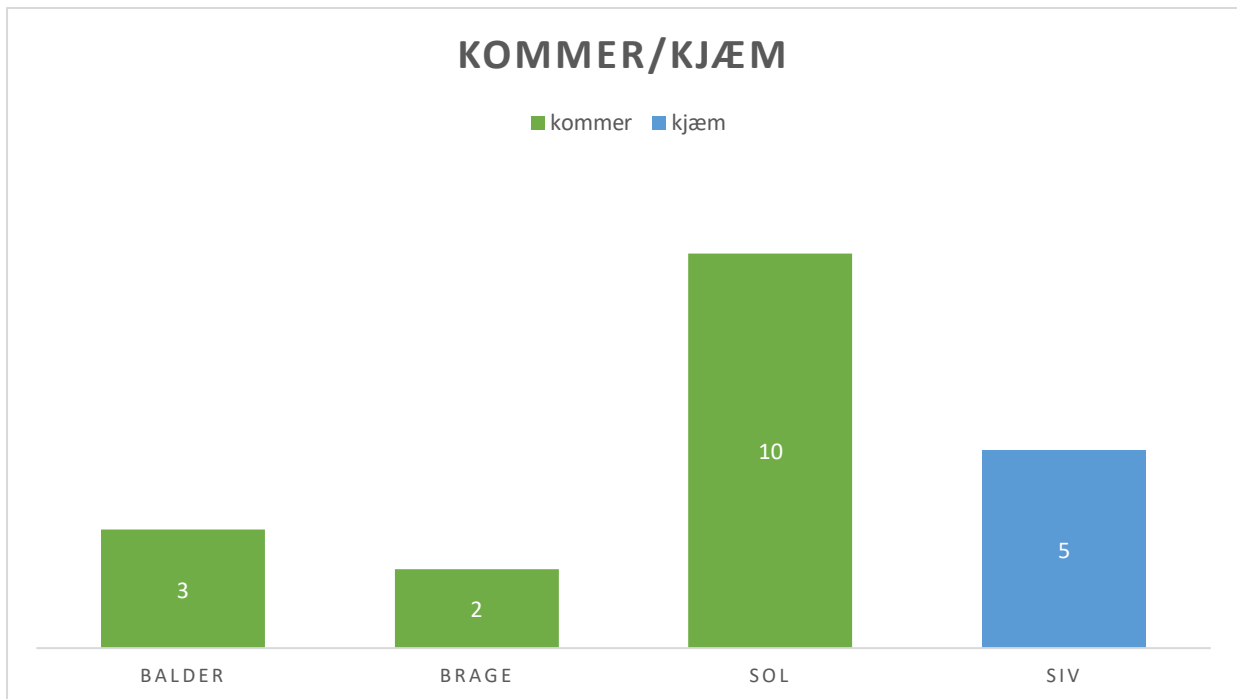
Vi ser at den grønne delen av søyla til Brage dominerer hele diagrammet. Dette henger sammen med at han hadde en tendens til å bruke *nu* hyppig som en diskursmarkør, med mange setninger av typen «han e nu en slaks superhelt», «å så fær vi nu bare» etc., samtidig som bymålsformen *nu* er den som dominerer hos han. Balder og Siv bruker derimot utelukkende den tradisjonelle saltenmålsformen *no*, mens Sol, som har få belegg, bruker både *nu*, *no* og *nå*, med flest tilfeller av *nu*. Det vi dermed ser, er at den tradisjonelle formen og bymålsformen lever ved siden av hverandre i disse ungdommenes talemål, men at den intraindividuelle variasjonen er liten.

6.1.3.2 Kommer/kjæm

I avsnittet over ser vi at det ikke er mye intraindividuell variasjon i forekomstene av formene *no* og *nu*. For variabelen *kommer/kjæm* ser vi derimot i figur 8 at variasjonen er *utelukkende* interindividuell. Det kan altså se ut som informantene har valgt enten den tradisjonelle saltenformen *kjæm*, som er 100 % realisert i de tidligere omtalte lydopptaka, eller den nyere formen *kommer*. De er i hvert fall konsekvente gjennom hele intervjuet. Det er riktignok ikke mange realiseringer hos Balder og Brage, litt flere hos Sol og Siv, og totalinntrykket er at den

bokmålsnære formen *kommer* som er dominerende i Bodø (Nesse, 2008, s. 84), også ser ut til å være på vei til å overta for *kjæm* i det yngre talemålet i Nordfjorden.

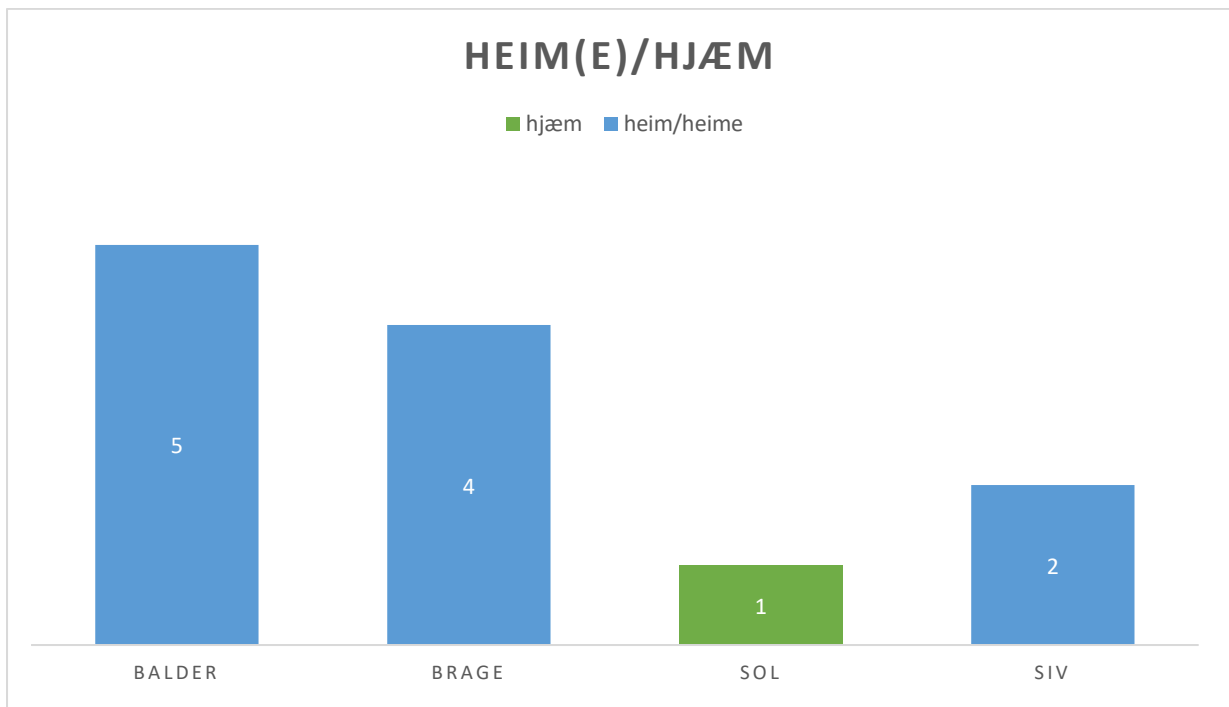
FIGUR 8 RESULTAT FOR VARIABEL 3B, KOMMER/KJÆM

6.1.3.3 *Hjæm/heim*

Sammenligna med resultatet for variabelen i forrige avsnitt, *kommer/kjæm*, viser resultatet for variabelen *hjæm/heim* både likheter og forskjeller, med tanke på forekomsten av bymålsformen *hjæm* hos de fire ungdommene i forhold til den tradisjonelle bygdemålsformen *heim*. Det som er likt mellom disse to variablene, er for det første at det heller ikke for denne forekommer noen intraindividuell variasjon i løpet av intervjuet. Tallet på belegg er vel å merke også sparsomt. Videre, som vi ser i figur 9, er tendensen den samme som forrige variabel for jentene. Sol har tatt opp bymålsformen *hjæm*, mens Siv holder seg til den tradisjonelle saltformen *heim*. Inkludert i talla for *heim* er også formen *heime*. For guttenes vedkommende viser denne variabelen derimot et motsatt resultat sammenligna med variabel 3b, da de her begge i alle tilfeller bruker bygdemålsvarianten *heim(e)*.

FIGUR 9 RESULTAT FOR VARIABEL 3C, HEIM/HJÆM

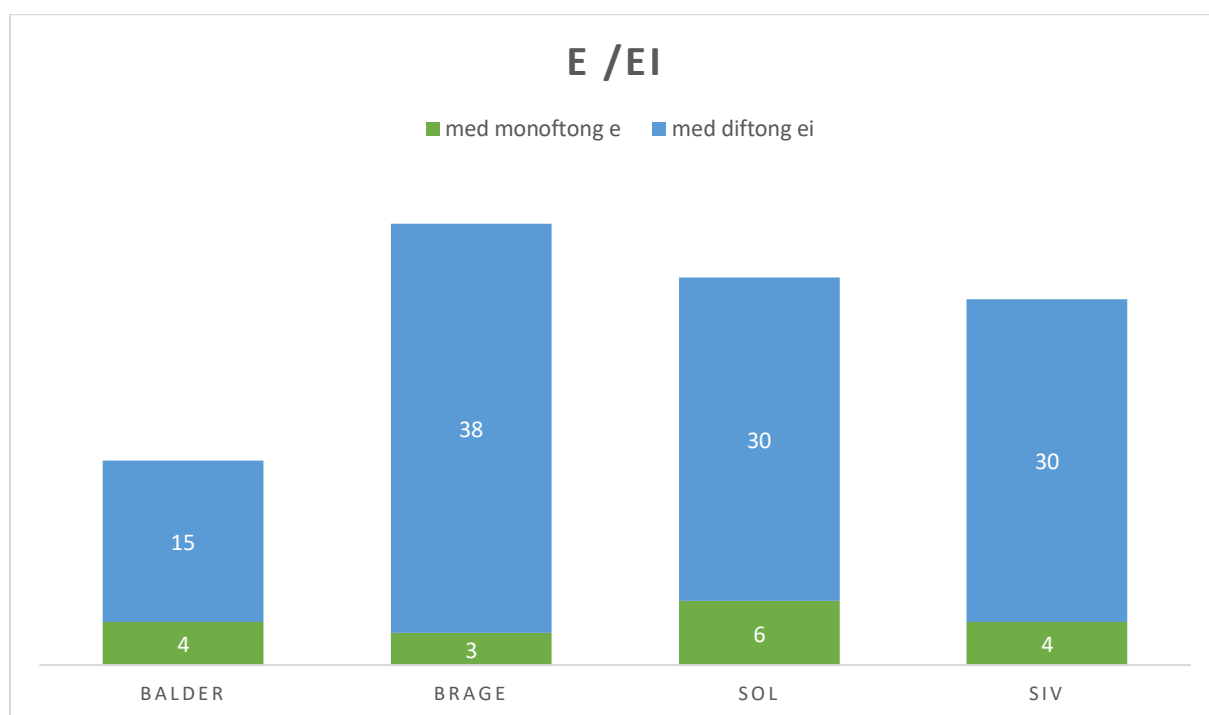
6.1.4 Variabel 4: e eller ei, monoftong eller diftong

Orda som er undersøkt i denne variabelen, er de som kan realiseres med enten monoftongen *e* eller diftongen *ei*. I Bodø er det en god del variasjon mellom disse, en variasjon som Nesse (2008) mener at kommer av blandinga av det lokale riksmålet, som bruker monoftong, og innvandringa fra bygdene omkring byen, som bruker diftong (Nesse, 2008, s. 97). Det dreier seg om ord som *vet/veit*, *hel/heil*, *mer/meir* osv. Det viser seg at uttale av de aktuelle orda med diftongen *ei* fremdeles står meget sterkt hos alle fire informantene, og til forskjell fra mange av de andre variablene, er resultatene hovedsakelig like for alle fire. Dette ser vi i figur 10.

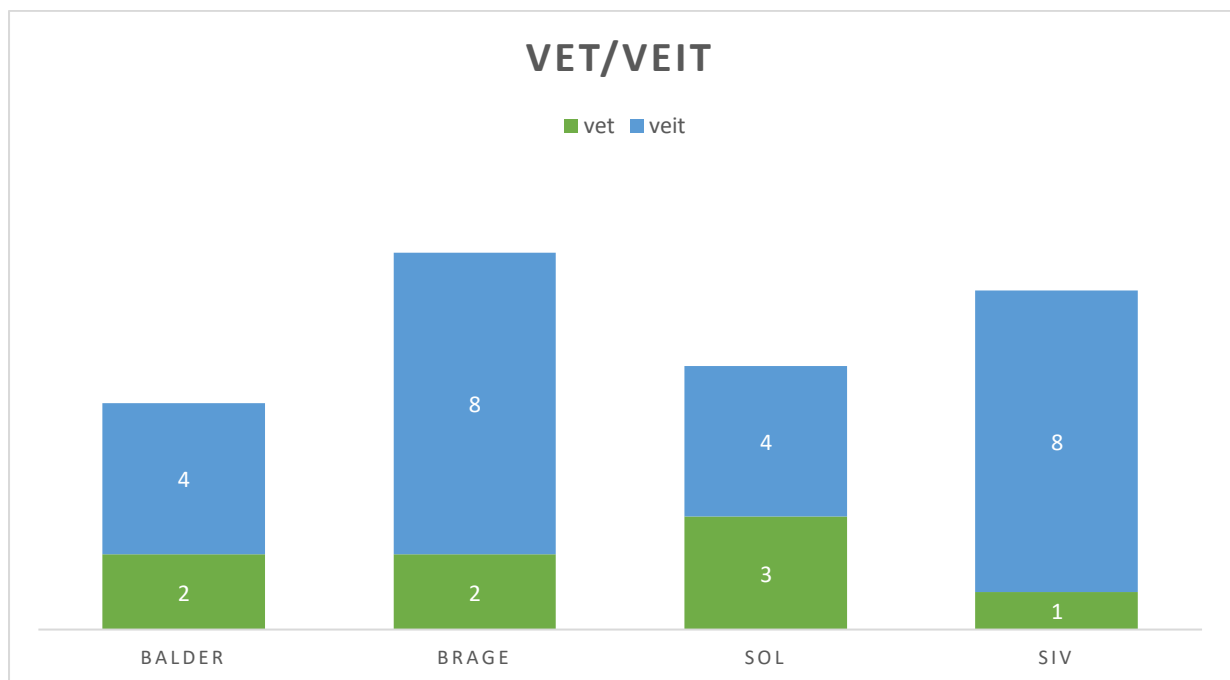
I figur 11 tas med tilsvarende fordeling kun for *vet/veit*, som var det ordet som i Nesses bodøundersøkelse (Nesse, 2008, s. 98) hadde høyest andel realiseringer med monoftong, med 71 %. Også mine informanter har høyere prosentandel realisering av monoftong for dette ordet enn for alle orda totalt, med 25 %. Her trekker Siv ned med bare 1 av 8 tilfeller realisert med monoftong. Reliabiliteten for dette tallet er sjølsagt svært utfordra av et lite antall belegg (32), og få informanter, men tendensen er uansett interessant. En annen observasjon hva angår forholdet mellom *vet* og *veit*, er at *vet* kun forekommer i nektende setninger når det er fulgt av *ikke*, og får lite trykk på seg i setninga. Sjøl da er formen *veit* likevel den som er brukt mest av alle fire. Hvis ordet derimot forekommer i ei bekreftende setning, bruker alle informantene altså utelukkende formen *veit*.

Gjør vi ei sammenligning til med Nesses undersøkelse fra Bodø, hvor ordformene med *e/ei* var realisert med monoftong i 64 % (n=410) av tilfella totalt, var tilsvarende tall for informantene i denne granskinga på 12 % (n= 130). Dette er relevant da tendensen er nokså lik for alle fire informantene med mest bruk av diftong, men et visst innslag av monoftong: 21 % hos Balder, 7 % hos Brage, 17 % hos Sol og 9 % hos Siv. I tabell 8 vises en oversikt over alle ordformene som faktisk forekom i intervju, med henholdsvis monoftong og diftong. Antall belegg for hvert ord var varierende. *Heim/hjem* er heller ikke tatt med her, siden forskjellen i disse ordformene kan ansees som ei leksikal veksling, og derfor er behandla som en egen variabel.

FIGUR 10 RESULTAT FOR VARIABEL 4, MONOFTONG E ELLER DIFTONG EI

FIGUR 11 FORDELINGA AV FOREKOMSTER AV MONOFTONG OG DIFTONG I ORDFORMEN VET/VEIT

TABELL 8 ORDFORMER SOM FOREKOMMER MED HENHOLDSVIS MONOFTONG E OG DIFTONG EI

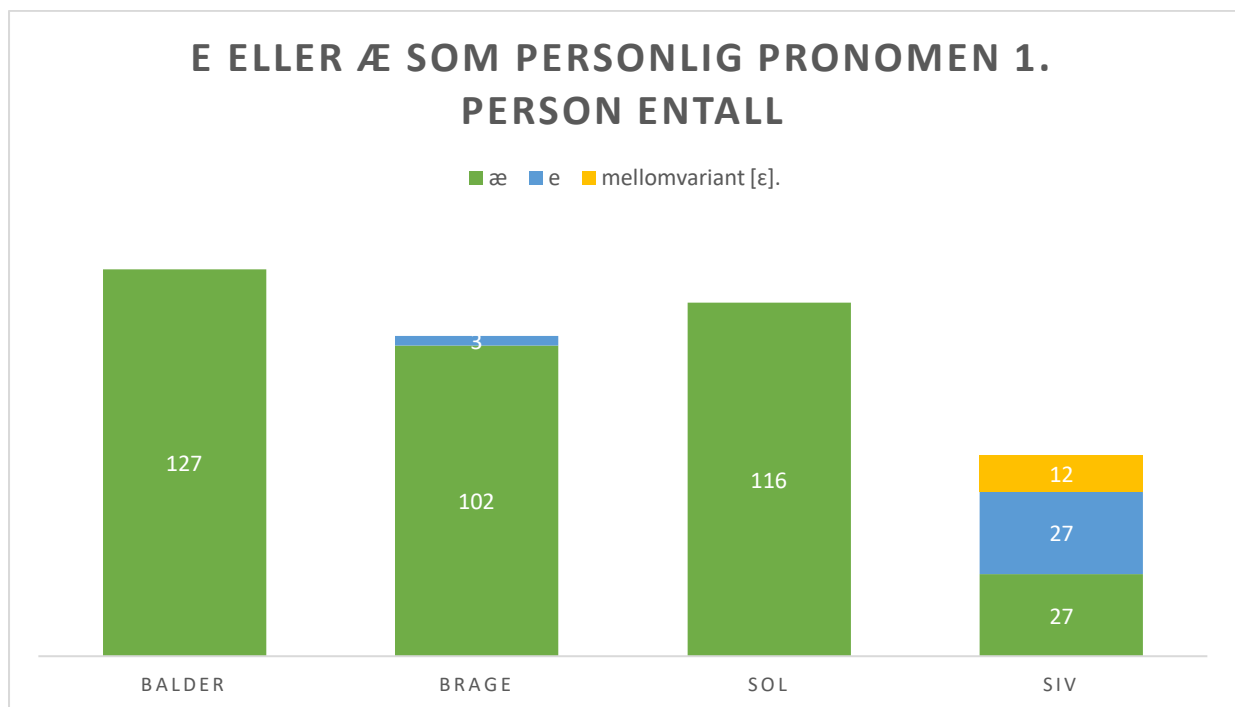
Monoftong <i>e</i>	<i>hete, flere, vet, helt, mer</i>
Diftong <i>ei</i>	<i>heile, heita, heite, eine, veit, blei, bei, meir, meire, heilt, heiv, fleire, steikepanne</i>

6.1.5 Variabel 5: Personlige pronomen *e*

For denne variabelen valgte jeg ut subjektsformen av 1. person entall, *jeg*, til å representere alle de aktuelle personlige pronomena. Dette er det pronomenet som opptrer desidert flest ganger i datamaterialet, og det er et høyfrekvent ord som i løpet av samtalen brukes ofte.

I det tradisjonelle målet i bygda er formen *e*, og i det historiske referansematerialet realiseres pronomenet som *e* uten noen variasjon (jf. avsnitt 2.2.2). Her har bildet endra seg fram til dagens yngre talemål, som vi ser i figur 12, og bymålsformen *æ* har i all hovedsak spredt seg og tatt helt over for den tradisjonelle formen hos ungdommene i denne granskinga. Unntaket er, som figuren viser, informanten Siv, som bruker de to formene akkurat like mye i samtalen. I tillegg har Siv også en del realiseringer som framstår for meg som en mellomvariant mellom *e* og *æ*, uttalt omtrent som [ɛ]. Noe mønster i variasjonen observeres ikke.

FIGUR 12 RESULTAT FOR VARIABEL 5, PERSONLIG PRONOMEN E ELLER Æ

6.1.6 Variabel 6: *Da* eller *det*?

Den gamle saltenmålsformen *da* for bymåls- og standardformen *det* er det lite av i mitt materiale. Tre av informantene, Balder, Brage og Sol, bruker ikke formen *da* for *det* overhodet i løpet av intervjuet. Hos Sol finnes den fortsatt, men i bare av 6 av 73 tilfeller av ordformen, altså ca. 8 % av realiseringene av dette ordet. De seks belegga for *da* var ikke jevnt fordelt, men forekom gjerne samla, som i setninger som denne: «Asså heile Nygård e jo bærre sånn fjellj, så *det* går jo an å sjå på *da*, *da* e *da* e bruka å gjær». Her ser vi at tre av de seks belegga for *da* forekom i ei og samme setning, men også den setninga i variasjon med *det*. Sjøl hos Siv, som har mange av de tradisjonelle trekka i sitt talemål, er denne formen altså under sterkt press.

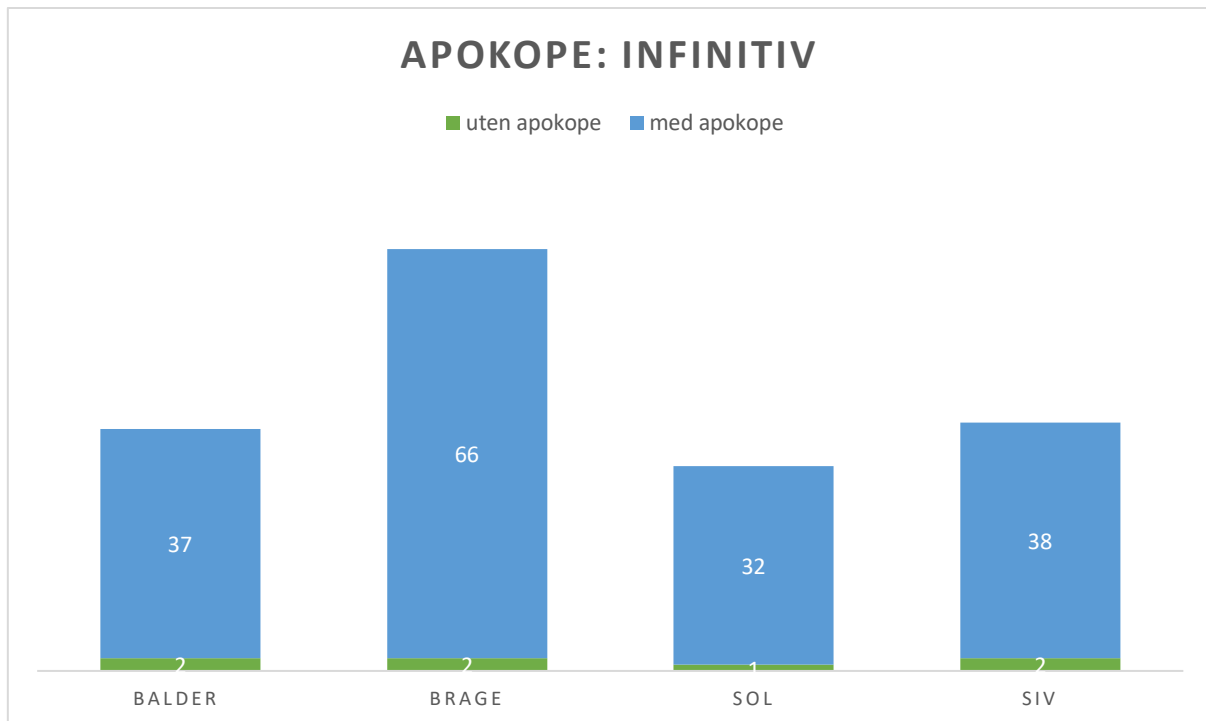
6.1.7 Variabel 7: Apokope

For variabelen apokope legger jeg først fram resultatata for de tre morfologiske kategoriene infinitiv, presens av e-verb og preteritum av e-verb som egne diagram. Sammen med supinum av sterke verb er dette de kategoriene som hadde konsekvent apokope i materialet i mine historiske lydopptak (jf. avsnitt 2.2.2). Supinum av sterke verb holdes utafør fordi denne kategorien ikke hadde noen belegg i mitt datamateriale, sett bort fra formen *har vært*, som blir vist i avsnitt 6.1.13. I motsetning til for mange andre variabler, og også for de resterende

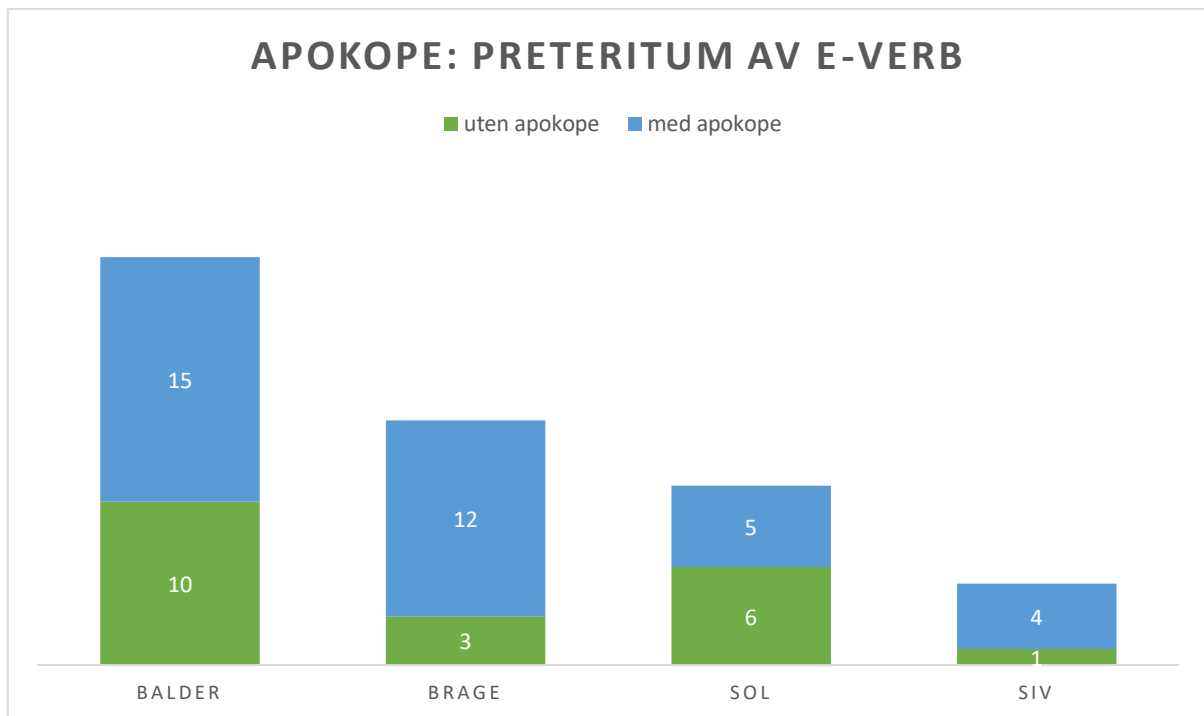
morfologiske kategoriene som historisk har hatt apokope, er resultatene nokså like for alle fire informantene i de tre kategoriene som blir vist i figurene 13, 14 og 15.

FIGUR 13 RESULTAT FOR VARIABEL 7, APOKOPE I INFINITIV

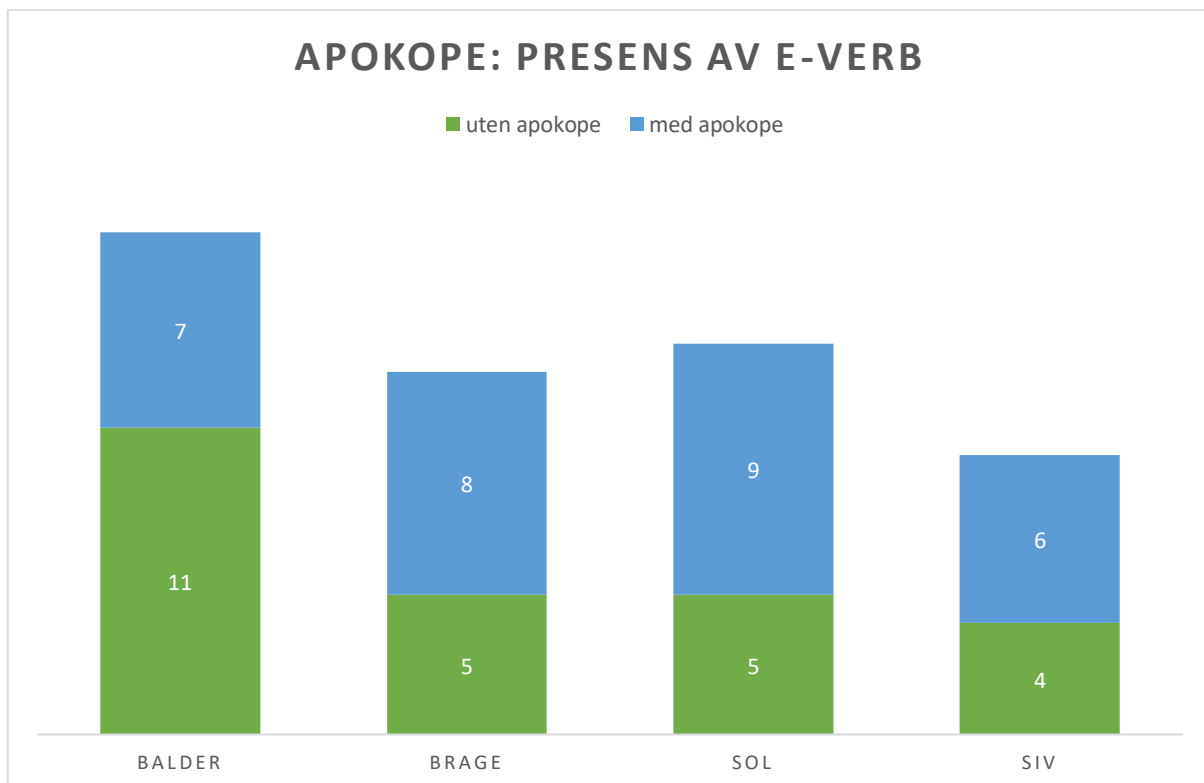

Som figur 13 viser, har apokope i infinitiv holdt seg svært godt hos alle informantene, noe som samsvarer med andre studier som har undersøkt apokopens stilling, for eksempel Jensen (1999), Andreassen (2019) og Nesse (2008). Det er kun svært få unntak hos hver av de fire, hvor infinitiv er realisert med *e*-ending. Figur 14 og 15 viser derimot at de to andre kategoriene, preteritum og presens av *e*-verb, har mer variasjon, både intra- og interindividuell. For disse to kategoriene ser det dermed ut til å være en bevegelse i retning av restitusjon av bøyingsendingene, eller kanskje er det mer presist å si at det er innført nye endinger i tråd med andre språknormer, slik Hanssen (1996, s. 141–142) formulerer det. Denne variasjonen, som kommer til uttrykk i diagramma under, samsvarer i stor grad med det som Nesse (2008) beskriver for presens fra sin studie av bodøområdet. Nesse (2008) skriver ikke om preteritum, men Leistad (1987, s. 40-41) fant derimot en variasjon blant ungdomsskoleelevene i sitt materiale som er helt likt mine funn, nemlig at 64 % av alle preteritumsformene av *e*-verb i materialet er apokoperte.

FIGUR 14 RESULTAT FOR VARIABEL 7, APOKOPE I PRETERITUM AV E-VERB

FIGUR 15 RESULTAT FOR VARIABEL 7, PRESENS AV E-VERB

Ser vi derimot på de resterende morfologiske kategoriene som tidligere har hatt apokope i saltenmålet, som gjengitt i tabell 2 i avsnitt 2.2.2²¹, er apokopen nesten borte hos informantene Balder, Brage og Sol. Den samme tabellen viser også at i de eldre lydopptaka var det intraindividuell variasjon i realiseringa av disse ordformene, mellom former med og uten apokope. Hos Balder, Brage og Sol fantes samla i hele intervjuet derimot kun få tilfeller av apokope i disse kategoriene. For Siv er bildet annerledes. Hun realiserer variasjon mellom apokope og ending på en måte som i stor grad er lik det som viste seg i de eldre lydopptaka (se tabell 2 i avsnitt 2.2.2). Tabell 9 viser alle tilfella av apokope i disse morfologiske kategoriene hos alle informantene. På grunn av et lavt antall belegg og en felles tendens, er kategoriene slått sammen. Siv har noen ordformer med flere tilfeller, og antallet tilfeller vises da i parentes. Den variasjonen som jeg fant de de eldre lydopptaka, kan dermed se ut til å ha vært en pågående endringsprosess som er kommet enda lengre i dette nyinnsamla materialet. Som tabell 9 viser, er det i komparativ av adjektiv at det i størst grad er mulig å finne noe gjenværende apokope i disse morfologiske kategoriene.

TABELL 9 ORDFORMER MED APOKOPE I RESTERENDE MORFOLOGISKE KATEGORIER

Balder	<i>my</i> (mye), <i>artiar</i> (artigere) <i>lommløkt</i> ²² (lommelykt)
Brage	<i>artiar</i> (artigere), <i>bær</i> (bare), <i>tidlier</i> (tidligere), <i>belliar</i> (billigere)
Sol	ingen tilfeller
Siv	<i>annjer</i> (andre) (x5), <i>kvarannjer</i> (hverandre) (x2), <i>allj</i> (alle), <i>vier</i> (videre), <i>åftar</i> (oftere), <i>ænkjar</i> (enklere), <i>nyar</i> (nyere), <i>mang</i> (mange), <i>ei kjer</i> (ei kirke), <i>ei hytt</i> (hytte) (x2), <i>ei skjort</i> (skjorte), <i>feskkak</i> (fiskekaker), <i>kjøttkak</i> (kjøttkaker), <i>potettjuk</i> (=raspeballer), <i>ei steikpannje</i> (ei steikepanne), <i>ei skjærfjøl</i> (ei skjærefjøl)

6.1.8 Variabel 8: Lågning

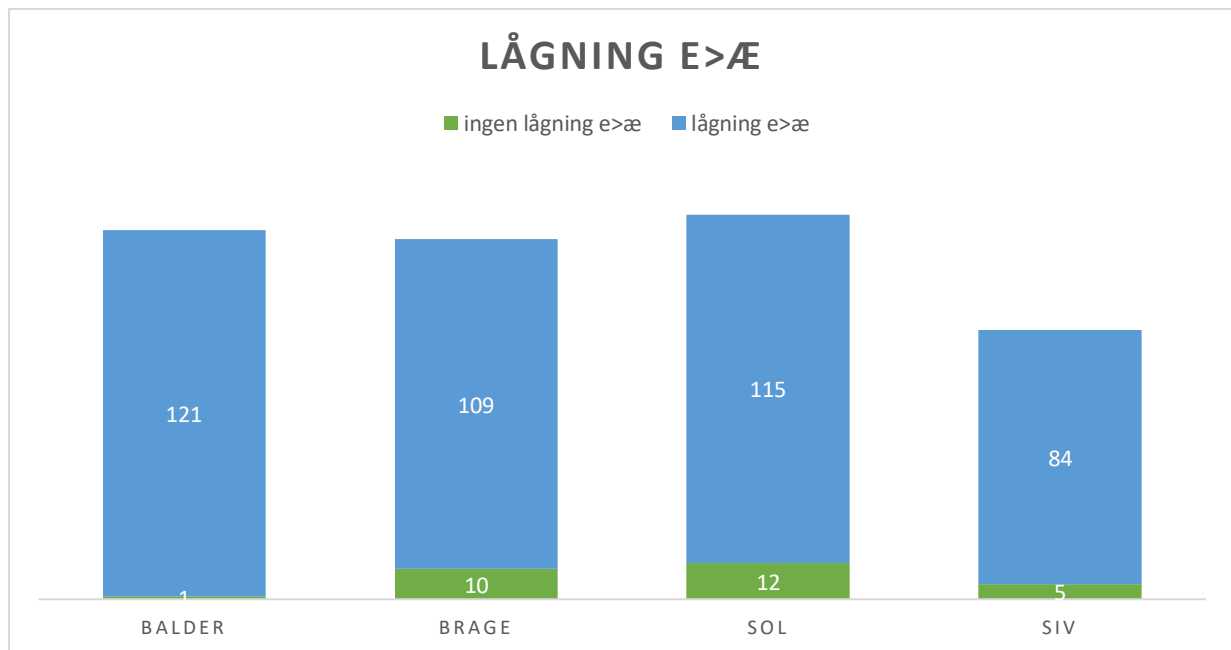
I den tradisjonelle dialekten i Gildeskål er lågning av *e>æ*, *i>e* og *y>ø* svært utbredt, som framkommer i referanseopptaka (jf. avsnitt 2.2.2). Figurene 16, 17, 18 og 19 viser hvor mye lågning av henholdsvis *e*, *i* og *y* som hørtes i intervjuet. De mest frekvente orda i språket som har lågning, og også her i intervjuet, er de med lågning *e>æ*. Forekomsten av disse presenteres i figur 16. Her høres mange flere ordformer enn for de to andre kategoriene, og det er også denne lågninga som holder seg best. Det er bare unntaksvis at formen med lågning *ikke* forekommer, og da gjelder det stort sett for de samme få orda, hvorav *kjenne* (inkludert bøyings-

²¹ Det dreier seg om pres. partisipp, ubest. ent. av svake hankjønnsord, intetkj.subst. på -e, ubest. fl.t., best. ent. av intetkj.subst., komparativ, best. adj. i attr. stilling, adverb, pron. og det.

²² Hanssen (1990) definerer også som apokope bortfallet av endingsvokalen i det første ordet i sammensatte ord.

og avledningsformer av dette ordet) peker seg ut som det mest frekvente. Alle orda uten lågning har til felles at vokalen følges av *n*. Lågning av *e>æ* er også så hyppig forekommende generelt i nordnorske mål at det trolig oftest er ordformen med lågning som oppfattes som den mest umarkerte. Et eksempel hos Nesse (2008, s. 107) er ordet *eventyr*, som har mer eller mindre obligatorisk lågning til *æventyr*, og uttale *uten* lågning vil være markert og knytta til skriftspråket. Dermed vil denne typen lågning kunne være mindre utsatt for utjevning.

FIGUR 16 RESULTAT FOR VARIABEL 8, LÅGNING E>Æ

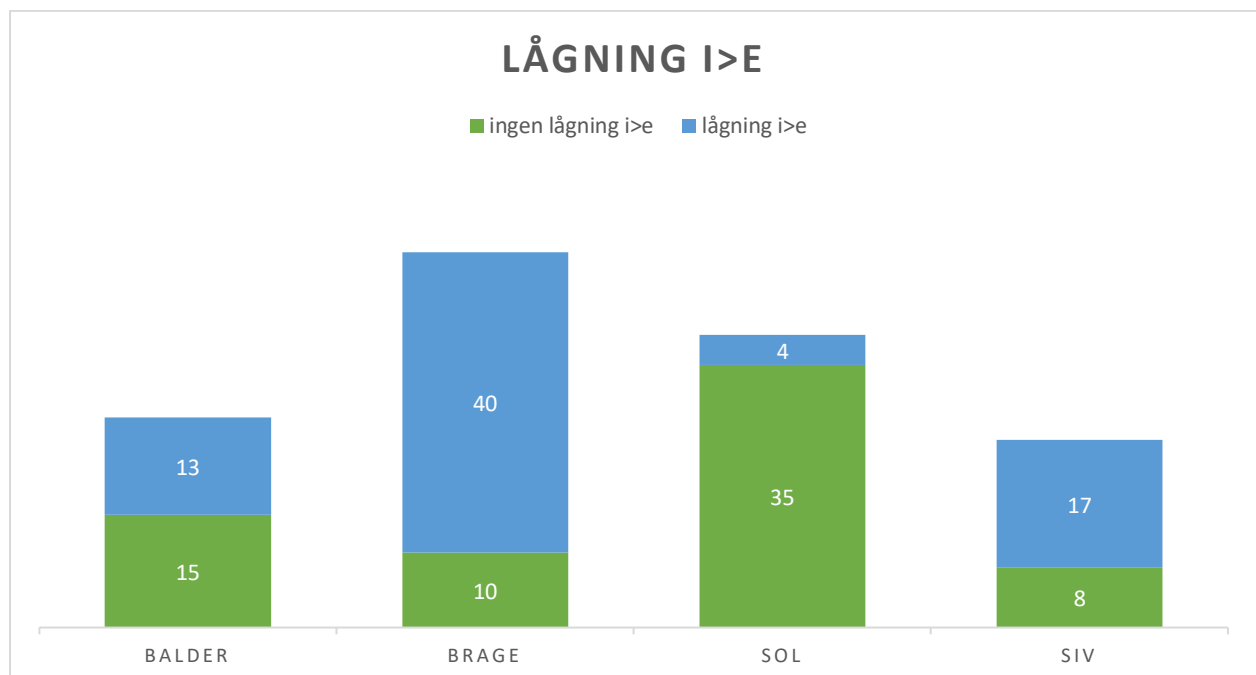

Lågning av *i>e* er den nest mest frekvente typen i datamaterialet mitt. Her viser bildet seg også å være noe annerledes enn for *e>æ*, med større intra- og interindividuell variasjon hos informantene, som figur 17 viser. Den intraindividuelle variasjonen er i all hovedsak mellom ordformer, og i mindre grad for ett og samme ord. De to søylene som stikker ut som mye høyere enn de andre, skyldes informantenes frekvente bruk av henholdsvis substantivet *teng*, med lågning, hos Brage, og diskursmarkøren *liksom*, uten lågning, hos Sol. Figur 18 viser et diagram hvor de mest frekvente orda er tatt ut. Det er de orda som alene representerer mer enn en tredel av det totale antallet forekomster av ordformer uten lågning. I tillegg er *liksom* tatt ut hos Siv, da 7 av 8 tilfeller uten lågning hos henne var i akkurat denne ene diskursmarkøren. Det vi ser da, er at antallet forekomster av de aktuelle orda hos de fire jevner seg noe ut, og at den intraindividuelle variasjonen øker hos tre av dem. Siv får derimot mindre variasjon og enda større overvekt av former med lågning i motsetning til uten, og hun skiller seg dermed ut også når det gjelder denne variabelen. Det ser ikke ut til å være noe mønster i variasjonen som tyder

på at valget mellom lågning eller ikke lågning er betinga av de fonologiske omgivelsene, for eksempel hvilken konsonant som kommer etterpå.

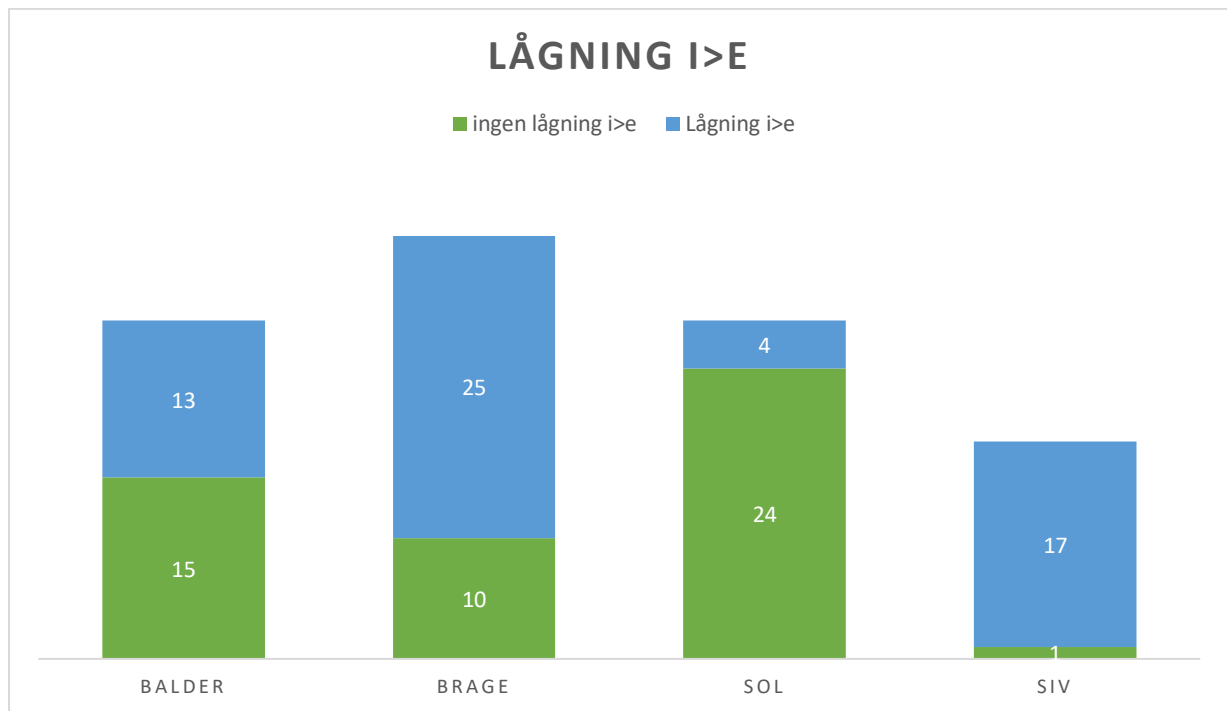
Balder har, slik figurene 17 og 18 viser, nesten samme antall forekomster av former med og uten lågning $i > e$, og hos han er det mest frekvente ordet hvor i senkes til e , ordet *fesk*. Dette er et interessant, da varianten med lågning, *fesk*, ifølge Nesse (2008, s. 107) er en svært markert form i Bodø og ikke sosialt akseptert som bymål. Derfor undersøkte jeg dette ordet spesielt hos ungdommene som kommer fra et tradisjonelt fiskerbondesamfunn i Gildeskål. Jeg ville se i hvilken grad bygdeungdommene har holdt på den tradisjonelle formen, eller om de skulle ha gått over til den formen som indekserer bymål, *fisk*. Det hadde mine informanter i hovedsak ikke, slik figur 19 viser. Det som i tillegg er interessant, hvis man ser på Balder sine søyler i figur 17/18, er at hvis vi fjerner belegga for ordet *fesk*, står han igjen med en dominans av ordformer uten lågning $i > e$. Dette tolker jeg som at lågning i tilfellet *fesk* har betydning som en markør for bygdemål i en situasjon hvor ei endring ellers ser ut til å være i ferd med å utspille seg hva dette språktrekket angår²³.

FIGUR 17 RESULTAT FOR VARIABEL 8, LÅGNING $i > e$

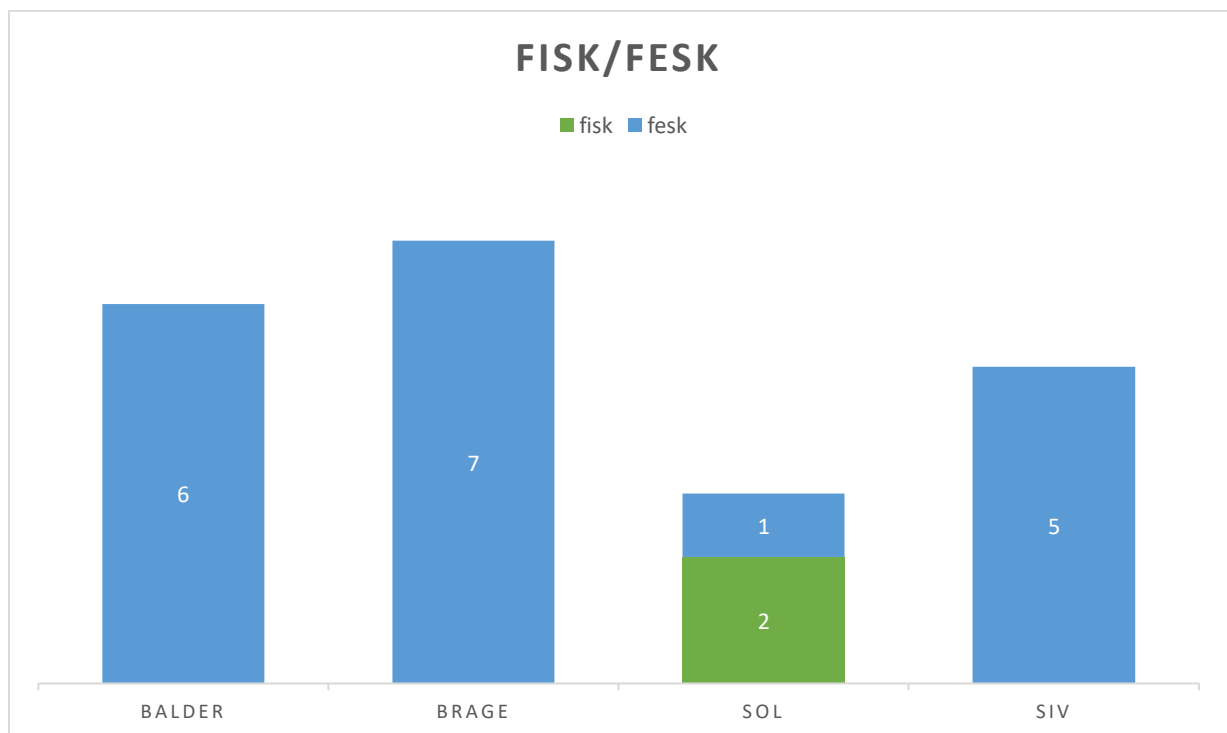

²³ Mer om dette i drøftingskapitlet, avsnitt 7.2

FIGUR 18 RESULTAT FOR VARIABEL 8, LÅGNING I>E, DER SÆRLIG FREKVENTE ORD ER TATT UT

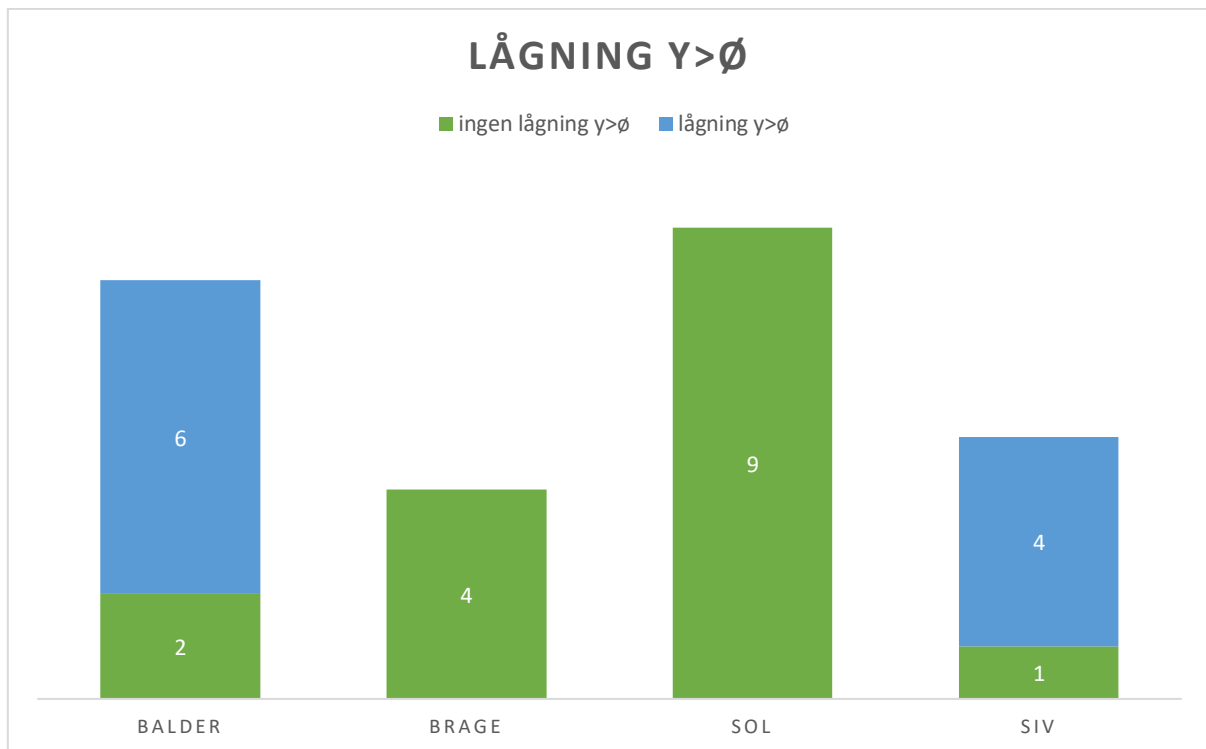

FIGUR 19 RESULTAT FOR VARIABEL 8, FORHOLDET MELLOM ORDFORMENE FISK OG FESK

Ord som kan ha lågning $y > \emptyset$ er de minst frekvente i intervjuet, og også her er det både intra- og interindividuell variasjon. I denne kategorien finner vi også en del markerte ordformer, hvorav de mest markerte nok er *bøgg/bøgd*, og for de mest markerte orda finner vi noe av den interindividuelle variasjonen mellom de fire informantene som figur 20 viser.

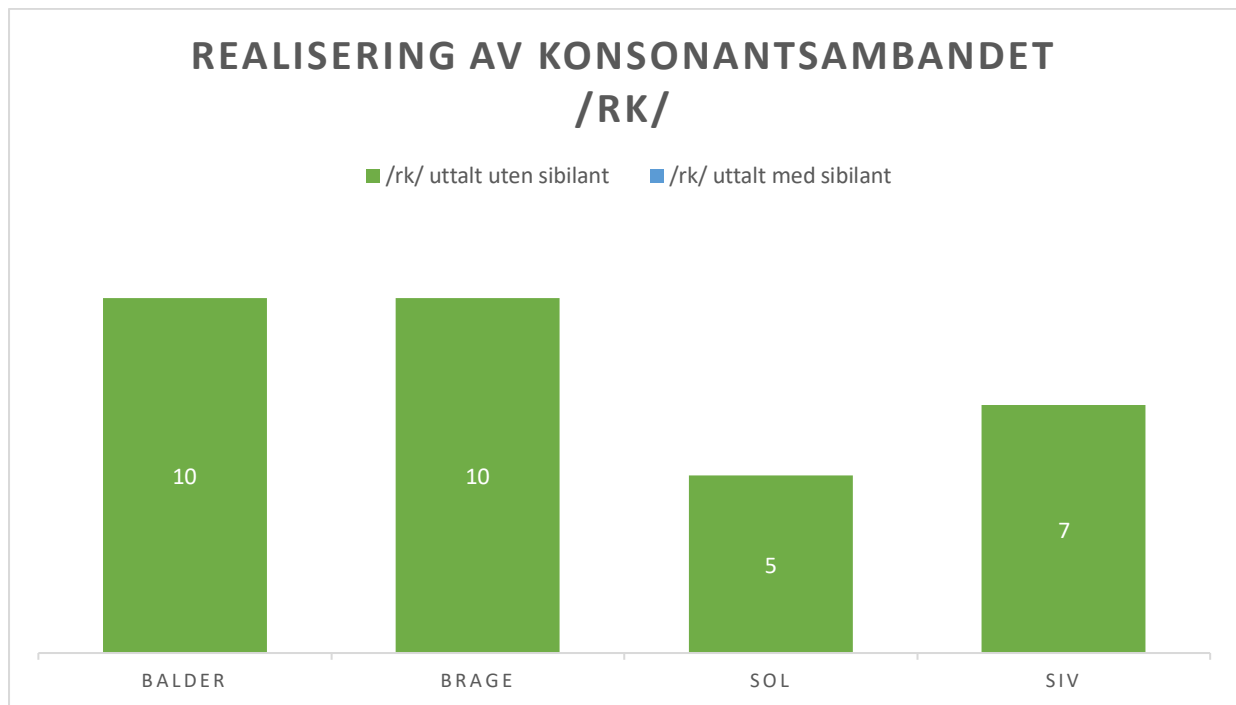
FIGUR 20 RESULTAT FOR VARIABEL 8, LÅGNING $y > \emptyset$

6.1.9 Variabel 9: Realisering av r som sibilant foran k

Figur 21 viser at for denne variabelen har den mest drastiske endringa blant alle mine variabler i denne granskinga funnet sted, i sammenligning med referanseopptaka. Realiseringa av $/r/$ som $[\ʃ]$ foran $/k/$ er nemlig ikke å høre hos noen av hovedinformantene, og denne uttalen høres heller ikke hos noen av de andre ungdomsskoleelevene som stilte opp til intervju.

FIGUR 21 RESULTAT FOR VARIABEL 9, REALISERING AV KONSONANT SAMBANDET RK

Tabell 10 viser hvilke ord med denne variabelen som ble brukt av hver av de fire informantene i denne granskinga. Orda er først skrevet i normalortografi, og uttalen til informantene er deretter gjengitt fonetisk. Hvis ordet forekommer mer enn én gang hos én informant, står antall ganger i parentes. Tilfeller hvor /r/ og /k/ skilles av ei morfemgrense, som for eksempel i ordet *sommerkoteletter*, holdes utenom da de uansett ikke ville ha utløst sibilantuttale. I og med at orda med dette konsonantsambandet ikke er spesielt frekvente, brukte jeg bildetesten for å sikre meg noen belegg. I bildetesten hadde jeg med bilder av Gildeskål gamle kirke og av et kart over Nord-Norge hvor fylket Troms og Finnmark var fargelagt (bildene i bildetesten er gjengitt i avsnitt 5.3.1). Men det forekom også noen flere tilfeller av denne variabelen i løpet av intervju.

TABELL 10 ORD I DATAMATERIALET SOM INNEHOLDER KONSONANTSAMBANDET RK

Balder	styrketrening [styʀkətræ:nɪŋ], kirka [çɪrka], virka [vɪrka], sylteagurk [sy təa:gʊrk], suragurk [sʊ:ra:gʊrk], agurkskiva [a:gʊrkʃi:va], kirke [çɪrkə], tørka [tørka], tørk [tørk], Finnmark [fɪnmark]
Brage	verka (x2) [verka], sylteagurk [sy təa:gʊrk], Tyrkia (x2) [tyrkiɑ], cirka (x2) [sɛrka], kirke [çɛrkə], tørk [tørk], Finnmark [fɪnmark]
Sol	cirka [sɪrka], kirka [çɪrka], gammelkirka [gamə çɪrka] styrketrening [styʀkətræ:nɪŋ], Finnmark [fɪnmark]
Siv	kirke [çɛrk], kirkegård [çɛrkəgo:r], tørke [tørk], Finnmark [fɪnmark], mørke [mørkə], parkenfestivalen [parkənfəstɪvɑ:lɪn]

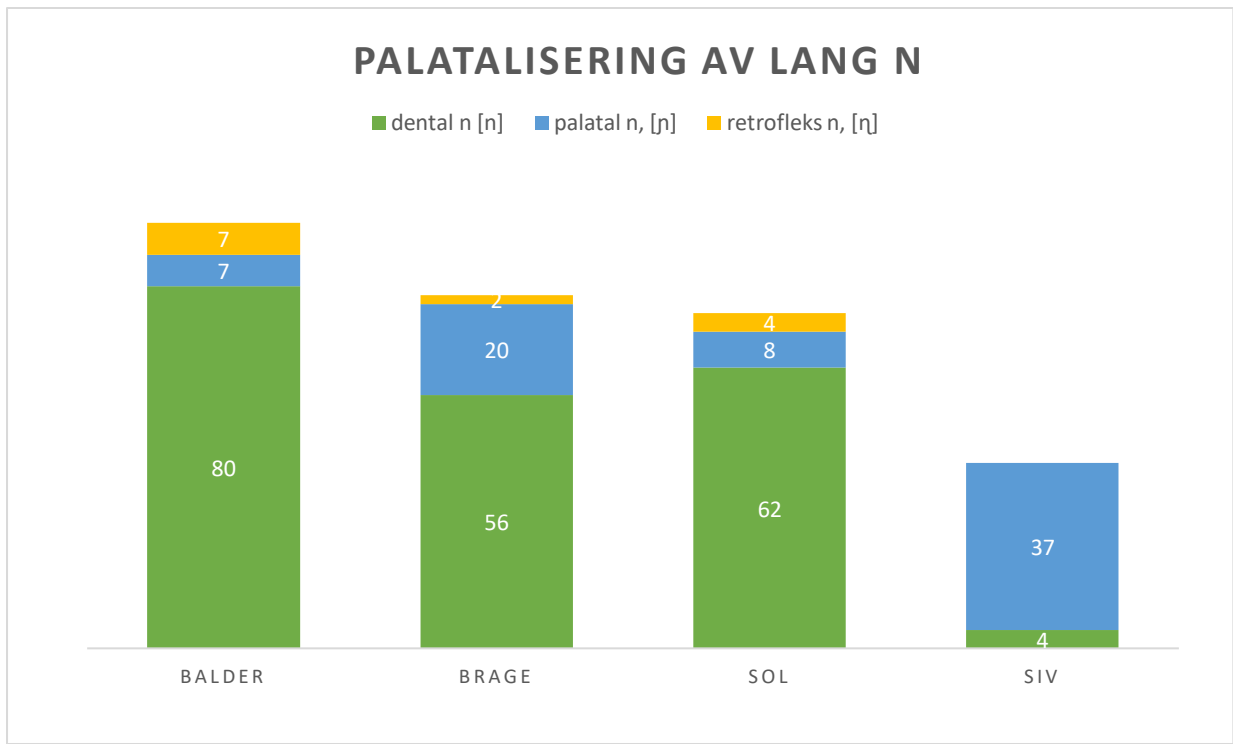
Dette trekket ser ut til å ha gått gjennom ei rask språkendring i dette språksamfunnet, for i referanseopptaka ble denne uttalen registrert for alle tilfella av konsonantsambandet /rk/. Riktignok var antallet belegg relativt sparsomt i disse opptaka. Som omtalt i avsnitt 3.2.9, er [rk]>[šk] et språktrekk som var stigmatisert i Bodø bymål, og dette er trolig en medvirkende årsak til denne endringa. Trekket har derimot ikke forsvunnet overalt. Nesse (2008) og Leistad (1987) omtaler det riktignok ikke i sine bymålsstudier. Andreassen (2019) har det heller ikke med som en variabel i sin studie av det yngre dragsmålet, men jeg merka meg et sitat fra en av hennes informanter som likevel viser at det ikke kan være helt borte i Drag, slik det ser ut til å være blant unge i Nordfjorden: «Ja, de sunnjs det e grettj, mene, æ sport nu i går, men æ må få underskrift sia æ glømte arske» (Andreassen, 2019, s. 63). Neteland (2009) har derimot variabelen med i granskinga si av narvikmålet, og hennes unge informanter realiserer konsonantsambandet som [šk] i 26,5 % av tilfella (Neteland, 2009, s. 86). Det er en tilnærma lik forekomst som hos hennes eldre referansegruppe, men variasjonen er ikke stabil mellom aldersgruppene. Det har endra seg fra å forekomme oftest hos mennene blant de eldre til å ha flest forekomster hos jentene blant de yngre. Språktrekket var altså fortsatt til stede i Narvik da Neteland gjorde sin studie i 2009, men muligens med ei anna sosial betydning enn før.

6.1.10 Variabel 10: Palatalisering av historisk lange dentaler

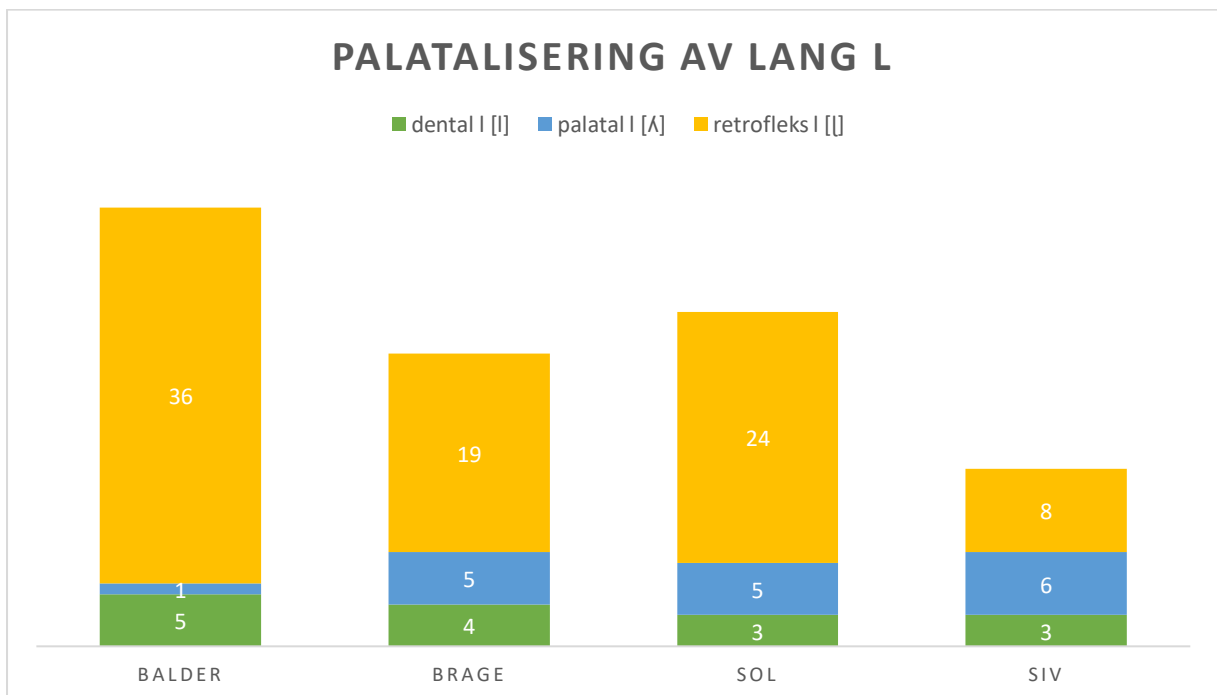
I gjennomgangen av datamaterialet valgte jeg de tradisjonelt palataliserte lange *n* og *l* til å representere denne variabelen. Jeg valgte bort *t* og *d* fordi de forekom relativt sjelden. Tidligere har vi sett at i taleopptaka som utgjorde mitt historiske referansemateriale, bruker alle informantene de tradisjonelt palataliserte lange dentalene, noe som samsvarer med beskrivelser av dialekten i faglitteraturen. Som vi kan se av figurene 22 og 23, har dette endra seg mye hos dagens unge, slik at den avpalataliseringa som beskrives i nyere faglitteratur, også kommer til uttrykk hos informantene i denne undersøkelsen. Og også for denne variabelen vises i stor grad det samme interindividuelle variasjonsmønsteret som for flere av de andre variablene, hvor Siv skiller seg ut med å bruke mer tradisjonelle former. Hva lang *n* angår, er hos Balder, Brage og Sol den dentale varianten, [n], fullstendig dominerende, mens det også finnes noen innslag av den tradisjonelle palatale uttalen [ɲ]. Balder og Sol har også noen tilfeller av den mindre vanlige retroflekse uttalen av lang *n*, [ɲ], den varianten som beskrives som en kompromissvariant mellom dental og palatal uttale (Mæhlum & Røyneland, 2012, s. 80). Hos Siv dominerer den tradisjonelle palataliseringa av lang *n*, mens hun har relativt flere innslag av den moderne retroflekse uttalen av lang *l*, [l̥]. Generelt er det færre forekomster av dette språktrekket hos Siv

enn hos de andre tre, men tendensen ser ut til å være at den retroflekse *l*-en trenger seg fram også hos henne som ellers har mange tradisjonelle former.

FIGUR 22 RESULTAT FOR VARIABEL 10, PALATALISERING AV LANG N

FIGUR 23 RESULTAT FOR VARIABEL 10, PALATALISERING AV LANG L

Det er to ting som peker seg ut som interessante i disse funna, i tillegg til at de viser den pågående avpalataliseringa. For det første er det påfallende at artikulasjonen når den lange *n*-en avpalataliseres, i hovedsak går over til å bli dental, mens det for *l*-ens vedkommende er den retroflekse uttalen som vinner fram. Videre er det interessant at Siv uttaler *n*-en i all hovedsak på tradisjonell palatal måte, samtidig som *l*-en også for hennes del ser ut til å gå gjennom ei endring som trenger vekk den tradisjonelle palataliserte uttalen til fordel for den retroflekse eller dentale. At lang *n* som avpalataliseres, går over til å bli uttalt dentalt, mens *l*-en blir retrofleks, ses, som nevnt i avsnitt 3.2.10, også i det yngre bodøområdet (Nesse, 2008, s. 96).

Hvorfor dette skjer, kan tenkes å ha både intern- og eksternlingvistiske årsaker. Det er for eksempel en mulighet at artikulatoriske eller akustiske årsaker kan ligge til grunn for forskjellige utfall av avpalataliseringa av de to lydene, noe som trenger videre utforskning. Videre er det også forskjell på hva en retrofleks *n* og en retrofleks *l* i denne posisjonen indekserer. Som Neteland (2009, s. 98) peker på, er den retroflekse *n*-en²⁴ forbundet med bymålet i Narvik, men stigmatisert andre steder. Den retroflekse *l*-en er derimot på frammarsj i Oslo og i regionaliserte mål på Østlandet, som for eksempel Svendsen²⁵ (2012) viser. Denne uttalen har vært stigmatisert i Oslo og forbundet med lavstatusmålet i Østfold. Jahr (2020) argumenterer for at når den retroflekse *l*-en kan være i ferd med å overta for den dentale etter [a(:)] og [o(:)] i Oslo, er det ei naturlig fullføring av ei utvikling som starta i hovedstaden mot slutten av 1800-tallet. I denne har den retroflekse *l*-en gradvis overtatt for den dentale som hovedallofon for *l*-fonemet. Jahr (2020) mener videre at utviklinga derimot stoppa før den ble fullført på grunn av at Østfold-målet, som hadde denne *l*-en i denne posisjonen, nøt så lav prestisje. Når så talemåla på Østlandet seinere ble regionaliserte, kunne prosessen fullføres andre steder på Østlandet og spre seg derfra til Oslo. Det er i så fall tenkbart at den retroflekse *l*-ens inntog kan være et standardiseringsfenomen, noe som også Nesse (2008, s. 96) argumenterer for.

6.1.11 Variabel 11: Ubestemt artikkel i hunkjønn, ei

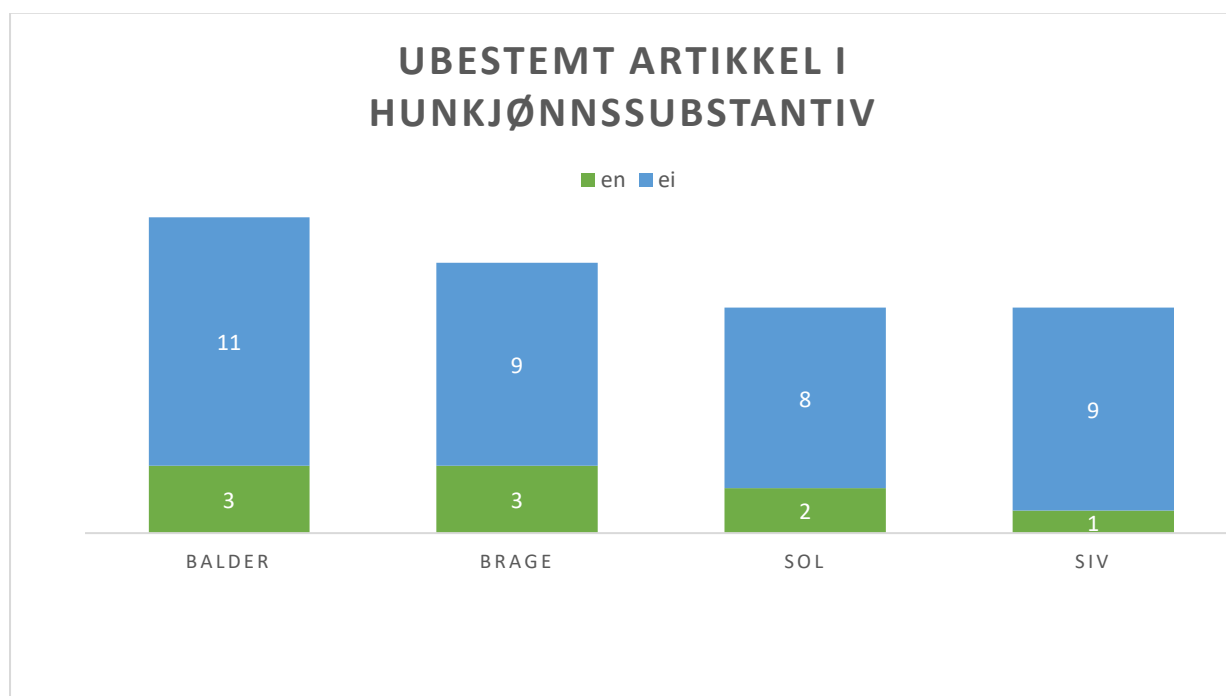
Figur 24 viser fordelinga av ubestemt artikkel realisert som henholdsvis *ei* og *en* i de tradisjonelle hunkjønnssubstantiva som forekommer i ubestemt form i intervjuet. Det finnes noen innslag av *en* som ubestemt artikkel, mens hovedtyngden av de anvendte hunkjønnssubstantiva får ubestemt artikkel *ei*. I noen av tilfella var selve substantivet underforstått i konteksten, som i disse setningene hos henholdsvis Balder og Siv: «Det va en av

²⁴ Neteland benevner den som *postalveolar*

²⁵ Svendsen argumenterer for at det er mer presist å benevne den *apikal l*

di æ læste mæst» (underforstått: ei bok). «No læs æ ei som hete ...» (underforstått: ei bok). «Å så har ho fått ei sånn... eeh, ho dele rom med ei.» (underforstått: ei jente). Disse tilfella er også talt med i figur 24. I og med at det er mer enn én eller to mulige «glipper» hos én informant, men forekommer hos alle fire, kan det se ut til at tendensen til sammenfall av maskulint og feminint genus som er dokumentert i ulike talemål rundt om i landet (for eksempel Lødrup, 2011; Westergaard & Rodina, 2016; Johannessen, 2020) holder på å spre seg til i dette talemålet også. Under figur 24 viser tabell 11 en oversikt over de hunkjønns substantiva som ble brukt av informantene, samt den ubestemte artikkelen som ble brukt. I tabellen ser vi at Sol bruker både *ei* og *en* foran skole, et substantiv som i denne dialekten tradisjonelt har vært hunkjønn. Hun bruker derimot det samme substantivet to ganger i bestemt form, og begge ganger med bestemthetssuffikset *-a*: «skola». Ingen av de andre hunkjønns substantiva som brukes med ubestemt artikkel, forekommer også i bestemt form i intervjuet. Dermed er det ikke mulig å slå fast om informantene kunne brukt ubestemt artikkel *en*, men bestemthetssuffikset *-a*. Ikke alle substantiva fra bildetesten er blitt med hos alle fordi det viste seg komplisert å greie å lokke fram den ubestemte artikkelen hos alle.

FIGUR 24 RESULTAT FOR VARIABEL 11, UBESTEMT ARTIKKEL I TRADISJONELLE HUNKJØNNSSUBSTANTIV

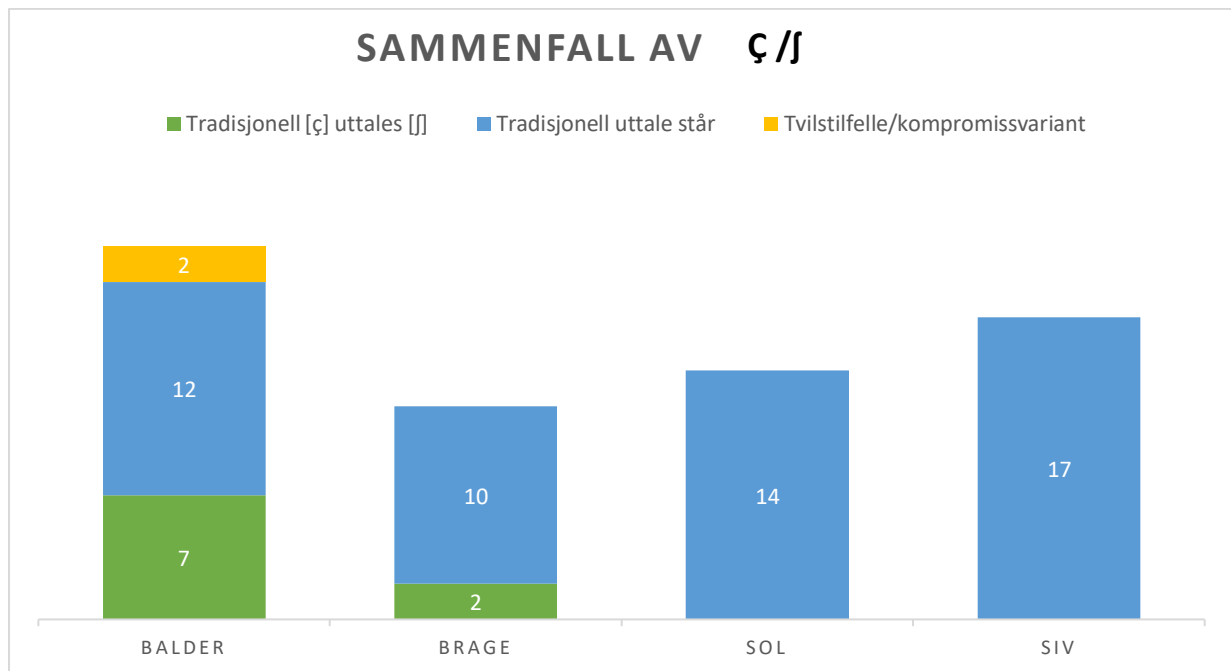
TABELL 11 DE TRADISJONELLE HUNKJØNNSSUBSTANTIVA SOM FOREKOMMER I DATAMATERIALET

Balder	ei øy, ei venteliste, ei tidslinje, ei oppgave, ei kirke, ei skjorte, ei bøtte, ei bru, ei lommelykt, ei bok, ei hytte, en gruppe, en kjevle, en bok
Brage	ei skulder, ei stund (x2), ei lønn, ei kirke, ei hytte, ei bøtte, ei uke (x2), en finskjorte, en bru, en bok
Sol	ei uke, ei kirke, ei hytte, ei bok, ei lommelykt, ei bru, ei bøtte, ei setning, en t-skjorte, en skole
Siv	ei uke, ei skole, ei kirke, ei hytte (x2), ei steikepanne, ei skjorte, ei bok, ei lommelykt, ei bru, en trygghet

6.1.12 Variabel 12: Fonemsammenfall mellom /ʃ/ og /ç/

Det er godt dokumentert i mange talemålsundersøkelser rundt om i landet at det pågår et sammenfall mellom fonema /ʃ/ og /ç/ som sprer seg blant unge mennesker (se avsnitt 3.2.12). Talemålet til Sol og Siv i denne studien ser derimot ikke ut til å være berørt av dette, og heller ikke de andre jentene som stilte opp og ble intervjuet. I alle tilfella hvor jentene bruker ord med tradisjonell uttale [ç], er det denne uttalen som realiseres hos dem. Dette gjelder både i framlyd og i innlyd. Hos guttene finner vi derimot noen tilfeller av sammenfall av de to fonema. Hos Brage er det riktignok bare ei antydning, med to realiseringer av [ʃ] for tradisjonell [ç], mens Balder har en litt større andel av uttale med [ʃ] i tilsvarende ord. Hos Balder registrerer jeg også et par tvilstilfeller som kan tyde på en slags mellomvariant mellom [ʃ] og [ç]. I tillegg merka jeg meg at i intervjuet med Balder, som han gjennomførte sammen med en kamerat som ikke endte opp som hovedinformant, viste kameraten den samme tendensen til å uttale den opprinnelige [ç] som [ʃ]. Figur 25 viser resultata for denne variabelen for de fire hovedinformantene. Med bakgrunn i disse funna kan det dermed se ut som om dette er et fenomen som er i ferd med å gjøre sitt inntog blant guttene i denne bygda, men (ennå) ikke hos jentene. Denne tendensen til at guttene ser ut til å lede an i fonemsammenfallet, samsvarer med en del andre granskinger, som for eksempel studien til Rød (2014) av Molde bymål og Jacobsen (2015) si gransking av denne variabelen i Tromsø og Trondheim.

FIGUR 25 RESULTAT FOR VARIABEL 12, FONEMSAMMENFALL SKJ/KJ

I diagrammet dominerer den blå fargen, noe som visualiserer at fonemsammenfallet ikke er kommet langt i dette språksamfunnet ennå. Ord med [j] er uttalt på tradisjonell måte i alle tilfeller av alle informantene, så det er heller ingen tegn til at [ç] noen gang brukes for det tradisjonelle fonemet /ʃ/. Tabell 12 gir en oversikt over alle ordformene i intervjuet med den tradisjonelle uttalen [ç], med antall tilfeller i parentes.

TABELL 12 OVERSIKT OVER ORDFORMENE I DATAMATERIALET MED TRADISJONELL UTTALE /ç/

Balder	Kjenne [çen:ə] (x2), kjøre [çø:rə], kjedelig [ʃe:dəli] (x3), Kjøpstad [ʃøpsta:], kjempe [ʃæmpə], kjellerstua [çelərstua] (x2), kjenn [çen], kjent [çent] (x2), kjør [çø:r], kjøtt [ʃøt], kylling [ʃyl:ɪŋ], kjørt [çø:rt], kysten [ʃystn], kirke [çerkə], kjevle [çævlə], kjøttdeig [ʃøtei]
Brage	Kjøpesenteret [çø:pəsæntərə] kjøp [çø:p](x2), kjøp [ʃø:p], kjenner [çen], ikkje [içə] (x2), kjedelig [çe:dəli], kjøpt [ʃøpt], kjent [çent], kirke [çerkə], kjøkken [çøk:ən]
Sol	hardkjør [ha:rçø:r], kjenn [çen], kjør [çø:r](x2), ukjent [u:çent], kjedelig [çe:dəli], ikkje [içə] (x3), kjørt [çø:rt], kjedelig [çe:dli] kjenne [çen:ə], elgkjøttdeig [ælgçøt:ei], kjevle [çævlə]
Siv	kjenn [çen], (x3) kjem [çæ:m] (x5), kjedelig [çe:dəli], mykje [myçə], kjempeartig [çæmpəatɪ], kjent [çent], kjøttkake [çøtka:k], kirke [çerk], kirkegård [çerkəgå:r], kjevle [çævlə], ikkje [içə]

6.1.13 Et utvalg ord med bruk av tradisjonell og nyere form

Tabell 13 viser et lite utvalg av former av noen forholdsvis frekvente ord som opptrådte i intervjuet enten i sin tradisjonelle saltenmålsform eller i en nyere form. Disse orda var ikke med i variabelutvalget ellers. Orda er (bokmål): *gjør, gikk, vært, snø, her, mye, og sier*. Rutene med

den tradisjonelle varianten er farga med blått, mens rutene med de nyere formene er farga med grønt. Det disse orda har til felles, er at den nyere formen tilsvarer en standard/bokmålsform i tillegg til å være bymålsformen. Det er intraindividuell variasjon kun i to tilfeller, og da er det Siv som veksler mellom /he:r/ og /hæ:r/ og Balder som veksler mellom /sei/ og /si:r/. Alle de andre ordformene er konsekvent brukt av hver av informantene.

TABELL 13 OVERSIKT OVER ENKELTORD SOM I SAMTALEN FOREKOM ENTEN I TRADISJONELL ELLER NYERE FORM

	[jæ:r] eller [jø:r]	[jæk] eller [jik]	[ha vø:r] eller [har væt]	[sny:] eller [snø:]	[he:r] eller [hæ:r]	[myçe] eller [my:e]	[si:r] eller [sei]
Balder	[jø:r]	[jik]	[har væt]	[snø:]	[hæ:r]	[my:e]	[sei] og [si:r]
Brage	[jø:r]	-	[har væt]	[sny:]	[hæ:r]	[my:e]	[sei]
Sol	[jø:r]	[jik]	[har væt]	[snø:]	[hæ:r]	[my:e]	[si:r]
Siv	[jæ:r]	[jæk]	[ha vø:r]	[sny:]	[he:r] og [hæ:r]	[myçe]	[sei]

6.1.14 Oppsummering av resultata for de språklige variablene

I tabell 14 oppsummeres resultata som er presentert i dette delkapitlet. I kolonnene til høyre markeres så om *hovedtendensen* for hver variabel er at de tradisjonelle formene er opprettholdt, om det er variasjon, eller om nyere former er tatt i bruk.

TABELL 14 OPPSUMMERING AV DE SPRÅKLIGE VARIABLENE

Variabel	Oppsummering av resultat	Trad.	Variasjon	Ny
1: ikke eller ikkje	Den tradisjonelle formen <i>ikkje</i> har i stor grad blitt erstatta av <i>ikke</i> . Noen få tilfeller av <i>ikkje</i> forekommer hos tre av fire informanter.			X
2: flertallsendinger på hunkjønnsord	Sammenfall mellom flertallsformene av hunkjønns- og hankjønnsst substantiv, slik som i Bodø, er delvis gjennomført. Én informant bruker den tradisjonelle apokoperte formen av ubestemt flertall av noen tradisjonelle matretter.		X	
3: Noen enkeltord som karakteriserer by- og bygdemål	Det varierer i hvilken grad bymålsformene <i>nu</i> , <i>kommer</i> og <i>hjem</i> har slått gjennom hos informantene i denne studien. Variasjonen er hovedsakelig interindividuell.		X	

Variabel	Oppsummering av resultat	Trad.	Vari a- sjon	Ny
4: <i>e</i> eller <i>ei</i> , monoftong eller diftong	De tradisjonelle formene med diftong holder seg godt. For <i>vet/veit</i> er formen med diftong noe vanligere, men brukes likevel av disse informantene i et mindretall av tilfella.	X		
5: Personlig pronomen 1. person entall, <i>e</i> eller <i>æ</i>	<i>Æ</i> har tatt helt over for <i>e</i> for tre av fire av informantene i undersøkelsen. Hos den fjerde er det variasjon, med lik forekomst av begge formene.			X
6: <i>Da</i> eller <i>det</i> ?	Den gamle saltenmålsvarianten med <i>da</i> for <i>det</i> viser seg å være nesten helt fraværende hos disse informantene. Den forekommer kun hos én informant i et lite antall tilfeller.			X
7: Apokope	I infinitiven holder apokopen seg svært godt. For presens og preteritum av svake verb (<i>e</i> - verb) er det variasjon mellom former med og uten apokope, med overvekt av apokoperte former hos de fleste. For de andre morfologiske kategoriene hvor apokopen var gjennomført som fast apokope i saltenmålet tidligere, er det bare hos én av informantene i denne studien at de tradisjonelle apokoperte formene fortsatt står seg. Denne granskinga har ikke kunnet vise noen belegg for supinum av sterke verb.		X	
8: Lågning	Lågning av <i>e >æ</i> holder seg. For <i>i >e</i> er formene med lågning de mest frekvente hos tre av de fire informantene. For <i>y >ø</i> er det bare to av de fire som realiserer ordformer med lågning. Den tradisjonelle bygdemålsformen <i>fesk</i> holder seg godt mot <i>fisk</i> hos informantene i denne studien.		X	
9: Realisering av /r/ som sibilant foran /k/	Dette språktrekket er fraværende hos disse informantene.			X
10: Palatalisering av historisk lange dentaler	Dental <i>n</i> ser ut til å konkurrere ut den palatale lange <i>n</i> -en. For den lange <i>l</i> -en er den retroflekse uttalen blitt den mest vanlige.			X
11: Ubestemt artikkel i hunkjønnsord, <i>ei</i>	Alle informantene i denne studien har innslag av sammenfall av ubestemt artikkel <i>ei</i> og <i>en</i> i tradisjonelle hunkjønnsord, men hunkjønnsartikkelen <i>ei</i> står fortsatt sterkest.	X	(X)	
12: Fonemsammenfall mellom /f/ og /ç/	Skillet mellom <i>kj</i> - og <i>skj</i> -lydene opprettholdes helt av jentene i denne granskinga. For guttene har sammenfall begynt å gjøre seg gjeldende, så vidt hos den ene og noe mer hos den andre.		X	

Variabel	Oppsummering av resultat	Trad.	Vari a- sjon	Ny
13: Et utvalg ord: gjør, gikk, har vært, snø, her, mye, sier	Tre av informantene bruker ikke de tradisjonelle formene, men sier [jø:r], [jik], [ha:r væt], [hæ:r], [my:ə]. For sny/snø er det halvt om halvt hos de fire, og for sei/sir holder den tradisjonelle formen seg i større grad enn for de andre orda. Den fjerde informanten bruker de tradisjonelle formene nesten helt gjennomført.		X	

6.2 De sosiale variablene

Etter å ha sett på hvordan de fire informantene realiserer de språklige variablene i undersøkelsen, presenterer jeg i dette delkapitlet hva de fire forteller om seg sjøl i løpet av intervjuet. Som omtalt i metodekapitlet, svarte informantene på spørsmål om seg sjøl, interesser, levemåte og tanker om framtida. I siste del av intervjuet delte de også tankene sine om og holdninger til dialekten sin. Utgangspunktet for framstillinga er temaene i intervjuguiden. Disse skal si noe om hva som betyr noe for informantene i deres liv og dermed kan ha påvirkning på deres språklige atferd. Noen av temaene slås sammen til videre kategorier, og for disse sammenfattes først ungdommenes svar i tabellform. Deretter utdypes svara noe.

Sitatene fra informantene i denne delen blir gjengitt på bokmål.

6.2.1 Fritid

I tabell 15 oppsummeres først hvilke aktiviteter ungdommene oppgir at de liker å drive med når de har fri, og deretter hva de sier om egen mediebruk i fritida.

TABELL 15 OVERSIKT OVER INFORMANTENES FRITIDSINTERESSER

Fritidsaktiviteter	
Balder	Fotball, styrketrening sammen med venner, dataspill, tv-serier/youtube, være med venner og familie
Brage	Trening, dataspill, være med søsken, dra til byen og «henge rundt» (mest om sommeren), tv-serier
Sol	Spille fotball, se på fotball, være med venner, dra til byen
Siv	Tegning og maling/kunst, gå på turer med familien, dataspill, tv-serier, lesing
Mediebruk	
Balder	Mye på internett. Bruker en del tid på online dataspill, tv-serier eller youtubevideoer. Bruker Snapchat og Tiktok en del. Leste bøker før, men ikke nå lenger.
Brage	Begrenser tida på sosiale medier. Bruker Snapchat noe. Ser på action-serier og på videoer på youtube. Leser lite.
Sol	Bruker mye tid på internett, og særlig på Tiktok. Bruker også andre sosiale medier. Ikke så glad i å lese bøker lenger, men leser en del tekster som hun for eksempel kommer over på Facebook.
Siv	Bruker internett en del, særlig sosiale medier. Ser serier på strømmetjenester. Liker å lese bøker, helst på engelsk.

De fire informantene beskriver det som framstår som alminnelige interesser for ungdom på deres alder. I bygda finnes ikke noe organisert fritidstilbud for ungdommene lenger. Da de var mindre, spilte de fotball på det lokale idrettslaget, men dette laget løste seg opp mot slutten av barneskolen. De har fått noen tilbud om å reise til kommunesenteret for å være med på fritidstilbud der, men det har de takka nei til. Så det meste av fritida deres består av egenorganisert aktivitet. Balder er unntaket som har blitt med på et fotballag i nærheten av byen.

Fotball interesserer både Balder og Sol, og for Balder er dette hans hovedinteresse. To ganger i uka reiser han med buss i førti minutter til en forstad til Bodø for å gå på organisert trening med fotballaget der. Sammen med dette laget spiller han divisjonsspill i Salten. Han var dermed den eneste som har fortsatt med organiserte fritidsaktiviteter etter at tilbudet på hjemlassen smuldra opp. Sammen med flere av guttene på stedet reiser han også den samme turen med buss for å trene på treningssenter flere dager i uka når det ikke er fotballtrening. Brage er også interessert i styrketrening, men er ikke i samme grad interessert i å ta turen til stedet nærmere

byen for å gå på treningscenter. Han foretrekker å trene hjemme. Både Balder og Brage spiller også av og til fotball i gymsalen sammen med de voksne i bygda.

Guttene og Siv spiller også en del dataspill, men Balder sier at han spiller mye mindre enn før, både fordi han ikke har tid, og fordi han er blitt litt lei av det. Hvis de spiller med noen på nettet, er det med folk de kjenner, og ikke med ukjente. Dette gjelder for alle tre.

Hovedinteressene til Siv er derimot tegning og maling og å gå på turer. Hun bruker naturen hun er omgitt av til begge disse aktivitetene. Hun går «overalt der det går an å gå tur», og hun tegner og maler landskapet i de hjemlige omgivelsene. Interessen for friluftsliv dyrker hun i hovedsak sammen med den nærmeste familien. Hun har blant annet vært på mange av fjelltoppene i nærområdet.

Alle fire reiser til byen jevnlig, men de beskriver store forskjeller angående hvor ofte dette skjer. Sett bort fra Balder, som reiser nesten daglig til ytterkanten av byen for å trene, er det Sol som er mest tiltrukket av å reise til sentrum, og hun virker å være den som gjør det oftest. Sol gir uttrykk for at byen er en litt mer spennende plass å oppholde seg enn i hjemmemiljøet, da hun er mer ukjent der enn på hjemlassen. I byen er det kjøpesenteret rett utenfor sentrum og Glasshuset²⁶ som er de mest attraktive stedene. Hun liker å gå der og se på klær i butikkene. Når informantene reiser til byen, er det stort sett sammen med én eller flere av de andre ungdommene på hjemstedet. De har en del bekjente i byen, men de nærmeste vennene er de som bor på hjemlassen. For Siv er det derimot ikke så fristende å reise til byen, og hennes favorittplass er hjemme blant venner og familien. Alle reiser oftere til byen om sommeren, for som Siv sier: «Liksom, det blir jo kjedelig å bare sitte hjemme i to måneder».

Alle fire forteller om en god del bruk av tid på medier. Sosiale medier er populære, men mengden av tid de bruker på det, varierer. Balder er «nesten hele tida», som han sjøl sier, på internett, enten med mobilen eller på pc-en. Han hører mye på musikk, og er på Snapchat og Tiktok og spiller nettbaserte dataspill. Brage sier at han derimot velger å begrense tida på sosiale medier. Han synes det er «for dumt å bruke masse tid av dagen til å sitte og bla på Tiktok», som han sjøl uttrykker det. Han bruker derimot Snapchat til å kommunisere med venner. Siv bruker også Tiktok en del, og Snapchat til å kommunisere med venner, men Sol virker å være den som er mest på sosiale medier. Hun sier: «Jeg tror man bare blir avhengig, og så bare fortsetter man å gjøre det, og så blir det bare en del av rutinen din på en måte». Å se videoer på Tiktok er det

---

²⁶ Ei overbygning av glass over gågata i sentrum

hun gjør aller mest. Sol er derimot ikke så interessert i tv-serier eller youtubevideoer som de andre tre. Både Balder, Brage og Siv ser på amerikanske tv-serier på strømmetjenester. De gir ikke uttrykk for at de ser på lineær tv i noen særlig grad. Kontakten de har med andre via internett er hovedsakelig folk de kjenner i nærmiljøet og til dels andre steder i distriktet.

Siv er den eneste av de fire som er interessert i å lese bøker. Hun liker best å lese på engelsk, og hun liker å lese om «alt mulig rart», inkludert fortellinger, for eksempel fantasy. De andre har i all hovedsak lagt vekk den lesinga av bøker som de dreiv en del med da de var yngre. Sol, som jo er mye på internett, leser derimot en del tekster som hun kommer over mens hun skroller på Facebook, det kan for eksempel være artikler om ting som har skjedd, eller blogger. Hun leser bare på norsk.

6.2.2. Oppvekst, skole og framtidsplaner

I dette delkapitlet oppsummeres hva informantene fortalte om holdninger til skolen og hvilke framtidsplaner de har.

6.2.2.1 Holdninger til oppveksten i bygda og til skolegangen

Tabell 16 sammenfatter deres holdninger til oppveksten og skoletida de har hatt på hjemstedet.

TABELL 16 OVERSIKT OVER INFORMANTENES FORHOLD TIL OPPVEKSTEN I BYGDA OG TIL SKOLEN

Balder	Fin oppvekst, ville ikke bodd i byen. Litt kjedelig hvis vennene ikke er tilgjengelige. Synes det er fint å gå på en liten skole. Gym er det best likte faget, ellers ikke så interessert i skolefaga. Har vurdert å bytte til idrettsfaglig ungdomsskole i byen pga. fotballinteressen.
Brage	Setter pris på å ha vokst opp på en liten plass. Liker at de er få elever på skolen. Ikke særlig glad i skolefaga. Foretrekker å være fysisk aktiv, og gym og friluftsliv er favorittfaga. Liker også engelsk.
Sol	Synes det har vært fint å vokse opp på dette stedet. Har vært mye utendørs i oppveksten. Synes det er bra å gå på en liten skole. Liker friminutta best. Liker faget mat og helse, men er generelt ikke glad i skolefaga.
Siv	Bygda har vært en trygg plass å vokse opp, fordi alle kjenner hverandre. Er mye ute i naturen. Synes det er bra å gå på en liten skole. Engelsk er favorittfaget.

Alle fire informantene snakker i hovedsak veldig positivt om oppveksten i hjembygda, og de uttrykker stort sett felles holdninger til denne. De har særlig satt pris på å ha vokst opp med de samme menneska rundt seg hele tida, og at alle kjenner alle både i bygda og på skolen. Som Siv sier: «Du får en sans for en trygghet.» Ingen kunne tenkt seg å bo i byen, og Balder uttrykker det slik: «Hver gang vi kjører i byen og vi ser alle de der bilene fare forbi hele døgnet, det går

ikke bra. Det bare er noe med det.» Det kan riktignok være litt kjedelig siden plassen er liten med få folk, og det er få aktivitetstilbud, men alle gir uttrykk for at fordelene oppveier disse ulempene.

Balder har hatt mye glede av å bo nær besteforeldrene sine, og hvis vennene hans er borte, liker han å bruke tid på å hjelpe bestemora med praktiske ting. Han har også tilbrakt mye tid med besteforeldrene gjennom oppveksten. Han gikk mye tur med dem eller også sammen med venner. Han liker at skolen er liten, men han er ikke begeistra for skolefaga. Han liker best gym og idrett. Han synes likevel godt om en del av oppgavene de får i KRLE og samfunnsfag, og matematikk er greit. Han har vurdert å fullføre ungdomsskolen på NTG²⁷ i Bodø, men det ble ikke noe av.

Brage synes det å ha vært med de samme folka hele oppveksten har vært bra. I barndommen var det mye fotballspilling med de andre. Han er ikke særlig glad i skolefaga. Han synes han lærer mye unyttig på skolen, og misliker særlig fag som KRLE, samfunnsfag og naturfag. Gym og friluftsliv er bra, fordi fysisk aktivitet er det han liker best. Han liker også engelsk, for det er han flink i. Det er nok fordi han har sett mye på filmer og gjort «masse sånn digitalt» på engelsk, mener han.

Sol var mye ute i oppveksten med faren og hundene, og har satt pris på å bo på det hun kaller et «øde sted». Hun verdsetter særlig at å gå på en liten skole gir større muligheter til å få hjelp, men det er litt kjedelig med såpass få folk. Hun sier spøkefullt at hun liker friminutta best. Hun misliker alle skolefaga, men mat og helse er et unntak.

Siv synes det å bo på et lite sted har vært trygt i oppveksten. I barndommen lekte hun mest med broren fordi hun bor et stykke unna de andre jevnaldrende. Om skolen sier hun det samme som Sol, at det er større mulighet for å få hjelp av lærerne siden de er så få elever. Hun synes også det er trygt og fint å vite hvem alle er, men også litt kjedelig at en alltid bare treffer de samme menneska. Hun er spesielt glad i engelsk siden hun får gode karakterer i det faget, og gir ikke i samme grad uttrykk for å mislike skolefaga som de andre gjør. Gym er faget hun liker minst.

6.2.2.2 Framtidsplaner

Informantene ble spurt om sine framtidsplaner, både hva angår videre utdanning og om de ønsker å bli boende på hjemlassen i framtida. Tabell 17 oppsummerer svara.

---

²⁷ Norsk Toppidrettsgymnas, en stiftelse som driver private ungdomsskoler og videregående skoler for elever som ønsker å kombinere skolegangen med satsing på idretten sin.

TABELL 17 OVERSIKT OVER FRAMTIDSPLANENE TIL INFORMANTENE

Utdanning	
Balder	Vil søke NTG, havbruk på Inndyr eller idrettsfag i Bodø.
Brage	Vil gjerne gå på havbruk på Inndyr. Et alternativ er å gå på videregående i Bodø, men ingen andre steder er aktuelle.
Sol	Er usikker, men tenker på helse- og oppvekstfag i Bodø.
Siv	Vil gå studiespesialisering på videregående. Senere vil hun studere i en annen by.
Ei framtid i bygda?	
Balder	Ønsker å flytte tilbake etter videregående og gjerne jobbe på fiskeoppdrettsanlegget i hjembygda, eventuelt i marinaen i havna.
Brage	Vil komme tilbake og bo i hjembygda i framtida. Ønsker å jobbe på oppdrettsanlegget.
Sol	Ønsker å bo i distriktet i framtida, men ikke nødvendigvis på hjemplassen.
Siv	Tviler på at hun vil komme tilbake og bo på hjemplassen. Mener jobbmulighetene vil være for få.

Balder vet ikke helt hva han vil gjøre etter ungdomsskolen. Han vil søke på NTG, men han regner det ikke som realistisk å komme inn der. Han tenker ellers å søke på havbruk på Inndyr eller idrettslinja i Bodø. Om havbrukslinja sier han: «Da kan jeg bli utdanna til en jobb jeg synes virker veldig interessant og artig». Han ser for seg å flytte tilbake til hjemplassen med én gang for å jobbe på fiskeoppdrettsanlegget der. Det er i bygda han ønsker å bo i framtida, og det samme gjør Brage. Han er også frista av utdanningsmuligheten innen havbruk i hjemkommunen, og ser også for seg jobb på lakseoppdrettsanlegget. Han har allerede familiemedlemmer som arbeider der. Han mener det er en god jobb som er godt betalt, og arbeidsoppgavene er fysiske, slik som han ønsker seg. Et alternativ for videregående er å reise til Bodø, men han ser for seg å komme tilbake og bli boende på hjemplassen i framtida. Å bo i en by er ikke noe som frister Brage.

Sol vet ikke hva hun vil gjøre etter ungdomsskolen, og er også veldig usikker på hva hun kunne tenke seg å jobbe med. Hun har tenkt på å søke på helse og oppvekstfag i Bodø, men hun har foreløpig ikke bestemt seg. I framtida ser hun for seg å bli boende i distriktet, men ikke nødvendigvis på hjemstedet. «Jeg tror ikke jeg blir å flytte milevis langt unna, men kanskje litt unna, på en måte», sier hun om det.

Siv er mer bestemt på at hun vil gå på studiespesialiserende i Bodø. Seinere vil hun flytte til en annen by for å studere. Hun tviler på at hun kommer til å bli boende på hjemplassen seinere, men understreker «selv om det er fint her». Hun tenker mer på at det antakelig vil være få jobbmuligheter med den akademiske utdannelsen som hun ønsker seg. Dessuten tenker hun at det hadde vært greit å se og oppleve andre steder med andre folk.

6.2.3. Tradisjon og modernitet

Dette avsnittet søker å utfylle inntrykket av informantenes innstilling til det moderne og det tradisjonelle som allerede er gitt i avsnitta over. *Modernitet* knyttes av sosiologen Anthony Giddens (1994, i Røyneland, 2005) til en atskillelse av tid og rom og ei frikopling av sosiale institusjoner. Dette innebærer at i det moderne livet er det sosiale livet fristilt fra båndet til spesifikke steder og fra tidligere retningslinjer og praksiser, deriblant språklige praksiser. I et slikt moderne samfunn er *tradisjon* underforstått som noe utholdende og langvarig, og er ikke lenger noe som gir seg sjøl, men noe som må velges bevisst og forsvares aktivt (Røyneland, 2005, s. 97–102). I løpet av intervjuet snakka informantene blant anna om sine holdninger og smak innenfor temaene musikk, reising og mat. Tabell 18 viser ei sammenfatning av det de fortalte.

TABELL 18 OVERSIKT OVER INFORMANTENES MATVANER, MUSIKKSMÅK OG SYN PÅ REISING

Mat	
Balder	Favorittrettene er burger og sushi. Spiser variert hjemme og tradisjonsmat hos bestemor.
Brage	Spiser mye variert hjemme. Liker best vårruller og taco.
Sol	Favoritten er sushi og kyllingwok. Hjemme spiser de også en del elgkjøtt.
Siv	Spiser tradisjonell mat hjemme. Lasagne er favorittretten.
Musikk	
Balder	Rap og hiphop – hører på dette hele tida når han er hjemme.
Brage	Rap og hiphop og musikk med mye bass.
Sol	Liker musikk, men har ingen utprega musikksmak.
Siv	Hører på metal og indierock.
Reising	
Balder	Liker ikke særlig godt å reise, liker seg best hjemme.
Brage	Liker å reise til varme steder.
Sol	Liker å reise og vil gjerne reise mer.
Siv	Har ikke reist mye, men drømmer om å reise i framtida.

Intervjua viser at både favorittmaten og -musikken til ungdommene er variert og moderne. Erfaringa med og holdningene til reising er varierende.

Ungdommene er glade i og spiser mange retter fra det internasjonale kjøkkenet, men det er også noen innslag av tradisjonsmat hos alle blant maten de nevner. Aller mest av den tradisjonelle norske maten spiser de hjemme hos Siv. Balder og kameratene liker å dra til byen for å spise. Balder jakter da på byens beste burger, men spiser også gjerne tradisjonell kaldsei²⁸ hjemme hos bestemora. Hos Sol lages det sushi, men også mat med elgkjøtt fra den tradisjonelle elgjakta. Musikksmaken er også moderne. Alle er glade i musikk, og strømmer mye musikk når de er hjemme eller sitter på bussen.

Det er forskjellige holdninger til reising hos informantene. Siv er den som har reist minst, og har foreløpig ikke vært i utlandet. Derimot får hun mange impulser fra sosiale medier, og derfor drømmer hun om å reise til Skottland, Irland og mange land i Asia. Særlig drømmer hun om å dra til Japan i mai for å se kirsebærblomstringa, som hun har sett på Tiktok. Sol har vært i Syden og på langhelger med familien, og hun vil også gjerne reise mer i framtida. Guttene har begge vært på flere feriesteder i Syden. Brage drømmer om å gjøre det mer, men Balder er ikke glad i å reise. Han blir fort lei og vil hjem igjen. Han drømmer likevel om å reise til USA og besøke Los Angeles og New York, der favorittseriene hans er spilt inn, eller å bade på Maldivene.

6.2.4 Holdninger til språket

I slutten av intervjuet snakka informantene om sine holdninger til og tanker om talemålet sitt. Tabell 19 er et sammendrag av de fortalte.

TABELL 19 OVERSIKT OVER INFORMANTENES HOLDNINGER TIL EGEN DIALEKT

Balder	Beskriver dialekten sin som ei blanding av nygårdtdialekt og bodødialekt. Synes den er fin og at det er grunn til å prøve å bevare «det lille som er igjen» av det tradisjonelle talemålet. Snakker annerledes enn foreldrene og besteforeldrene, men tilpasser seg automatisk til dem hvis de er mye sammen.
Brage	Mener talemålet sitt er veldig likt bodødialekt. Når han er sammen med familien, legger han ubevisst om og snakker mer sånn som dem. Mener at bodødialekten sprer seg.
Sol	Beskriver dialekten sin som «en slags nordlending», og at hun snakker noenlunde likt som de gjør i Bodø. Mener at hun snakker forskjellig fra foreldre og besteforeldre. Veksler ikke avhengig av om hun snakker med venner eller familie.
Siv	Beskriver dialekten sin som «nordlending» og litt annerledes enn de andre ungdommene sin. Snakker nokså likt foreldrene, og enda litt mer tradisjonelt når hun er sammen med familien. Tror ikke at hun vil forandre dialekten mye når hun flytter. Mener dialekten bør bevares.

²⁸ Tradisjonell rett hvor nyfiska sei kokes med laurbærblader, kjøles av i laken og spises med kokt potet, agurksalat, rømme og flatbrød.

Informantene er alle svært bevisste på at talemålet deres ikke er helt likt som foreldrene sitt. Balder er helt klar på at han snakker annerledes enn foreldrene og besteforeldrene, og karakteriserer talemålet sitt som ei blanding av den lokale dialekten og bodødialekten. Han er også bevisst på at han ikke alltid snakker likt: «Sånn at hvis jeg er lenge sammen med foreldrene mine, for både mamma og pappa sier *e*, og bestemor og bestefar, så kan jeg fort bytte om til *e*». På skolen, og ellers sammen med kompiser i andre sammenhenger, sier han *æ*. Et anna ord der han vet han veksler, er *si*: «Og så hvis jeg skal si noe til andre enn hjemme, så sier jeg *si*, men hjemme så blir det *sei*». Dette er ei veksling som han sier skjer automatisk. Men samtidig snakker han ikke helt som de i Bodø, mener han, sjøl utenfor hjemmet: «Nei, de sier jo sånn der *gjør, middag, vann, fisk*. I hvert fall jeg, jeg sier ikke de orda der. Jeg sier *meddag, fesk, vatn*.» Han synes dialekten sin er fin, og at det er helt normalt å høre og bruke dialekt i alle sammenhenger. Han mener også at det som er igjen av den tradisjonelle dialekten, er verd å ta vare på.

Brage mener at han snakker mer eller mindre slik de gjør i Bodø. Men også han beskriver ulike språklige registre som han varierer mellom ettersom han er med familien eller med venner: «Altså når jeg er med venner, så snakker jeg mer bodødialekt nå, men når jeg er med familie, så snakker jeg nå sånn *e*». De ulike registra beskriver Brage som «å snakk litt sånn *æ*» og «å snakk litt sånn *e*». Han mener også at bodødialekten er på frammarsj i hele distriktet, og at det også i Meløy og «andre plasser i Nord-Norge» nå snakkes bodødialekt. Han er usikker på hvordan han vil komme til å snakke når han blir voksen, men han vil ikke utelukke å gå over til «å snakk sånn *e*», som han sjøl formulerer det. Han er usikker, for han mener at «bodødialekten er blitt ei veldig populær dialekt». Derimot er han helt klar på at han ikke vil snakke «fint, sånn som de gjør i Oslo».

Sol beskriver dialekten sin som «en slags nordlending». Hun mener at hun snakker forskjellig fra foreldrene og besteforeldrene, og at de snakker «gammeldags». Av og til bruker de ord som hun ikke skjønner, fordi ordene er «gamle». Sol mener at hun har lett for å tilpasse seg hvis hun snakker med noen med en annen dialekt. Hun veksler derimot ikke avhengig av om hun snakker med familien eller med venner, slik som guttene gir uttrykk for at de gjør. Hun tror at hun vil endre talemålet sitt litt om hun for eksempel skulle være på tv, for å være sikker på at hun blir forstått. Sol mener at hun snakker noenlunde likt som de i Bodø, men av og til kan unge i byen reagere på ord som hun bruker og spørre hva det betyr. Ett eksempel hun kommer på er «albog», tradisjonell form av «albue» i bygdemålet.

Siv beskriver dialekten sin som «nordlending». Som kapittel 6.1. viser, snakker hun mer tradisjonelt enn de andre, og dette er hun bevisst på. Hun ønsker ikke sjøl å begynne å si *æ*, det føles feil, sier hun. Hun mener at hun snakker nokså likt foreldrene, men med noen forskjeller, da hun sjøl snakker noe «nyere». Når Siv er med foreldrene, beskriver hun talemålet som «hakkert mer nordlending», eller mer «kraftig». Hun tror ikke at hun vil forandre dialekten mye når hun flytter fra hjemplassen, og hun synes også det er et poeng å bevare den tradisjonelle dialekten i bygda sånn at den ikke blir helt borte.

6.2.5 Oppsummering av de sosiale variablene

I tabell 20 presenteres ei sammenfatning av de temaene som er presentert i kapittel 6.2. I tilknytning til denne oppsummeres også hver enkelt informants bruk av tradisjonelle og nyere språklige former, og i kolonnen ytterst til høyre ser vi framover mot neste kapittel, da de språklige strategiene til informantene drøftes. Da blir det også aktuelt å trekke de sosiale nettverka til informantene inn i diskusjonen.

TABELL 20 OPPSUMMERING AV DE SOSIALE VARIABLENE

	Forhold til hjemsted og oppvekst	Tanker om framtida	Fritid/ ungdomsliv	Oppsummering av språklige variabler på individnivå	Språklig strategi (utdypes i kap. 7)
Balder	Sterkt knytta til hjemplassen og familien, kunne ikke tenke seg å bo i byen.	Havbruk eller idrett. Vil bo og jobbe i bygda i framtida.	Bruker mye tid på å reise til byen for å trene og spille organisert fotball. Spiller dataspill og er glad i å være med venner og familie. Glad i både det moderne og det tradisjonelle. Liker ikke å reise.	Har overvekt av nyere former for mange tradisjonelle saltenmålstrekk, men ikke konsekvent. Avpalataliserte former er i overvekt. Har noe sammenfall av hunkjønns- og hankjønnsartikkel, samt fonema /ç/ og /ʃ/.	Kompromiss mellom tradisjonelt mål og nyere former, og register-variasjon
Brage	Sterkt knytta til bygda, og setter pris på å ha vokst opp på en liten plass.	Havbruk eller vgs i Bodø. Vil flytte hjem igjen etter vgs, bo på hjemplassen og jobbe i havbruket.	Liker å trene, men driver ikke med organisert trening. Liker å dra til byen og henge, spille dataspill og å være med søsken. Moderne	Har overvekt av nyere former (bymålsformer) for tradisjonelle saltenmålstrekk, men ikke helt konsekvent. Avpalataliserte former er i overvekt. <i>Ei>en</i> i 25 % av tilfella.	Kompromiss mellom tradisjonelt mål og nyere former, og register-variasjon

	Forhold til hjemsted og oppvekst	Tanker om framtida	Fritid/ ungdomsliv	Oppsummering av språklige variabler på individnivå	Språklig strategi (utdypes i kap. 7)
			mat- og musikksmak, og liker å reise til Syden.		
Sol	Knyttet til hjembygda. Setter pris på oppveksten der, men nå er det litt kjedelig med så få folk.	Usikker på valg av vgs og valg av yrke. Ønsker å bo i distriktet i framtida.	Liker fotball, å være med jevnaldrende og å reise til byen. Bruker sosiale medier mye. Glad i alle moderne musikkjangre og i å reise.	Har stor overvekt og bruker nesten konsekvent nyere former (bymålsformer) for tradisjonelle saltenmålstrekk. Stor overvekt av avpalataliserte former. Ei>en i 20% av tilfella. Ingen sammenfall mellom /ç/ og /ʃ/.	Bymålsstrategi
Siv	Sterk lokal identitet. Er mye med familien, setter pris på naturen og at alle kjenner hverandre. Ikke så glad i å reise til byen.	Studiespesialisering på vgs og videre studier. Tror ikke hun vil flytte hjem igjen pga få jobbmuligheter.	Liker å tegne, male, spille dataspill og å gå på tur. Leser mye, helst på engelsk. Tradisjonell mat hjemme. Liker indierock og metal og drømmer om å reise til eksotiske steder.	Bruker nesten konsekvent de tradisjonelle saltenmåls-formene. Unntaket er bymålsformen <i>ikke</i> . Avpalatalisering av l, men ikke n. Skillet mellom hunkjønns- og hankjønns-artikkel holder seg, og det samme gjør skillet mellom /ç/ og /ʃ/.	Tradisjonsstrategi

KAPITTEL 7 DRØFTING AV RESULTATA

I dette kapitlet diskuterer jeg hva slags svar analysen av det innsamla datamaterialet om mine informanters språkbruk og livsverden kan gi på de spørsmåla jeg presenterte i innledningskapitlet. I drøftinga blir disse dataene sett i lys av relevant informasjon om samfunnet i Nordfjorden, funna i de historiske lydopptaka og den sosiolingvistiske teorien i henholdsvis kapittel 2 og 3.

Et par forhold er viktig å ha i mente. Det ene er at de språklige dataene som ligger til grunn for denne drøftinga, er de som kom til uttrykk i løpet av intervjuet med de fire hovedinformantene. Disse intervjuet fant sted i et lokale på skolen deres. I tillegg til intervjueren, meg sjøl, var ungdommene sammen med minst én av medelevene sine under intervjuet. Man vet fra sosiolingvistikken at folk endrer måten de snakker på avhengig av situasjonen de er i (jf. akkommodasjonsteorien, se avsnitt 4.3.4), og mine data baserer seg kun på observasjon i denne intervjusituasjonen. I tillegg gir også to av informantene sjøl uttrykk for at de pleier å variere mellom språklige registre etter om de er sammen med foreldre og andre eldre i familien eller om de er på skolen eller i andre situasjoner. Denne registervariasjonen lar seg åpenbart ikke dokumentere i mitt språklige materiale, men opplysningene de sjøl oppgir om dette, er interessante å ta med i drøftinga. Det andre forholdet å være oppmerksom på er at det er snakk om en undersøkelse av et begrensa antall språklige variabler, og ikke av talemålet i sin helhet.

Jeg starter med å karakterisere språksituasjonen i Nordfjorden som *diffus*, og videre drøfter jeg hvorvidt det er riktig å si at ungdommene i Nordfjorden har gått over til bodødialekt, slik flere av dem er inne på. Jeg konkluderer med at de fire hovedinformantene representerer *tre ulike språklige strategier* i den dialektkontaktsituasjonen de lever i. I fortsettelsen diskuterer jeg hvilke faktorer som kan være virksomme og forårsake variasjon, dialektendring eller bevaring av det tradisjonelle talemålet. Tilfellet Siv, som den av informantene som skiller seg mest ut fra de andre med sin *tradisjonsstrategi*, blir videre drøfta. Til slutt diskuterer jeg de horisontale vs. de vertikale drivkreftene i dialektendringa.

7.1 Fra en fokusert til en diffus språksituasjon

I kapitla 2.2.2 og 6.1 ble de språklige dataene fra henholdsvis de historiske lydopptaka og informantintervjuet presentert. Dette materialet viser at det undersøkte bygdesamfunnet i Nordfjorden i Gildeskål kommune over de siste generasjonene har endra seg fra talemålmessig

å være dypt planta i det tradisjonelle bygdemålet i Salten og forholdsvis *fokusert*, til å bli *diffust*. Intervjua med de nåværende ungdomsskoleelevene viste et talemål som ser ut til å være i en nivelleringsprosess.

Den diffuse situasjonen som mitt materiale avdekker, har dette samfunnet til felles med mange andre språksamfunn i Norge (Mæhlum et al., 2008, s. 94). Det som kjennetegner et diffust språksamfunn, er stor lingvistisk variasjon og flere språknormer som konkurrerer med hverandre (Mæhlum et al., 2008, s. 59). Gitt det sosiolingvistiske aksiomet at alle samfunn er mer eller mindre språklig heterogene, er det diffuse språksamfunnet ett som er forholdsvis en god del mer heterogent enn det fokuserte. En slik situasjon ses ofte i samfunn som har endra seg fra liten til utstrakt dialektkontakt, og den språklige heterogeniteten kan dermed være et uttrykk for at språkendringer pågår. I Nordfjorden i Gildeskål har nettopp ei slik samfunnsendring skjedd over de siste tre-fire generasjonene. I løpet av denne perioden har bygda blitt transformert fra et svært avsidesliggende sted hvor folk levde av å fiske og av det de kunne få ut av jorda, til et moderne kystsamfunn med rask og enkel adkomst nordover til Bodø og nye og moderne næringsveier. Fra Kystriksveien var fullført i 1980, har veien bokstavelig talt ligget åpen for dialektkontakt og i neste instans for dialektnivellering. I tillegg er det selvfølgelig andre tendenser i samfunnet som også trekker i retning av påvirkning fra andre talemålsvarieteter. Noen av informantene var opptatt av bodø-målet sin påvirkning på egen dialekt og også på dialekten i hele regionen. Særlig Brage var inne på dette flere ganger: «Nygårdsdialækta å meløydialækta det e nu meir som bodødialækt nu²⁹.» Jeg fortsetter dermed med å se litt nærmere på i hvor stor grad dette utsagnet kan sies å faktisk stemme for den yngre nygårdsdialektens vedkommende.

7.2 Snakker ungdommene i Nordfjorden bodødialekt?

Ei utledning av informantenes egne karakteristikker av talemålet sitt gir, i samsvar med de språklige funna, sprikende svar. Særlig Brage regna seg sjøl som å snakke et talemål som er mer eller mindre likt det ungdommer i Bodø bruker (jf. kapittel 6.2). Samtidig viste både funn i datamaterialet og samtalen om språket at både han og Balder var bevisste på å holde på en del av de tradisjonelle talemålstrekka i bygda. Sol og Siv la mindre vekt på byen og mer på regionen da de beskrev sitt talemål som «en slags nordlending». Jeg tolker de språklige dataene som at en advergeringsprosess mot bymålet er i gang uten å være gjennomført. Her er det fristende å

---

²⁹ Nygårdsdialekten er et navn på dialekten i Nordfjorden

legge til «ennå», men som Nesse (2008, s. 27) påpeker, finnes det faktorer som taler mot at bydialekten vil komme til å bli et felles regionmål i hele Salten, slik Jensen (2002) så for seg. På den ene sida vil bymålet stadig ligge i forkant med novasjoner. På den andre sida er Nordfjorden ei svært bynær bygd, og kontakten mellom folk i by og bygd vil derfor være mer frekvent her enn i mer perifere deler av regionen.

Det er grunn til å ha i mente gjennom hele denne diskusjonen at både bymålet og gildeskålmålet plasserer seg trygt innafør saltenmålet, men at bymålet skiller seg ut med noen karakteristiske trekk. Det som for ungdommene sjøl virker å være det mest saliente trekket som definerer bymålet, er å realisere det personlige pronomenet som *æ* for det tradisjonelle *e*. Dette kommer fram i flere av utsagna deres, noen av disse gjengitt i kapittel 6.2. Tidligere dialektologiske beskrivelser av bodøområdet peker også på dette trekket som ett av de som er definerende for bymålet, siden bygdemåla i Salten ellers tradisjonelt har hatt *e* som form av dette personlige pronomenet.

I denne drøftinga er det naturlig å støtte seg på Agnete Nesses forskning på bymålet i Bodø, som beskrevet i Nesse (2002; 2008). Én ting som kjennetegner Bodø, er at det er en ung by. Da Bodø ble kjøpstad i 1816, var det 55 mannlige innbyggere der (Bodø kommune, 2018). Det første oppsvinget fikk byen med sildefisket i 1860-åra, mens den kraftigste veksten begynte først etter andre verdenskrig. I 2023 har kommunen rundt 53 000 innbyggere, mens *tettstedet* Bodø har rundt 43 000 (Dalfest et al., 2023). Denne kraftige veksten henger sammen med byens status som knutepunkt og fylkeshovedstad, men også i betydelig grad med sentraliseringa av bosettinga i Nordland. Det innebærer at mange av bodøboerne har dypere røtter en annen plass i Salten enn i byen. Dette er kjennetegnende for byidentiteten, av Nesse (2002, s. 386) karakterisert som en balansegang mellom det å være nordlending og å være bodøværing. Konsekvensen som Nesse (2002) mener å finne i bymålet, er at det er et talemål med *variasjon som norm*³⁰. Denne variasjonen bunner i at bodøværingene, når bodøområdet ikke har en egen byform for mange variabler, er tvungne til å velge mellom former fra det lokale riksmålet og gamle saltenformer, og «da velger de noen ganger både – og, og noen ganger velger de enten – eller» (Nesse, 2002, s. 387). Det er også interessant at Nesse valgte informanter til granskinga si ut fra et annet kriterium enn det som har vært vanlig for dialektologiske studier. Nesse mente

---

³⁰ Nesse (2002) skriver at det inntil da ikke hadde vært vanlig å betrakte variasjon som en norm i seg sjøl, og at en innenfor sosiolingvistikken først og fremst hadde vært opptatt av å markere hva som var høystatus- og lavstatusformer. Andre bymålsstudier enn Nesse sin bodøstudie peker derimot også på den utstrakte variasjonen i bymål og at skillet mellom tidligere høystatus- og lavstatusvarieteter er på vei til å løse seg opp (se for eksempel Hårstad & Opsahl, 2013).

at siden det mest typiske for en bodøværing var å være barn av innflyttere, ga det mest representativt utvalg å rekruttere tiendeklassinger som sjøl var født og oppvokst i byen, men som hadde foreldre som hadde flytta dit. Siden de fleste av informantene hadde minst én forelder fra ei bygd i Nordland, vil mange av disse ungdommene dermed ha hørt bygdemålsformer hjemme (Nesse, 2008, s. 35). Dette kan selvfølgelig ha gitt andre resultater enn om hun hadde valgt å lete etter kun bodøungdom med dypere røtter i byen som informanter.

Hvis man slutter seg til Nesses konklusjon om en romslig norm i bodømålet, må vel konsekvensen av den variasjonen være at mange av bygdemålsformene som mine informanter bruker, i stor grad også vil kunne passere som bodøsmål. Den beskrevne talemålssituasjonen i Bodø burde kunne gjøre døra inn til «bymålsvarmen» ganske vid. Men det finnes altså også noen definerende bymålstrekk, og av dem er det personlige pronomenet *æ* allerede nevnt som særlig markert for mine informanter.

I argumentasjonen går jeg også gjennom hva jeg fant angående de andre typiske bymålstrekk. Disse valgte jeg ut som variabler nettopp med spørsmålet om bryting mot bymålet i tankene (jf. kapittel 3). En del av disse bymålstrekk finnes greit beskrevet i den generelle dialektologiske faglitteraturen, som for eksempel hos Fiva (1990). To av dem er nektingsadverbet *ikke*³¹ og tidsadverbet, eventuelt diskursmarkøren, *nu*. Av disse er *ikke* den variabelen som mest entydig peker mot bymålet for alle fire informantene, jf. avsnitt 6.1. *Ikkje* forekommer kun unntaksvis. *Nu* er en form som også er vanlig blant mine informanter, men her finnes det mer variasjon enn for nektingsadverbet, jf. avsnitt 6.1. To av informantene bruker ikke *nu* i det hele tatt i løpet av intervjuet, men holder seg konsekvent til den tradisjonelle formen i Salten, *no*. Og den tredje, Brage, gir sjøl uttrykk for ei oppfatning av at han oftest sier *no*, selv om han i intervjuet nesten konsekvent sier *nu*: «Æ sei det egentli te vanli, det er bærre nån ganga æ sei nu, trur æ». Her ser stillinga altså uavgjort ut mellom bymåls- og bygdemålsformen.

Jeg undersøkte også stillinga til den gamle saltenmålsformen av *det*, nemlig *da*. Denne formen ligger dårlig an hos de fire informantene, jf. avsnitt 6.1.6. Den eneste av dem som i det hele tatt bruker den, er Siv i noen få tilfeller³². Denne formen er nok i ei litt anna stilling enn for eksempel *ikkje*, og det er enda mindre overraskende at denne er så godt som helt ute hos disse tenåringene.

---

³¹ Hos Fiva (1990) omtales *ikke* som enerådende, mens Leistad (1987, s. 71) fant 25 % realiseringer av *ikkje* hos de eldre informantene, noe som han rapporterte å ikke ha forventet, men som viser at den enerådende posisjonen til *ikke* i bymålet er forholdsvis ny.

³² Siv sitt mer tradisjonelle talemål enn de andre diskuteres i avsnitt 7.3.4

For selv om *ikkje* også lever høyst farlig, er den uansett en mindre avstikkende form enn *da* for *det*.

To andre ordformer blant de undersøkte variablene var *kommer/kjem* og *heim(e)/hjem(me)*, da disse hos Nesse (2008) beskrives å ikke ha variasjon i bymålet. Mens de to jentene gjør ulike valg for disse formene, velger de begge enten bymålsformen eller bygdemålsformen for begge to orda. Guttene er også konsekvente i valg av form i løpet av intervjuet, men bruker bymålsformen for det ene ordet (*kommer*) og den tradisjonelle formen for det andre ordet (*heim*). Det kan være tilfeldig at de velger bymålsformen i det ene tilfellet og bygdemålsformen i det andre, men valget av *heim* kan muligens for disse tenåringene henge sammen med at de vanligvis bruker formen med diftong i de orda og de tilfella hvor en har valget mellom monoftongen *e* og diftongen *ei* (jf. avsnitt 6.1.4). Informantene sier ikke noe i den metaspråklige delen av intervjuet som tilsier at formen *heim* velges bevisst for å markere noe avstand til bymålet, slik tilfellet er for ordet *fesk*³³, men det kan tenkes at det er ei ubevisst markering. På samme måte som at ordet *fesk* har konnotasjoner til det hjemlige og nære, det som historisk har utgjort store deler av livsgrunnlaget for menneska som har bodd her, er det mulig å se for seg at ordet *heim* muligens også har lignende konnotasjoner. Disse *kan* i så fall gjøre at det får en symbolsk funksjon og holdes fast på som en form for naboopposisjon eller identitetsmarkør, mens *kommer* mangler tilsvarende konnotasjon, og dermed lettere blir tatt opp av informantene.

Av morfologiske variabler valgte jeg å undersøke flertallsbøyinga av hunkjønnsst substantiv. Dette er et trekk hvor Bodø bymål skiller seg ut fra omlandet med en forenkla morfologi og endingene *-a/an* for både hankjønns- og hunkjønnsord. Bymålet i Bodø har også, sammen med Vadsø, gått lengre i retning av forenkling enn det de fleste av de andre bymåla i Nord-Norge har (Nesse, 2008, s. 26; Nesse & Sollid, 2010, s. 151). For dette trekket er situasjonen diffus hos de fire ungdommene (jf. avsnitt 6.1.2). Det har altså vært ei utvikling fra bare et par tilfeller i det eldre referansematerialet til en mer utbredt variasjon. Her vil jeg også trekke inn noen andre observasjoner i datamaterialet som viser noe som ligner. Selv om komparativ av adjektiv og adverb ikke var en variabel jeg undersøkte særskilt, ser vi i avsnitt 6.1.7 at flere av informantene har innslag av den tradisjonelle endinga *-ar*, med vokalen *a* og apokope. I tillegg observeres noen tilfeller av bymålsformen *-ere*. Det er i alt få belegg for det språktrekket, men observasjonene bygger under beskrivelsen av en diffus situasjon i ungdommenes talemål.

---

³³ Balder nevnte også *meddag* og *vatn* som ordformer som han prøver å holde fast på, i motsetning til bymålet *middag* og *vann*.

De språktrekka som er drøfta over, er de variablene i denne granskinga som i utgangspunktet var et definerende skille mellom by- og bygdemålet. For de andre språktrekka, der Nesse (2008) finner mye variasjon, ses stort sett den samme variasjonen i mitt materiale for palatalisering (=avpalatalisering), apokope og lågning. Nesse mener riktignok at det er sannsynlig at en oftere hører infinitiv med *-e*-endelse i Bodø enn i området rundt. Det er selvfølgelig mulig, men det hun ellers skriver, tyder på at å apokopere infinitiven så godt som konsekvent er et trekk som må være innafor i bodønormen. For enkeltindivider vil det måtte være innafor i bymålet også å ha mer eller mindre av den beskrevne variasjonen. Dermed vil det være bare Siv blant mine fire informanter som skiller seg ut med å holde på palataliseringa og apokopen i så stor grad som hun gjør i de kategoriene hvor endingene for en stor del er restituerte hos de andre (se avsnitt 6.1.10). For orda med monoftong eller diftong *e/ei* er variasjonsmønsteret derimot motsatt i mitt materiale enn hos Nesse (2008), hva angår fordelinga av ordformer med monoftong og diftong (jf. avsnitt 6.1.4). Men også her er det etter all sannsynlighet mye interindividuell variasjon i Bodø, noe som åpner for at individer med flest realiseringer med diftong ikke vil stikke seg mye ut i byen.

7.2.1 Ikke helt bodøsmål, men tre ulike strategier

Vi har dermed sett at det talemålet som de fire informantene viser i intervjuet, for en del språklige variabler trekkes mot det som regnes som typisk for bodøålet, slik dette er beskrevet i annen faglitteratur. Her forutsettes at den vide normen som Nesse (2008) fant, har holdt seg over de åra som er gått siden den undersøkelsen ble foretatt. Det er jo et temmelig viktig forbehold og ei vesentlig begrensning i denne diskusjonen. Samtidig ser vi at alle ungdommene i større eller mindre grad opprettholder noen av disse tidligere beskrevne skilla mellom by- og bygdemålet, og at det dermed ikke ennå er rimelig å si at informantene på generell basis har gått over til bymål. Derimot ser jeg i forholdet til bodøålet det jeg oppfatter som tre ulike språklige strategier i bruk. Disse kaller jeg for *bystrategien*, *kompromiss-* eller *slalåmstrategien* og *tradisjonsstrategien*. Blant disse står de to jentene for hvert sitt ytterpunkt, med henholdsvis bystrategien og tradisjonsstrategien, mens guttene står for den strategien som kompromisser mellom bymåls- og tradisjonelle former. Deres «slalåmkjøring» mellom det tradisjonelle målet og den nivellerte dialekten kommer til en viss grad fram i diagramma som er presentert i kapittel 6.1, men i tillegg er også deres sjørrapportering av holdninger til språket og registervariasjon tatt med i betraktning. For de variablene hvor informantene skiller lag, er Sol den som i størst grad bruker bymålsformer. Hun rapporterer dessuten heller ikke noen interesse for å møte noen på halvvegen ved å tilpasse seg det tradisjonelle målet i familiesammenhenger, slik guttene sier

at de gjør i noen grad. Den tredje strategien, som handler om stort sett å holde seg til det tradisjonelle talemålet, er det Siv som representerer. Vi har sett at hun er den som skiller seg mest ut av de fire, og hennes språklige strategi drøftes derfor spesielt i avsnitt 7.3.4.

7.3 Faktorer som endrer og faktorer som bevarer

Videre i dette kapitlet diskuterer jeg hvordan den språksituasjonen som jeg fant i Nordfjorden, kan forstås ved å peke på og drøfte faktorer som ifølge den sosiolingvistiske teorien kan skape variasjon og endring, og faktorer som kan virke bevarende på talemål.

7.3.1. Akkommodasjon

Akkommodasjonsteorien, som er omtalt i kapittel 4.3.4, kan forklare hvordan mange av de tradisjonelle trekka i informantenes talemål har blitt bytta ut med bymålstrekk. Akkommodasjon er ei språklig tilpasning til samtalepartneren hos språkbrukere i en situasjon med kontakt med talere av andre varieteter. Når denne akkommoderinga blir permanent hos språkbrukeren, blir utfallet langtidsakkommodasjon, og ei språklig endring hos den som akkommoderer, har funnet sted. Dermed er resultatet *konvergens* – at talemålsvarietetene er blitt likere hverandre ved at avstikkende former er blitt borte.

Akkommodasjonen foregår langt på vei på et ubevisst plan, noe som kan bekreftes med et sitat fra informanten Brage. Brage blir i løpet av intervjuet spurt om han kommer på noen flere forskjeller mellom sitt eget talespråk og foreldrenes enn de han allerede har nevnt, og han svarer: «Næi, altså det e nu bærre *nu* og så *no*. Æ sei egentli *no* te vanli, det e bærre nån ganga æ sei *nu*, trur æ». Han har også grunn til å være usikker, for i intervjuet er det i hvert fall bare unntaksvis at han faktisk sier *no* (jf. avsnitt. 6.1.3).

Presentasjonen av de sosiale variablene i kapittel 6.2 viser at det er en betydelig mengde kontaktsituasjoner mellom unge språkbrukere i Nordfjorden og i Bodø. På generell basis vet vi at samfunnsutviklinga over de siste tre-fire generasjonene, som er behandla i kapittel 2, har ført til ei svært stor stigning i tallet på dialektkontaktsituasjoner for gildeskålværingene med byfolket. Det gjelder i hele distriktet, men antakelig i særlig stor grad for Nordfjorden, med sin geografiske nærhet til byen, relativt lave folketall og et begrensa tilbud til de som vokser opp der. Og vi ser også i kapittel 6.2 at flere av informantene i Nordfjorden trekkes mot byen for å tilbringe fritid der, enten organisert eller uorganisert.

Når det er bygdeungdommene som akkommoderer til bydialekten og ikke det motsatte, dreier det seg om et par forhold. I likhet med dialektkontakt mellom Norwich og London (Trudgill, 1986, s. 40), er bygdefolket som denne oppgaven handler om, så få at de havner i et mye større antall dialektkontaktsituasjoner enn de som bor i byen. Derfor har de sjøl begrensa mulighet til å utøve språklig påvirkning, samtidig som de mer eller mindre ofte befinner seg i kommunikasjonssituasjoner hvor de kan komme til å akkommodere til sine samtalepartnere. Videre kan det handle om hva de forskjellige varietetene indekserer. Byen har tradisjonelt konnotert elite, det moderne, verdensvante og trendy, mens det å bo på bygda har pleid å konnotere det bondske og det tradisjonelle. Bymål er derfor mer prestisjefylte varieteter enn rurale talemål i distriktet rundt (Røyneland, 2005, s. 46). Det er neppe tvilsomt at det forholder seg slik. Likevel tar jeg også med at Milroy (1989) påpeker at prestisje kanskje er overforbrukt for å forklare språkendringer. Milroy (1989) siterer lingvisten Henning Andersen, som skriver at «it is sufficient to hypothesize a community solidarity between speakers, a bonding strong enough to find expression in the levelling of speech differences.» (Andersen, 1986, i Milroy, 1989, s. 219). Han peker altså på det eksosentriske og åpne samfunnet³⁴, som er typisk for områder med stor kontakt med omverdenen (Røyneland, 2005, s. 86). At akkommodasjonen som skjer blant informantene i denne studien, kan bunne i sterke bånd til Bodø og de som bor der, i tillegg til den klassiske forklaringa om bymållets høyere prestisje, er en tanke som jeg ikke finner urimelig. Bakgrunnen for dette ligger i forholdet mellom Bodø og byens omland (jf. avsnitt 7.2). Dette forholdet oppleves som viktig, og jeg kommer inn på det igjen i avsnitt 7.3.3 om språk og identitet.

7.3.2 Nettverksband

Rurale samfunn har, som omtalt i kapittel 4.3.5, tradisjonelt vært kjennetegna av tettere og mer multiplekse nettverk enn urbane samfunn. Ifølge nettverksteorien fremmer den typen sosiale nettverk språklig bevaring. I Nordfjorden har vi sett at informantene beskriver et samfunn hvor «alle kjenner alle». Noen av ungdommene mente at de riktignok ikke kjente alle de eldre i bygda like godt. Men de forteller om et lite og trygt skolemiljø der de har skolekamerater som samtidig er de vennene de har tilbragt mesteparten av den tida som de har vært med jevnaldrende, med. Det er også et relativt stabilt samfunn med tanke på befolkninga. Samtidig kommer det fram at etter hvert som de har blitt ungdommer, er det flere som søker ut av bygda, spesielt for å

---

³⁴ Røyneland (2005) definerer det eksosentriske, åpne samfunnet som et mønster som er typisk for områder med stor kontakt med omverdenen, og som gjerne tar opp i seg endringer utenfra. Mønsteret er mest karakteristisk for rurale områder som er åpne for innovasjoner utenfra. Slike samfunn er også gjerne liberale overfor variasjon og tillater dermed at en henter inn alternative uttryksmåter (Røyneland, 2005, s. 86).

oppsøke ulike fritidstilbud i byen, både organiserte og uorganiserte. Dessuten vil eldre ungdommer fra bygda også ukependle for å gå på videregående, og da er det for de fleste Bodø som er det mest opplagte valget. De to guttene i denne studien ser for seg muligheten for å pendle til kommunesenteret Inndyr, men alle er innstilte på at det kan bli Bodø. Det vi dermed ser, er at nettverka til disse ungdommene åpner seg mere opp i ungdomsalderen. Flere av tenåringene vil, i kraft av å ha blitt mer mobile og å bruke denne mobiliteten til å søke ut av bygda for å forfølge interessene sine, bli del av mer åpne nettverk og få flere lause nettverksband. Det er ikke lenger foreldrene som er trenere, og det er heller ikke lenger skolekameratene som er på fotballaget til Balder, for eksempel, og dessuten spiller han fotballkamper mot andre lag i distriktet. For Balders vedkommende vil det da oppstå mange situasjoner hvor han kan akkommodere talemålet sitt til de han er sammen med uten at noen fungerer som kontrollinstans. På en slik måte kan de markerte formene i det tradisjonelle bygdemålet ha blitt nivellert bort, slik vi ser en god del eksempler på i kapittel 6.1.

Flere av informantene har altså som ungdommer gradvis steget ut av det tette sosiale nettverket i bygda og trolig skapt nye uniplekse forbindelser og et ungdomsliv med flere lause band utenfor hjemmemiljøet. Eksempelvis reiser de ofte til byen for å trene, spise eller henge på kjøpesentra. Men flere av dem uttrykker også til dels et tett forhold til sitt primære sosiale nettverk, familien, noe som også kan være med og virke normbevarende. Tilknytninga og lojaliteten til flere nettverk av ulik karakter kan nok være med og forklare den registervariasjonen som spesielt de to guttene gir uttrykk for, som når Brage sier: «Altså når æ e me vænna så snakka æ meir bodødialekt nu, mæn når æ e me familie, så snakka æ nu sånn e». I utgangspunktet er de nærmeste vennene hans fra bygda og har vokst opp med det tradisjonelle talemålet, muligens med noen nivellerte trekk, men det kan synes som identiteten som ungdom markeres med å «snakk sånn æ». Da er vi kommet inn på forholdet mellom språk og identitet, og dette utdypes noe i det kommende avsnittet.

7.3.3 Språk og identitet

Som nevnt i kapittel 4 legger den andre bølgen i sosiolingvistisk forskning (jf. Eckert, 2012, se avsnitt 4.1) stor vekt på sammenhengen mellom språk og identitet. De to språkforskerne Le Page og Tabouret-Keller (1985) introduserte tanken om at all språklig atferd er å regne som identitetshandlinger. Innafor et slikt syn blir språket da et verktøy for å vise hvem man ønsker å identifisere seg med. Selv om identitet er et komplekst begrep og er svært vanskelig å måle, er det likevel interessant å reflektere noe over det som mine informanter sier, og som refereres i kapittel 6.2, når jeg prøver å forstå og forklare den språklige atferden deres.

De fire informantene i studien uttrykker i løpet av samtalene i større og mindre grad ei tilknytning til tre grupper, slik vi ser oppsummert i avsnitt 6.2.2. For det første uttrykker alle fire tilknytning og lojalitet til *hjemplassen* sin. De har ikke noe ønske om å bo i byen. For det andre gir de i større og mindre grad uttrykk for en sterk tilknytning til den aller nærmeste *familien* sin. Samtidig er de *ungdomsskoleelever*, og de fleste av dem synes det kan være fint, men også litt kjedelig å være ungdom på et sted hvor så lite ligger til rette for det man ofter tenker på som ungdommelig utfoldelse. Språklig sett lever de da i et spenningsforhold mellom det tradisjonelle bygdemålet, som er knytta til bygdeidentiteten og tilknytninga til den aller nærmeste familien, og den nivellerte dialekten, som markerer deres ungdommelige identitet og dragning mot en moderne og urban ungdomstilværelse. De individuelle forskjellene mellom talemåla til de fire informantene reflekterer gjerne at kreftene i dette spenningsforholdet virker noe ulikt på dem. Dessuten har de, innafor de lignende ytre rammevilkåra de lever under, forskjellige måter å ta del i de ungdommelige fellesskapa på, som deltakelse i aktiviteter, bruk av sosiale medier og annen kontakt med andre via internett osv.

I teorien skulle den nevnte tilknytninga og lojaliteten til hjemplassen kunne være en bevarende kraft som gjør at tempoet i dialektnivelleringa bremses. Og ut fra den holdninga til den tradisjonelle dialekten som særlig guttene rapporterer å ha, er dette sannsynligvis også noe som til en viss grad bidrar i den retninga. Men en annen ting som kan komplisere dette forholdet og bildet av bygdeidentiteten som tett knytta til det tradisjonelle levesettet, er hvordan dette samfunnet sammen med andre nordnorske kystsamfunn har endra seg temmelig drastisk over de siste 60-70 åra. Vi har sett at befolkningstallet i kommunen gikk kraftig ned fra rundt 1950 av, og at de som ble igjen har fått nye og moderne måter å livberge seg på. Den tradisjonelle fiskerbonden finnes ikke lenger, og dagens innbyggere driver hovedsakelig med andre og nyere næringer som havbruk, turisme og vannkraftproduksjon, i tillegg til noe pendling ut av kommunen (se avsnitt 2.1.4). Dermed vil det ikke nødvendigvis være sånn i dag at en bygdeidentitet i dette samfunnet i like stor grad som før er bærer av tradisjoner, og at den språkbevarende effekten av lojaliteten til bygda dermed kan være mindre enn man i teorien ser for seg (jf. for eksempel Skjekkeland, 2009). Hertil kommer også at i takt med at sentraliseringa har gjort bygdesamfunna mindre, har de som er igjen, fått nokså mange slektninger og andre kjente som bor i byen. I tillegg ligger de aller fleste moderne servicetilbuda som innbyggerne forholder seg til, også i byen, særlig de som ungdommene snakker om som viktige for dem, som shopping, spisesteder og fritidstilbud. I sum kan dette være med og gjøre bygdeidentiteten mer utydelig enn den var tidligere. Jeg vil også si at de fire ungdommene i denne undersøkelsen

gir til kjenne ei innstilling som kan beskrives som mental urbanisering. De forholder seg mye til byen og til den urbaniserte og moderne levemåten, enten de oppholder seg der eller ikke, og tilknytninga til den tradisjonelle levemåten i bygda er ikke like sterk for alle. De ulike språklige strategiene jeg har pekt på, vil kunne være ei avspeiling av deres valg av identitet og lokaltilknytning.

7.3.4 Språk og personlighet

I forlengelsen av sammenhengen mellom språk og identitet har det blitt vanlig å knytte talemålsundersøkelser også til informantenes personlighet. I kapittel 4.3.7 var jeg inne på Skjekkeland's (2009) inndeling av sine informanter i Kvinesdal i to personlighetstyper, *homo dynamicus* og *homo domesticus*, hvis overordna egenskaper kommer til uttrykk henholdsvis som det å være utovervendt og ønske seg ut av bygda og til et anna miljø, og som å være sterkt knytta til det hjemlige og det nære. Ut fra det de fire informantene i denne granskinga fortalte om sine liv og tanker om framtida, lar de seg ikke på enkelt vis plassere i disse to hovedtypene hos Skjekkeland. Alle fire forteller om ei sterk lokal tilknytning samtidig som de gir til kjenne ei utovervendt innstilling, selv om denne kommer noe ulikt til uttrykk hos de fire (jf. kapittel 6.2). Dermed oppleves disse kategoriene ikke fullt så aktuelle som språklig forklaringsfaktor som det å peke på sosiale nettverksband. Likevel ser jeg det som opplagt at individuelle egenskaper har en plass i det komplekset av faktorer som er med og bestemmer hver av informantenes språklige strategier. Mæhlum (1992) trekker fram psykologen Snyder og hans begrepspar «high and low self monitors» (Snyder, 1987, i Mæhlum, 1992, ss. 330-333). Disse begrepa er ytterpunkter på en skala som handler om i hvor stor grad et individ har behov for å opptre konformt i sosiale situasjoner, og i denne sammenhengen kan det bety i hvor stor grad individet vil være tilbøyelig til å akkommodere språklig eller ikke. Det kan dermed være slik at de to i denne studien som velger *kompromisstrategien*, Balder og Brage, personlighetsmessig er mer «high self monitors» enn Sol og Siv, som står for henholdsvis *bystrategien* og *tradisjonsstrategien*. Balder og Brage ønsker å passe inn både sammen med jevnaldrende, med folk i byen og i familiesammenhenger, og regulerer og kontrollerer derfor sin egen språklige atferd deretter. Dette kan få dem til å korttidsakkommodere mer, noe som resulterer i deres språklige «slalåmkjøring». Da kan Sol og Sivs språklige uttrykk derimot reflektere mer konstante indre holdninger og verdier og få dem til å tilpasse seg mindre til ulike sosiale situasjoner.

7.3.5 Case: Hvordan kan vi forstå Sivs tradisjonsstrategi?

Slik mine funn viser, ser det ut til å pågå ei utjevning av det tradisjonelle saltenmålet slik det ble snakka i Gildeskål for noen generasjoner siden. Vi har også sett at jeg i datamaterialet mener å finne tre forskjellige språklige strategier hos de fire som var hovedinformanter blant den unge befolkninga i bygda Nordfjorden. Det er interessant å se at det er de to jentene som plasserer seg på hver sin ytterkant på «by- og bygdemålsskalaen». Tradisjonelt har en jo i sosiolingvistiske undersøkelser funnet at jentene går foran i dialektendringer ved å bruke de nyeste formene, mens guttene er mer tradisjonelle (Skjekkeland, 2009, s. 28). Nå har muligens tida løpt fra dette kjønns skillet, og uansett er fire informanter som tidligere påpekt for lite til å generalisere. Men det mest spennende tilfellet er uansett Siv, fordi det er hun som skiller seg mest ut blant de fire. Siv bruker et talemål som for de fleste av de undersøkte variablene ser ut til å ha i stått imot nivellerings tendensene som vises hos de andre. Dermed blir det interessant å se litt nærmere på akkurat henne og vurdere om det er mulig mer konkret å peke på noen faktorer som kan forklare hennes språklige atferd. Først kommenterer jeg det jeg regner som viktigst, et tettere sosialt nettverk, og videre peker jeg på noen områder til hvor Siv skilte seg noe ut fra de andre tre, og drøfter hvorvidt disse kan ha noe å si for hennes språklige strategi.

Det er trolig i de sosiale nettverka at en kan finne den viktigste forklaringa på Siv sitt i all hovedsak tradisjonelle talemål. Sjølv peker Siv på betydninga av at familien hennes har vært bosatt på stedet hele tida og er rotfast på hjemlassen. Av det hun ellers forteller (jf. kapittel 6.2), et det som stikker seg ut at hun også viser ei tettere tilknytning til sitt primære sosiale nettverk, familien, enn de andre tre tilkjennergir. Der de andre orienterer seg mot andre ungdommer, bruker Siv mye tid sammen med familien. Hun dyrker for eksempel interessen for friluftsliv og turgåing hovedsakelig sammen med de nærmeste familiemedlemma. I barndommen har hun også lekt mest hjemme sammen med et yngre søsken, noe hun forklarer at henger sammen med at hun bor et stykke unna de andre. På dette tidspunktet i ungdomstida ser familien dermed fortsatt ut til å fylle flere funksjoner sammenligna med det de andre informantene forteller om. I tillegg har også Siv en skapende kunstinteresse som også er knytta til nærmiljøet. Dermed skiller hun seg ut fra de andre med å ha et tettere sosialt nettverk og færre lause nettverksband enn de andre tre.

Et anna punkt som jeg merka meg i løpet av intervjuet, er at Siv virker å ha et nærmere forhold til tradisjonene i bygda enn det Sol har. Dette kommer for eksempel i noen grad til uttrykk i bildetesten, da informantene ble vist bilder som konnoterer bygdetilknytning og -tradisjoner. I denne samtalen viste Siv (sammen med Brage og Balder) noe kjennskap til tradisjoner som for

eksempel klippfisktørking, mens det virka helt ukjent for Sol. En annen del av intervjuet hvor det mer tradisjonsnære også kom til uttrykk, var samtalen om mat. Flere av de andre har foreldre som jobber i havbruksnæringa og har matvaner som i noen grad preges av det. Flere nevner sushi som favorittrett, og hjemme hos Sol pleier faren hennes å lage sushi. Ellers på menyen nevnes en serie andre retter fra det internasjonale kjøkkenet. Hjemme hos Siv spises derimot mer tradisjonelle matretter, som blant anna «potettjuk», noe for eksempel Sol aldri hadde hørt om, kom det fram i intervjuet. Og det de spiser mest av hjemme er den tradisjonelle kosten «fesk og potet». Nå er det selvfølgelig ikke noe en-til-en-forhold mellom (deler av) en tradisjonell livsstil og et tradisjonelt talemål, og vice versa (Mæhlum, 2002, s. 85), men en mulig sammenheng mellom praksiser på aksene tradisjon – modernitet, inkludert den språklige praksisen, pekes ofte på i drøfting av språkendringer.

Det kommer også fram i samtalen at Sivs foreldre har vært utenbys for å studere og så kommet tilbake. Mens begge guttene ønsker å komme rett hjem etter videregående for å arbeide i havbruket, ønsker Siv å reise bort for å få en akademisk utdanning. Dette tolker jeg slik at for alle disse tre er foreldrene viktige rollemodeller når ungdommene ser for seg ei framtid. For guttenes del er denne framtida da i større grad knytta til den nye bygdeidentiteten som har vokst fram, og som jeg i forrige delkapittel knytta til de to andre språklige strategiene. Vi ser altså at Siv ikke i større grad enn de andre er noen *homo domesticus* i Skjeggelands (2009) forstand, men at nettverksteorien og kanskje andre personlige egenskaper som ikke intervjuet har greid å avdekke, kan være bedre måter å forstå den språklige strategien hennes på.

Til slutt vil jeg kommentere en av de interessene som skiller Siv ut fra de andre, nemlig at hun er glad i å lese. Dette kan henge sammen med resonnementa tidligere i kapitlet, da lesinga er en aktivitet som ikke i samme grad som de tre andres interesser fordrer at hun bryter ut av det tette primære sosiale nettverket sitt for å utøve den. Men den kan også representere en liten lingvistisk avstikker, til den rollen som engelsk kan spille som språklig påvirkningsfaktor. For Siv oppgir at hun foretrekker å lese på engelsk. Dermed kan en tenke seg at hun i mindre grad er utsatt for skriftspråkspåvirkning fra bokmål enn man kunne forvente fra ei som leser mye. Jeg kan ikke trekke noen konklusjon om at det ville ha trukket språket hennes i retning nyere former (bokmålsformer) om hun hadde lest litteratur på norsk, og betydninga av lesing som språklig påvirkningsfaktor er noe det bør forskes på. Som antyda over, finnes det i Siv sitt språk spor av noe som kan tolkes som engelskspråklig påvirkning, som når hun svarer på spørsmålet om hvordan det har vært å vokse opp på hjemmeplassen: «Du får en sans før en trøggheit». Formuleringa virker på meg ikke som idiomatisk norsk, og jeg tolker den som et betydningslån

fra engelsk fra Sivs side: «You get a sense of safety»³⁵. Forutsatt at min tolkning stemmer, kan fenomenet vise hvordan et tett forhold til engelsk kan ha betydning som påvirkningsfaktor på ens eget språk³⁶. For Siv sin del kan påvirkninga komme fra bøkene hun leser, men også fra muntlige engelskspråklige kilder i mediene hun ellers bruker. Dette kan i så fall passe med hennes lyst til å reise ut og søke et mer akademisk liv, og det går også an å tenke seg at hennes nære forhold til engelsk er med og demmer opp for den påvirkninga av talemålet som mediebruk diskuteres å kunne ha i retning nyere/standardiserte former.

Igjen ser vi at Siv har utoverretta interesser og framtidsplaner, men at hennes sosiale nettverk er tettere enn de andres med færre lause band, og alt i alt framstår dette forholdet for meg som den sannsynligvis vesentligste faktoren for å prøve å forstå hvorfor talemålet hennes er mer tradisjonelt enn de andre sitt.

7.4. Regionalisering eller standardisering?

«Bodødialækta e jo ganske populær», sier Brage i løpet av intervjuet. Både han og Balder gir til kjenne et bevisst forhold til talemålet sitt, og vi har sett det jeg ser på som en kompromisstrategi i spenningsforholdet mellom bymålet og det tradisjonelle talemålet i bygda. Det sitatet over forteller noe om, er hva Brage sjøl mener at påvirkningskilden er til den nivelleringa som ser ut til å pågå i talemålet i Gildeskål. Brage er også klar på at han mener bymålet øver påvirkning ikke bare lokalt på hans hjemsted: «(...) ikkje bærre i Bodø, men andre plassa i Nord-Norge å blir meir sånn lik bodødialækt». Og han er også helt sikker på at han ikke ønsker «å snakk sånn fint sånn så di jør i Osjlo», og han synes at hans dialekt er «bedre»: «Æ syns nu i vært fall at den e bere enn den i Osjlo». Det Brage gir uttrykk for i denne samtalen, tyder altså på at det hos han finnes ei forestilling om at det som skjer med dialekten, er at bygdemåla i regionen konvergerer mot bodømålet³⁷. Det ser også ut til å være ei utbredt oppfatning blant folk at det er dette som holder på å skje med talemålsvarietetene i regionen.

---

³⁵ I begrepet *betydningslån* ligger at eksisterende ord i språket får ny eller utvida betydning inspirert av bruken av tilsvarende ord i et anna språk (Høiner, 2018, s. 33). Slike tolkinger er vanlige, også blant lingvister, men for å slå fast hvorvidt det faktisk dreier seg om et lån, må slike ord/fraser undersøkes nærmere, for eksempel hvor langt tilbake de kan belegges og hvor frekvente de er (Høiner, 2018, s. 4).

³⁶ For betydningslån som er mer etablerte i norsk, vil selvsagt også påvirkninga kunne være der uavhengig av hvor mye en leser og på hvilket språk.

³⁷ Da har jeg tolka hans utsagn «andre plassa i Nord-Norge» til å vise til regionen rundt Bodø, altså Salten eller muligens Nordland. Om han faktisk ser for seg at bodømålet sprer seg på bredere basis i hele Nord-Norge, vet jeg ikke.

Flere av foreldrene til ungdommene i Nordfjorden pekte på dette da jeg snakka med dem, og også Andreassen (2019, s. 75) fant ei sånn oppfatning i Drag i Tysfjord.

I kapittel 4.4.5 så vi at det blant norske språkforskere er uenighet om hvorvidt drivkreftene i talemålsendringene i Norge er horisontale eller vertikale, altså om de først og fremst handler om at nærliggende dialekter konvergerer og blir likere hverandre, eller om at dialektene endrer seg på grunn av påvirkning fra et standardtalemål. I denne forbindelsen pekes det også på regionalisering, som er en prosess hvor de lokale talemåla påvirkes av talemålet i regionsenteret og blir likere dette. Langtidseffekten av dette kan bli at det vokser fram regionale talemål. Men noen forskere mener at regionale talemål også kan bli resultatet av en standardiseringsprosess, (jf. kapittel 4.4.5).

Av resultatene i denne granskinga ser vi mye som tyder på en pågående nivelleringsprosess. Men dreier det seg bare om at denne dialekten graviterer mot bymålet i Bodø, eller kan det også tenkes at det er et standardmål som påvirker og skaper de pågående endringene? I så fall dreier det seg ikke i så stor grad om akkommodasjon i kontaktsituasjoner, men i større grad om påvirkning fra massemediene og om advergens mot det som oppleves som en varietet som befinner seg øverst i det nasjonale hierarkiet av talemål, eller et slags forestilt standardtalemål. Vi ser at informantene er ivrige brukere av ymse medier, og de har også selvfølgelig god kjennskap til «det rette språket» i form av skriftspråksnormen³⁸. Dermed kan Brages utsagn om «å snakke fint som i Oslo» tolkes som at han bærer ei forestilling om en varietet som fungerer som en slags mental norm eller «standard». Samtidig ønsker han ikke å tilnærme seg denne normen. Han liker sin egen dialekt bedre: «Æ syns nu i vært fall den e bedre enn den i Osjlo». Han legger også til at det hadde vært veldig rart å skulle snakke «sånn som i Oslo».

For noen av variablene i denne studien virker det mest naturlig å se på endringene som en lokal prosess med horisontal påvirkning, med spredning ut fra Bodø og til omlandet i henhold til bølgemodellen. I tilfella *nu* og *æ* virker det umiddelbart sannsynlig at det er dette som skjer, og at det er den direkte dialektkontakten og akkommodasjon som fører til variasjon og endring, da Bodø tidligere har vært ei øy i et hav av formene *no* og *e*. Da kan man se på mønsteret som en form for regionalisering, eller horisontal konvergering. Her har jo standardmålet andre former, og *nu* og *æ* kan neppe tolkes som en tilnærming til *nå* og *jæi*³⁹. Det samme kan man si om sammenfallet mellom flertallsendingene av hunkjønns substantiv med tilsvarende endinger hos

---

³⁸ I Gildeskål er opplæringsmålet bokmål.

³⁹ Jeg velger å se bort fra det enslige tilfellet av *nå* hos Sol i intervjuet.

hankjønns substantiva. Riktignok finnes et sammenfall både i bokmål/standard østnorsk og i bodømålet, men det er bymålsendinga *-a/-an* som virker i størst grad å være på frammarsj når hunkjønns substantiva i informantenes talemål «mister» apokopen og får restituert flertallsending.

For mange av de andre variablene er forholdet mer komplisert. Da støter vi ofte på det som Stian Hårstad (2010, s. 332) kaller «det isomorfiske crux», nemlig et formsammenfall mellom de varietetene som er potensielle påvirkningskilder (bymålet og et opplevd standardtalemål). Hvis vi tar et tilbakeblikk på funna i denne studien, finner vi følgende variabler hvor både bymålet og standardmålet *kan* være trekraften bak variasjonen/endinga:

- Avpalatalisering
- Tilbakegang for apokopen
- Noe tilbakegang for former med lågning *i>e*
- Flere realiseringer med monoftong *e* for den tradisjonelle diftongen *ei*
- Nektingsadverbet *ikke*, mot tidligere *ikkje*
- *Det* overtar for det tradisjonelle *da*
- Ei rekke med ordformer, som vist i avsnitt 6.1.13 og 6.1.3: *kommer, hjem, gjør, gikk, vært, snø, /hæ:r/ (av her), mye, /si:r/ (av sier)*

For konsonantsambandet *rk* har jeg ikke noe informasjon om utviklinga i Bodø, men det er grunn til å anta at det er snakk om ei tilsvarende utvikling som i Nordfjorden når realiseringa av denne er [rk], mot tidligere [šk]. I så fall havner denne i samme kategori som variablene over.

Formsammenfallet gjør det umulig å basere seg på det strukturelle alene for å avgjøre om påvirkninga skulle være horisontal eller vertikal. I sånne tilfeller mener Stian Hårstad (2010) at forskeren i forsøket på å fortolke påvirkningskreftene må søke å bringe på det rene hva språkbrukerne *gjør* med språket når den ene varianten velges foran den andre, jf. språket som identitetshandlinger (Hårstad, 2010, s. 332). Jeg mener likevel ikke at for eksempel Brages avvisning av «å snakk sånn fint» sånn som i Oslo, gjør at man kan avvise standardpåvirkning av hans talemål. Han vil nok med sine valg av bymålsformer vise sin ungdommelige og urbaniserte identitet, men hvis det bymålet hans talemål da konvergerer mot, i sin tid er påvirket av et standardmål, er ikke det nødvendigvis noe han har noe bevisst forhold til. Og om han hadde hatt det, tror jeg ikke det betyr at han ville valgt bort de aktuelle formene, siden ei standardpåvirkning ikke betyr at talemålet hans likevel er begynt å ligne på standard østlandsk. Til det er den lingvistiske avstanden fortsatt for stor. Det er også en definisjonssak om ei sånn

påvirkning som går via bymålet skal kalles for standardisering. Ellers er det også mulig å se for seg ei direkte påvirkning fra et standardtalemål som fungerer som et landsdekkende «overrisslingsanlegg» (Mæhlum, 2009, s. 19). Tatt i betraktning den overveldende mengden av dialektkontaktsituasjoner som ungdommene i Nordfjorden befinner seg i, vil akkommodasjon i sånne tilfeller trolig være ei hovedforklaring på den påvirkninga som finner og har funnet sted på den tradisjonelle dialekten.

Hvis jeg ser informantenes realiseringer av variablene i undersøkelsen og argumentasjonen som føres i faglitteraturen i sammenheng, er det både komplisert og ikke spesielt interessant å skulle slå fast at det dreier seg om at endringene skyldes *enten* regional eller nasjonal påvirkning. Når talemålet til informantene «følger etter» bymålet, mener jeg at det kan skje fordi flere prosesser pågår samtidig både horisontalt og vertikalt og til dels har samme resultat. Da stiller jeg meg på linje med Solheim (2009), som også mener at det er problematisk å skille mellom spredning av bymålstrekk på den ene sida og standardisering på den andre, hvis en da overser banda mellom bymålsformene og den dominerende posisjonen til det sørøstnorske talemålet. Hun mener at en heller ikke kan se på bymålsformer som entydig påvirkning fra en overordna norm, selv om de er sammenfallende med et sørøstnorsk talemål: «Her, som i andre komplekse språksituasjonar, må ein i tillegg drøfte forhold som språkleg tilpassing, forenklingssprossar og kompromissdanningar utløyste av språkkontakt.» (Solheim, 2009, s. 147). Dette sitatet understreker det problematiske i å peke ut éi drivkraft som påvirkningsinstans bak den variasjonen som finnes i datamaterialet.

KAPITTEL 8 AVSLUTNING

I denne avhandlinga har jeg utforska tilstand og endringstendenser i talemålet i Nordfjorden i Gildeskål. I dette avsluttende kapitlet skal jeg sammenfatte resultatene av granskninga og se hva slags svar de gir på problemstillingene for oppgaven. Deretter rundes avhandlinga av med et par forslag til videre forskning, basert på noen spørsmål som sitter igjen hos meg etter at denne oppgaven er fullført.

8.1 Svar på problemstillingene

1. Hvordan er språksituasjonen i Nordfjorden i Gildeskål i dag?

Resultatene av denne studien viser at talemålssituasjonen i Nordfjorden har gått fra å være forholdsvis fokusert i referansematerialet til å bli mer diffus i datamaterialet fra mitt feltarbeid. Talemålet til de fire ungdommene må totalt sett sies å være prega av nærheten til Bodø, og ei nivellering av mange av de tradisjonelle språkformene ser ut til å være godt i gang. Men selv om en advergeringsprosess mot bymålet og kanskje et standardmål pågår, er det foreløpig ikke rimelig å si at ungdommene i Nordfjorden er gått over til å snakke bymål. Men det finnes forskjeller mellom hva slags språklig strategi de fire informantene bruker, og jeg har hos de fire skilt ut tre måter å forholde seg til den språklige situasjonen på: en tradisjonsstrategi, en kompromisstrategi og en bymålsstrategi. Det som kjennetegner de to med kompromisstrategien, er at de har klart for seg at de varierer mellom ulike registre etter som om de er sammen med jevnaldrende eller med familien. De er dessuten bevisste på å beholde en del ordformer som markører på at de ikke kommer fra byen.

2. Hvordan har talemålet endra seg i løpet av de siste generasjonene?

For de variablene jeg har undersøkt som er basert på at bymålet har avvikende former fra det tradisjonelle talemålet i Salten, er det en tendens til at de tradisjonelle formene slipes vekk til fordel for bymålsformene. Men her er det en del ulikheter mellom hvordan informantene realiserer formene (jf. de ulike språklige strategiene nevnt over). Dette er ei endring som i svært liten grad høres hos de eldste språkbrukerne i referansematerialet, mens det er noe begynnende variasjon hos de som ble født på 40-50-tallet. De endringene som ellers beskrives i nyere studier av nordnorske mål, er også til stede hos de unge i Nordfjorden, med de samme individuelle forskjellene mellom informantene. Det viktigste kjennetegnet på saltenmålet, apokopen, er

enten i tilbakegang eller allerede borte i alle kategorier så nær som i infinitiv, og palataliseringa av *nn* og *ll* ser ut til å være på vei til å erstattes hovedsakelig av enten en dental *n* eller en retrofleks *l*. Lågninga er derimot fortsatt utbredt, og særlig *e>æ* står seg svært godt. Andre tendenser som jeg har undersøkt blant de som gjør seg gjeldende nasjonalt, begynner så vidt å gjøre seg gjeldende også i dette talemålet.

3. Hvordan kan talemålssituasjonen forstås?

Som nevnt over, gir det som ser ut til å være pågående talemålsendringer, ulike utslag hos de fire informantene. Dermed er det ikke bare talemålsendringene som forsøksvis må forstås, men også mangelen på endring hos særlig den ene av de fire informantene. Gjennom presentasjonen av samfunnet i Nordfjorden i kapittel 2 vet vi at det siden 1980 har vært muligheter for mer utstrakt kontakt med omverdenen, og særlig har byen Bodø blitt et sted hvor nordfjordingene har mange og hyppige språkmøter. Dette er utvilsomt en vesentlig forklaringsfaktor bak endringene, sammen med en modernisert livsstil og et helt nytt næringsgrunnlag for folk i kommunen, som har gitt bygdesamfunnet en ny identitet og ført til brudd med de gamle bygdetradisjonene. På individuelt nivå er det ulike nettverkstyper og et ulikt antall lause nettverksband som peker seg ut som den viktigste måten å forstå språkendring eller språkbevaring på. Forholdet til bygda og tanker om framtida ser i mindre grad ut til å spille inn for de fire informantene i denne studien.

8.2. Videre forskning

I arbeidet med denne oppgaven har jeg besvart noen spørsmål, men det dukker også opp andre spørsmål som foreløpig står ubesvarte. Det første står nødvendigvis ubesvart fordi det peker inn i framtida. Vi vet at de fire informantene i denne studien om kort tid eller om 1-2 år skal ut av bygda for å gå på videregående skole. En oppfølgingsstudie etter videregående hadde vært interessant på flere måter. Først og fremst for å finne ut hvordan videregående skolegang og mange flere språkmøter med jevnaldrende fra byen og ellers fra distriktet vil påvirke språket deres. Vil det gi ulike utslag basert på hvordan de allerede i ungdomsskolealderen forholder seg til den språklige virkeligheta de lever i, det vil si hvilken av de tre språklige strategiene de er representant for? Hvordan vil det gå med ønsket som noen ga uttrykk for om å beholde noen av de språklige markørene for bygdemålet? Videre er språket én ting som kan endre seg, men hva vil skje med ønsket om å flytte hjem igjen eller ikke etterpå? Og vil ulikheter på dette punktet kunne gjenspeiles i ulik språklig akkommodering hos informantene? Det er flere ting i

informantenes liv som kan endre seg når verden utvides på videregående skole, og som kan gi seg utslag i språklig atferd.

Når jeg nå har presentert et øyeblikksbilde av den talespråklige situasjonen i denne ene bygda i Salten, dukker uvegerlig også nysgjerrigheta på andre steder i Salten opp. Vil situasjonen være annerledes om man beveger seg lengre bort fra byen, eller er tendensen til nedsliping av tradisjonelle trekk den samme også i bygder som fortsatt ligger noe mer isolert til? En studie av og ei sammenligning med andre steder i distriktet med en litt vanskeligere adkomst til byen ville kunne antyda noe om hvor viktig sentrumsnærheta er i forhold til andre faktorer som også virker inn på språket.

I denne granskinga har jeg sett på fonologiske, morfologiske og leksikalske variabler. Men de leksikalske variablene har dreid seg om veldig vanlige ord med ei tradisjonell form i saltenmålet og ei nyere form som enten er bymålsforma og/eller ei standardform. Men som jeg nevnte i innledninga, var min dialektologiske innsats som barn å lage ei ordliste med «rare» ord som særlig mora mi brukte, men som ingen i mitt oppvekstmiljø i Tromsø brukte eller kjente til. Noen av disse orda er som et redningsforsøk samla og utgitt i bokform (G. Berg & Toft, 1999), men i hvilken grad dette forsøket (eller andre) på å redde dette lokale vokabularet fra å bli erstatta med mer allment norske ord hadde noen som helst suksess, hadde også vært interessant å undersøke.

Da var denne språklige utforskningsturen til øy- og fjordkommunen Gildeskål i Nordland til endes. Denne avhandlinga er mitt bidrag både til kunnskapen om tilstanden til talemålet i Salten og om den pågående målbrytinga i regionen, samt til den faglige samtalen omkring talemålsendringene som foregår i det norske språksamfunnet.

LITTERATUR

- Akerhaugen, Helge. (2016, 22. august). *Velkommen til Gildeskål—En god plass å bo og leve—Gildeskål kommune*. <https://www.gildeskal.kommune.no/aa-bo-og-leve-her.263911.no.html>
- Akselberg, G. (1995). Fenomenologisk dekonstruksjon av det labov-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken: Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune. B. 1: Teori, metode og analyse. Bergen : Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Akselberg, G. (2006). Horisontalister og vertikalister. Om ulike tolkingar av talespråklege endringsprosessar i Noreg. *Målbryting*, 8, 133–150. <https://doi.org/10.7557/17.4794>
- Andreassen, L.-T. (2019). «Æ syns han e litt mere dialæktat enn mæ». *En sosiolingvistisk variasjonsstudie blant ungdom på Drag* [Masteroppgave, UiT Norges arktiske universitet]. <https://munin.uit.no/handle/10037/16267>
- Auer, P., & Hinskens, F. (1996). The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area. *Sociolinguistica*, 10(1), 1–30. <https://doi.org/10.1515/9783110245158.1>
- Berg, G., & Toft, B. (1999). Ka du attlet på?: Ord og uttrykk fra Bodø og Salten—med en liten forklaring. Akademisk fagforlag.
- Berg, O. (2005). 100 års jubiléet for unionsoppløsningen—Gløtt fra Gildeskål i 1905. I *Gildeskålboka: Årbok for Gildeskål. 2005* (Bd. 25) (s. 5-8).
- Bodø kommune. (2018, oktober 17). *Om Bodø—Bodø kommune*. <https://bodo.kommune.no/om-bodo/>
- Bugge, E. (2016). Norske barns språksosialisering og språklige praksisfellesskap. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 34(1), Artikkel 1. <https://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/1290>
- Bull, T., & Jetne, K. (Red.). (1982). *Nordnorsk, språkarv og språkforhold i Nord-Noreg*. Norske Samlaget.
- Bøe, P. S. S. (2013). *Språkendringer sør på Jæren. En sosiolingvistisk studie i virkelig tid fra Oгна* [Masteroppgave, Universitetet i Bergen]. <https://bora.uib.no/bora-xmloi/handle/1956/6738>
- Christiansen, H. (1933). Gimsøy-målet: Fonologi og orddannelse. Dybwad.
- Christiansen, H. (1946). *Norske dialekter I-III*. Tanum.
- Dalfest, T., Thorsnæs, G., & Engerengen, L. (2023, 4. mars). *Bodø*. Store norske leksikon. <https://snl.no/Bod%C3%B8>
- Dubois, S., & Horvath, B. M. (1998). Let's tink about dat: Interdental fricatives in Cajun English. *Language Variation and Change*, 10(3), 245–261. <https://doi.org/10.1017/S0954394500001320>
- Eckert, P. (2012). Three Waves of Variation Study: The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. *Annual review of anthropology*, 41, 87–100.
- Elstad, K. (1982). Nordnorske dialektar. I *Nordnorsk. Språkarv og språkforhold i Nord-Noreg* (s. 13-100). Det Norske Samlaget.

- Fiva, M. A. (2016). «Æ snakke i alle fall ikke gammel tromsødialekt!» *En språkvitenskapelig masteravhandling om variantbruken av nektingsadverbet i tromsømålet*. [Masteroppgave, UiT Norges arktiske universitet].
<https://munin.uit.no/handle/10037/9718>
- Fiva, T. (1990). Bodødialekten. I *Den store dialektboka* (s. 211-214). Novus Forlag.
- Grønlie, I. A. L., Rune. (2016, 10. mai). *Sju kommuner har skrevet under avtale om sammenslåing*. Avisa Nordland. <https://www.an.no/5-4-306673>
- Hansen, T. (2021). Sentralisering av bosettingen. I *Store norske leksikon*.
http://snl.no/sentralisering_av_bosettingen
- Hanssen, E. (1990). Nordland. I *Den store dialektboka* (s. 141-155). Novus Forlag.
- Hanssen, E. (1996). «Kak før ei kron»—Om variasjon i Saltenmålet. I *Nordnorske dialekter*. Novus Forlag.
- Hanssen, E. (2010). *Dialekter i Norge*. Fagbokforlaget.
- Havstein, M. B. (2019). «Æ syns vi har pen nordnorsk dialekt». *En sosiolingvistisk studie av palatalisering i Vardø* [Masteroppgave, UiT Norges arktiske universitet].
<https://munin.uit.no/handle/10037/16265>
- Hustad Luftfoto (Regissør). (2022, 26. mai). *Nordfjorden i Gildeskål*.
https://www.youtube.com/watch?v=ggPH6UJA_tQ
- Høiner, E. K. (2018). Norsk utenpå og engelsk inni? En tverrlingvistisk studie av engelske fraseologiske oversettelseslån og betydningslån i norsk [Masteroppgave, Universitetet i Agder]. <https://uia.brage.unit.no/uia-xmlui/handle/11250/2565341>
- Hårstad, S. (2010). *Unge språkbrukere i gammel by: En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim*. Norges teknisk-naturvitenskapelige Universtitet.
- Hårstad, S., Lohndal, T., & Mæhlum, B. (2017). *Inngang til språkvitenskap: Teori, metode og faghistorie*. Cappelen Damm akademisk.
- Hårstad, S., Mæhlum, B., & Ommeren, R. van. (2021). *Blikk for språk: Sosiokulturelle perspektiver på norsk språkvirkelighet* (1. utgave). Cappelen Damm akademisk.
- Hårstad, S., & Opsahl, T. (2013). *Språk i byen: Utviklingslinjer i urbane språkmiljøer i Norge*. Fagbokforlaget.
- Jacobsen, A. S. (2015). “Vi ungdomma sir jo sånn /f/ i stedet for /ç/”. *Ei sosiolingvistisk sammenligning av fonemutviklinga av /ç/ og /f/ i Tromsø og Trondheim* [Masteroppgave, UiT Norges arktiske universitet].
<https://munin.uit.no/handle/10037/8265>
- Jacobsen, D. I. (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (4. utgave). Cappelen Damm Akademisk.
- Jahr, E. H. (2020). Grunnen til at retrofleks l snart er einerådande i hovudstaden Oslo. *Scripta Neophilologica Posnaniensia*, 20, 81-91. <https://doi.org/10.14746/snp.2020.20.05>
- Jahr, E. H., & Skare, O. (Red.). (1996a). *Nordnorske dialekter*. Novus Forlag.
- Jahr, E. H., & Skare, O. (1996b). Oversyn over nordnorske dialekter—Kart og målprøver. I *Nordnorske dialekter* (s. 9-77). Novus Forlag.
- Jensen, K. (1999). Språkendringsmønstre: En metodekritisk analyse av apokope i fauskedialekten. *Målbryting*, 3, Artikkel 3. <https://doi.org/10.7557/17.4722>

- Jensen, K. (2002). *Dialektutjamning i Salten*. Språkrådet. http://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraaknytt_2002/Spraaknytt_2002_3_4/Dialektutjamning_i_Salten/
- Johannessen, J. T. (2020). Talemålsendringer i Stavanger i dag – En sosiolingvistisk undersøkelse av yngre talere av stavangersk [Masteroppgave, University of Stavanger, Norway]. <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/handle/11250/2683667>
- Karlsen, K. E. (2011). Hallfrid Christiansen—Språkforskaren frå Lofoten. *Lokalhistorisk magasin*, 2011(02).
- Kartverket. (u.å.). *Norgeskart*. Hentet 17. april 2023, fra <https://www.norgeskart.no/#!?project=norgeskart&layers=1004&zoom=8&lat=7441800.98&lon=465205.90>
- Kjærnes, Petter. (2020, 25. august). *SSB: Vekst i Gildeskål mot 2050—Gildeskål kommune*. <https://www.gildeskal.kommune.no/ssb-vekst-i-gildeskaal-mot-2050.6328264-272796.html>
- Klungtveit, E. A. (2017). Sandsmålet «i morgon»: En sosiolingvistisk studie av talemålet på Sand i Suldal [Masteroppgave, Universitetet i Stavanger]. <https://uis.brage.unit.no/uis-xmlui/handle/11250/2447326>
- Kristoffersen, G., & Neteland, R. (2021). Ka farsken? Realisering av /r/ som sibilant foran /k/ i nordnorsk. I 41-64. Novus. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/11250/2988826>
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. University of Pennsylvania Press.
- Langdalen, E. (Red.). (1980). *Gildeskål. Materiale for bygdeanalyse*. Norges landbrukshøgskole. Institutt for jordskifte og eiendomsutforming.
- Le Page, R. B., & Tabouret-Keller, A. (1985). *Acts of identity: Creole-based approaches to language and ethnicity*. Cambridge University Press.
- Leistad, T. A. (1987). *Bodø bymål. En kortfattet sosiolingvistisk analyse med hovedvekt på generasjonsskiller*. [Hovedoppgave, Universitetet i Trondheim].
- Lind, Svanhild. (2016, 08. september). *Kommunesammenslåing—Resultat av folkeavstemming i Gildeskål kommune—Gildeskål kommune*. <https://www.gildeskal.kommune.no/kommunesammenslaaing-resultat-av-folkeavstemming-i-gildeskaal-kommune.5881357-272796.html>
- Lokalutvalget i Nordfjorden. (u.å.). *Nordfjorden i Gildeskål* [Facebook]. Hentet 17. april 2023, fra https://www.facebook.com/nordfjordengilde/about_details
- Lundquist, B., Westergaard, M., & Klassen, R. (2022). Dynamikken i en språkendringsprosess: Bortfall av hunkjønnsformer i norsk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 40(1), Artikkel 1. <https://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/2071>
- Lysvold, S. S. (2016, 27. november). *Hun var Nord-Norges svar på Ivar Aasen, men ble motarbeidet og glemt*. NRK. https://www.nrk.no/nordland/hun-var-nord-norges-svar-pa-ivar-aasen_-men-ble-motarbeidet-og-glemt-1.13246595
- Lødrup, H. (2011). Hvor mange genus er det i Oslo-dialekten? *Maal og Minne*, 2, 120–136.
- Mathisen, J. (2012, 29. mars). *Nekter å snakke bymål*. Avisa Nordland. <https://www.an.no/1-33-5992714>
- Milroy, J. (1989). The Concept of Prestige in Sociolinguistic Argumentation. *York Papers in Linguistics*, 13, 215–226.

- Milroy, J. (1992). *Linguistic Variation and Change: On the Historical Sociolinguistics of English*. Blackwell.
- Mæhlum, B. (1992). *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Novus Forlag.
- Mæhlum, B. (1996). *Norsk og nordisk sosiolingvistik. En historisk oversikt* (s. 175–224). Novus forlag.
- Mæhlum, B. (2002). Hvor går vi—Og hvorfor? Et forsøk på å trekke noen store linjer i utviklingen av norsk talemål. *Målbryting*, 6, 67–92. <https://doi.org/10.7557/17.4753>
- Mæhlum, B. (2009). Standardtalemål? Naturligvis! En argumentasjon for eksistensen av et norsk standardtalemål. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 7–26.
- Mæhlum, B. (2020). *Konfrontasjoner. Når språk møtes*. Novus Forlag.
- Mæhlum, B., Akselberg, G., Røyneland, U., & Sandøy, H. (2008). *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Cappelen Damm akademisk.
- Mæhlum, B., & Røyneland, U. (2011). «Lasternes Hule» eller «Civilisationenes Arnested»? Byens posisjon i norsk talemålsforskning. I *Nordiskfaget—Tradisjon og fornying* (s. 69–95). Novus Forlag.
- Mæhlum, B., & Røyneland, U. (2012). *Det norske dialektlandskapet: Innføring i studiet av dialekter*. Cappelen Damm.
- Nesse, A. (2002). Bodødialekten: En romslig norm? *Den Nordiske dialektologkonferansen*, 7, 385–400.
- Nesse, A. (2008). *Bydialekt, riksmål og identitet: Sett fra Bodø*. Novus.
- Nesse, A., & Sollid, H. (2010). Nordnorske bymål i et komparativt perspektiv. *Maal og Minne*, 102(1), Artikkel 1. <http://ojs.novus.no/index.php/MOM/article/view/296>
- Neteland, R. (2009). «vann og kan og mann» En sosiolingvistisk studie av nn-variabelen og andre språktrekk blant ungdommer i Narvik [Masteroppgave, Universitetet i Bergen]. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/3512>
- Pedersen, B. T. (2013). *Lofotfisket*. Pax forlag.
- Pettersen, A. (2005). Isen i Holmsundfjorden. *Gildeskålboka: årbok for Gildeskål 2005* (Bd. 25) (s. 48-52).
- Rød, H. M. (2014). *Molde bymål. Ein kvantitativ korrelasjonsstudie i verkeleg tid*. [Masteroppgave, Universitetet i Bergen]. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/handle/1956/8310>
- Røyneland, U. (1999). Språkleg regionalisering på Røros og Tynset? *Målbryting*, 2, Artikkel 2. <https://doi.org/10.7557/17.4716>
- Røyneland, U. (2001). Aldersavgrensing og ungdom som språkendringsagentar. *Målbryting*, 5, 85–112. <https://doi.org/10.7557/17.4545>
- Røyneland, U. (2005). *Dialektnivellering, ungdom og identitet: Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset* [Doktoravhandling, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo].
- Sandøy, H. (1993). *Talemål*. Novus.
- Sandøy, H. (2009). Standardtalemål? Ja, men... Ein definisjon og ei drøfting av begrepet. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 27–47.
- Sandøy, H. (2013). Perspektiv på norsk talemålsforskning siste 100 åra. I *Talemålsforskning i Norden dei siste 100 åra. Eit symposium i Åseral i 2011 i høve 100-årsjubileet for*

- Didrik Arup Seips hovudfagsavhandling om åsdølmålet. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.
- Sjøfossen Næringsutvikling. (2022). *Indeks Gildeskål 2022*. Sjøfossen Næringsutvikling. <https://sjofossen-snu.no/indeks-gildeskal/>
- Skjekkeland, M. (2009). *Språk og samfunn i endring: Ein studie av tilhøvet mellom lokal identitet og talemålsutvikling*. Novus.
- Skånland, E. B. (1933). *Saltamålet. Kort oversikt over lydverket (Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Universitetet i Oslo. Bind IX.)*. Aschehoug.
- Smith, J., & Holmes-Elliott, S. (2022). Tracking linguistic change in childhood: Transmission, incrementation, and vernacular reorganization. *Language*, 98(1), 98–122. <https://doi.org/10.1353/lan.2021.0087>
- Solheim, R. (2009). Språkleg standardisering i komplekse situasjoner. Om lokal tilpassing, posisjonering og makt. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 27(1), 145–157.
- Sollid, H. (2009). Utforskning av nordnorske etnolekter i et faghistorisk lys. *Maal og Minne*, 2, 147–169.
- Statistisk sentralbyrå. (2022). *Tettsteders befolkning og areal*. SSB. <https://www.ssb.no/befolkning/folketall/statistikk/tettsteders-befolkning-og-areal>
- Statistisk sentralbyrå. (2023). *Kommunefakta*. SSB. <https://www.ssb.no/kommunefakta/gildeskal>
- Støre, G. (1982). *En fonologisk analyse av fauskedialekten: Med tillegg av en morfofonologisk oversikt over cirkumfleksbruken*. [Hovedoppgave, Universitetet i Oslo].
- Sundsford, E. (2005). Nygårdsjøen for 100 år siden. I *Gildeskålboka: Årbok for Gildeskål 2005* (Bd. 25) (s. 9-12).
- Sundsford, M. (1984). Drømmen om og arbeidet med å få sammenhengende veg i ytre distrikter Rana—Saltdal—Bodø. I *Gildeskålboka: Årbok for Gildeskål 1984* (Bd. 4) (s.76-85).
- Sætermo, M. S. (2011). *n, l, t og d: En komparativ studie av palataler versus postalveolarer i Alta-dialekten* [Masteroppgave, Universitetet i Tromsø]. <https://munin.uit.no/handle/10037/4070>
- Thorsnæs, G., & Engerengen, L. (2022). Gildeskål. I *Store norske leksikon*. <http://snl.no/Gildesk%C3%A5l>
- Torp, A., & Vikør, L. S. (2014). *Hovuddrag i norsk språkhistorie* (4. utgave). Gyldendal akademisk.
- Trudgill, P. (1986). *Dialects in Contact*. Basil Blackwell Ltd.
- Trudgill, P. (2011). *Sociolinguistic typology: Social determinants of linguistic complexity*. Oxford University Press.
- Tveter, E. B. (2006). *Norsk språkvitenskap i perioden 1965—1995* [Masteroppgave, Universitetet i Tromsø]. <https://munin.uit.no/handle/10037/187>
- Ulset, K. A. V. (2002). Urbanisering som forklarings-faktor i talemålsutviklingen. *Målbryting*, 6, Artikkel 6. <https://doi.org/10.7557/17.4760>
- van Ommeren, R. (2016). *Den flerstemmige språkbrukeren: En sosiolingvistisk studie av norske bidialektale* [Doktoravhandling, NTNU]. <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2428730>

- Venås, K., Bjørkum, A., & Venås, K. (1997). Målvitskap og målrøkt: Festskrift på 70-årsdagen 30. november 1997. Novus forlag.
- Weinreich, U., Labov, W., & Herzog, M. (1968). Empirical Foundations for a Theory of Language Change. I W. P. Lehmann & Y. Malkyel (Red.), *Directions for Historical Linguistics* (s. 95–189). University of Texas Press.
- Westergaard, M., & Rodina, Y. (2016). *Hvor mange genus er det i Tromsødialekten?* *Maal og Minne*, 2, 159-189
- Aasen, I. (1848). *Det norske folkesprogs grammatik*. Trykt hos Werner & Co.
- Aasen, I. (1909). Om vort Skriftsprog. I *Syn og Segn* (Bd. 15). Samlaget.
https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digitidsskrift_2014092382073_001

VEDLEGG

Vedlegg 1: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i et forskningsprosjekt om talemålet i Gildeskål?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke talemålet til unge mennesker i Gildeskål. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Prosjektet er en del av masterstudiet mitt ved Universitetet i Stavanger, Institutt for kultur- og språkvitenskap. Formålet er å få innsikt i talemålet til ungdom i Gildeskål.

Som en ungdom oppvokst i Gildeskål vil jeg gjerne invitere deg til å delta i prosjektet.

I en samtale vil jeg først snakke med deg om dine interesser, om skolen din, om framtidsplaner, mediebruk, ditt forhold til hjemstedet ditt osv. Jeg vil også vise deg noen bilder som vi kan snakke om. Samtalen blir tatt opp for at jeg skal kunne få med meg alt som blir sagt. Dersom dine foresatte ønsker det, kan de be meg om å få se hvilke spørsmål jeg har tenkt å stille.

Alle personopplysninger blir behandlet konfidensielt, og du skal heller ikke kunne gjenkjennes i den skriftlige masteroppgaven. Materialet i lydopptakene vil bli gjort om til tall og statistikk. Lydopptakene og personopplysningene vil bli lagret på ubestemt tid på Universitetet i Stavanger i samsvar med regelverket om personvern slik at de kan bli brukt senere av andre forskere.

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålet vi har fortalt om i dette brevet og i samsvar med personvernregelverket. Det er i utgangspunktet bare meg som student og veilederen min som vil ha tilgang til informasjonen.

Du har rett til å få innsyn i personopplysninger som er registrert om deg, få rettet personopplysninger, få utlevert en kopi av personopplysningene, få slettet personopplysninger om deg, og sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av personopplysningene dine.

Alle opplysninger om deg er basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Universitetet i Stavanger har SIKT Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvis du har spørsmål til prosjektet, eller ønsker å benytte deg av rettighetene dine, ta kontakt med:

- Prosjektansvarlig og veileder, David Albert Natvig, på e-post david.a.natvig@uis.no eller på tlf. 51531573
- Masterstudent, Sølvi Breivik, e-post so.breivik@stud.uis.no eller tlf. 95744513
- Personvernombud, Rolf Jegervatn, personvernombud@uis.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Prosjektet vil etter planen avsluttes sommeren 2023.

Med vennlig hilsen

Sølvi Breivik
Masterstudent

David Albert Natvig
Veileder

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet om talemålet i Gildeskål, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at mine opplysninger behandles fram til prosjektet er avsluttet sommeren 2023.
- at mine personopplysninger blir lagret etter prosjektslutt, slik at de senere kan brukes i forskningssammenheng
- at lydopptakene blir lagret etter prosjektslutt, slik at de senere kan brukes i forskningssammenheng

Dato: ..... Underskrift:
.....

Underskrift foresatte:
.....

Vedlegg 2: Intervjuguide

Intervjuguide

Del 1 – før bildetesten

1. Oppvekst

Hvordan har det vært å vokse opp her i Gildeskål?

Hva likte du å gjøre når du var liten?

Gikk du i barnehage? Hvordan var det? Husker du noe av det du gjorde der?

Synes du at det er noe her som har forandra seg siden du var liten?

2. Interesser

Hva pleier du å gjøre på fritida?

Hva slags fritidstilbud finnes det her for ungdommer? Er det noe du savner?

Hva liker du å gjøre i helgene?

Hvor ofte reiser du til byen? Hva er den vanligste grunnen din til å dra dit?

Har du noen interesser som er særprega i forhold til de andre ungdommene her?

Hvor er din favorittplass å være for tida? /Det artigste du gjør?

3. Mediebruk

Bruker du internett mye? Til hva da?

Er du mye på sosiale medier? Hvilke? Hvor ofte?

Når du skriver til andre på sosiale medier, bruker du å skrive på dialekt da?

Pleier du å snakke med folk som bor andre steder over internett?

Driver du med gaming?

Pleier du å se på tv eller film? Hva liker du best å se på?

Liker du å lese? I så fall, hva pleier du helst å lese? (bøker, aviser, blader, blogger...)

Hva slags musikk liker du/hører du på?

4. Skole og framtidsplaner

Hvordan er det å gå på skolen her?

Har du noen favorittfag?

Hva har du tenkt til å gjøre når du er ferdig med ungdomsskolen?

Hvor har du tenkt på å gå på videregående?

Hva slags studieretning har du tenkt på?

(Tror du at du vil studere?)

Har du tenkt på hva du har lyst til å jobbe med når du blir voksen? Tror du at det er eller vil være jobbmuligheter for deg her?

5. Hjemstedet, by og bygd

Hvordan synes du det er å være ungdom her i bygda?

Hva synes du er det beste og det verste med å bo her?

Hvis du har foreldre som jobber, jobber de her i bygda eller pendler de til byen eller andre steder?

Vil du si at alle kjenner hverandre her i bygda?

Har du folk du pleier å være med som bor andre steder? Er du stort sett sammen med de samme folka på skolen og i fritida?

Er du mest med andre ungdommer eller er du også mye sammen med foreldre eller andre voksne i fritida?

6. Mat

Hva er dine favorittmatretter?

Hva spiser dere mest av til middag hjemme i familien?

Er det noe du ikke kunne tenke deg å spise?

7. Reising

Liker du å reise? Har du lyst til å reise mer når du blir eldre?

Har du vært på ferie utenlands eller på andre steder i Norge sammen med familien din? Kan du fortelle om noe du opplevde?

Hva slags steder liker du best å besøke?

Etter bildetesten

Del 2 . Samtale om språk og holdninger til språk

Snakker du annerledes enn foreldrene og besteforeldrene dine? På hvilken måte?

Opplever du at du snakker annerledes enn de andre ungdommene her? I så fall hva er annerledes, og hvorfor, tror du?

Hvis du er med noen som snakker annerledes enn deg, pleier du da å endre måten du snakker på?

Snakker du annerledes dialekt enn folk fra Bodø, Ørnes, Beiarn eller andre steder rundt her? Kan du gi noen eksempel?

Tenk deg at du skulle på radio eller TV, ville du endre måten du snakka på da? Synes du generelt at det er noe en skal eller bør gjøre?

Hvis du hører noen fra Gildeskål på radio eller Tv, hva tenker du om dialekten da?

Hvis/Når du flytter herfra seinere, tror du at du kan komme til å endre dialekten eller noe med måten du snakker på?

Hvis du skal beskrive dialekten din, hvilke ord ville du brukt da?

(Synes du dialekten din er fin?) Er du stolt av den? Synes du det er viktig å bevare dialekten? Er det i så fall noe spesielt som du synes bør bevares? Hvorfor?

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven er en sosiolingvistisk studie av det yngre talemålet i bygda Nordfjorden i Gildeskål i Nordland fylke. Bygda har gjennom bedra infrastruktur gått fra å være geografisk forholdsvis isolert til å bli ei bynær bygd bare noen få mil fra Bodø. Samfunnsutviklinga har endra stedet fra et tradisjonelt fiskerbondesamfunn til ei bygd med moderne næringsveier som havbruk og turisme. Formålet med oppgaven er å studere tilstand og endringstendenser i talemålet blant unge mennesker i bygda, sett i lys av samfunnsendringene og den generelle tendensen til dialektnivellering i norske talemål. Det primære datamaterialet i studien kommer fra sosiolingvistiske dybdeintervju med fire av ungdommene i bygda, samt en bildetest. Målet med intervjuet var både å samle inn språklige data og dessuten også kvalitative data for å forstå hvilke sosiale faktorer som virker inn på talemålet. Som diakront sammenligningsgrunnlag har jeg i tillegg innhenta flere historiske lydopptak av eldre mennesker i kommunen.

Resultata av studien viser at ei tilnærming til bydialekten holder på å skje, men at omfanget av tilnærminga varierer. De mest sentrale teoriene for å forstå talemålssituasjonen og de ulike språklige strategiene blant informantene i studien er den sosiale nettverksteorien og akkommodasjonsteorien. Et funn er at ungdommene utvikler ulike språklige strategier i den talemålssituasjonen de vokser opp i, hvor det tradisjonelle talemålet brytes mot både bymålet og standardmålet på grunn av hyppige kontaktsituasjoner. Jeg identifiserer i analysen av datamaterialet tre språklige strategier blant informantene, og disse kaller jeg for bymålsstrategien, tradisjonsstrategien og kompromisstrategien. Derimot ser identifikasjon med hjemstedet, orientering inn eller ut av bygda og personlighet ut til å spille en mindre rolle for valg av språklig strategi hos de fire informantene i denne studien.